

72030

**PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKBİLİMİ BİLİM DALI**

Ramazan TEGİZ

DENİZLİ İLİ AĞIR ZEYBEK OYUNLARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Ziyat AKKOYUNLU**

DENİZLİ 1998

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından.....

.....Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr. H.Ömer KARPUZ

Başkan:.....

Prof.Dr. Ziya AKKORUĞLU

Üye.....

Yrd. Doç.Dr. Nergis BİRAY

Üye.....

Onay

onaylarım.

Yukarıda imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu

16.10.1998

Doç.Dr.Mehmet AKGÜN
Enstitü Müdürü

Unşigül

ÖZET

Bu çalışma Denizli ilinde oynanan Ağır Zeybek oyunlarının Halkbilimi açısından incelenmesine yönelmiştir.

Giriş bölümünde araştırmanın problemi ele alınarak araştırmanın amacı, araştırmada kullanılan metot hakkında bilgi verildikten sonra araştırmanın evreni ve örnekleme tespit edilip veri toplama yöntemi ortaya konmuştur.

Birinci bölümde konuyla ilgili temel kavramlar aktarılırken oyun kavramı ve tanımından bahsedilmiş, oyun türleri, Türklerde oyun ve oyun türleri, dans kavramı ve tanımı, halk oyunları ve Türk Halk oyunları konularına temas edilmiştir.

İkinci bölümde araştırma sahasının tanıtılması ana başlığı altında Denizli ilinin tarihi, doğal yapısı ve sosyo-ekonomik durumu hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde yöre halk oyunlarının genel yapısı, oyun, müzik ve kıyafet başlıklarıyla incelenmiştir. Bu başlıklar altında öncelikle araştırma sahasındaki halk oyunlarının tasnifi yapılmıştır.

Bu bölümün son kısmında Zeybek ve Efe sözcükleri ele alınmış ve Zeybek Oyunları hakkında genel bilgi verilmiştir. Daha sonra yörede oynanan Zeybek adlı oyunlar tespit edilerek araştırma sahasında oynanan Zeybek oyunlarının genel özellikleri ortaya konmuştur. Son olarak ilde yaygın olarak oynanan Ağır Zeybeklerden dört tanesinin adım yapıları incelenmiş ve bu oyunlar karşılaştırılmıştır.

Sonuç ve öneriler bölümünde elde edilen sonuç ve öneriler ortaya konmuş ve son olarak kaynak kişilerin (mahallî uzmanlar) listesi, soru listesi, fotoğraf ve nota bilgileri ile bibliyografya verilmiştir.

ABSTRACT

This study aim to examine the Ağır Zeybek Dances, play in Denizli, according to the Folklore.

In the introduction section, the problem of the research is considered and the aim of the research and the method used in are given. Then the universe and illustration of the research is determined and the method of gathering datum is brought up.

In second section, the meaning and kinds of the dance, the dance in Turkey, the folk dance and Turkish folk dances are given.

The third section gived the history, the natural consruction, the social and economic situation of Denizli.

In the forty section, the general construction of the vicinity's folk dances, musics and costumes are given. Firstly folk dances in the field of research are classified.

In the final part of the third section the meanings of Zeybek and Swashbuckling village dandy of Southwestern Anatolia (Efe) and informations about Zeybek dances are given. After establishing the dances named Zeybek, the characteristics of the human beings who are Zeybek are determined. And four of the Ağır Zeybek Dances, play in Denizli mostly, are examined and comparised.

In the results and recommendations section, the results of the study and recommendations for it are given. Finally, the list of the people who are written source (local specialists), and the question, informations about photos and notes, and bibliography are given.

ÖNSÖZ

Halk oyunları, çağlar boyu süren geleneğimizin günümüze kadar getirdiği bir kültür mirasıdır. Halkbiliminin ve halk kültürünün temel taşlarından bir çoğunu içinde barındıran önemli öğelerden birisi de halk oyunlarıdır.

Hızla kapalılığını yitiren Denizli köylerinde halk oyunlarının bir kısmı unutulmuş, bir kısmı da belirli köylerde oynanmaktadır. Yüzlerce yıllık kültür mirası olan halk oyunlarını derleyip araştırıp, tespit ederek gelecek kuşaklara aktarmayı görev bildim.

Kültürümüzün ayrılmaz bir parçası olan halk oyunları, diğer kültürel olaylar gibi günlük hayatımızın bir parçasıdır. Sevincimizi ve üzüntümüzü tarih boyunca hareketlere döküp, oyuna dönüştürmüştük. Savaşa oyunla, davul zurna ile gitmişiz, oyunla evlenmiş, oyunla asker olmuşuz. Milli benliğimizin bir parçası olan halk oyunları Türk toplumu açısından büyük bir önem taşımaktadır. Hayatımızın her safhasında karşılaşma imkanı olan halk oyunlarına ve Denizli iline faydalı olabilirim kendimi mutlu sayacağım.

Bu çalışmada yardımlarını esirgemeyen MİFAD Başkanı Sayın Yener ALTUNTAŞ'a, Kültür Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı Sayın Suat AKÇAÖZ'e, Ege Üniversitesi DTMK Halk Oyunları Bölüm Başkanı Sayın Dr. Cengiz AYDIN'a ve konu seçiminden yazım aşamasına kadar beni her konuda anlayışla karşılayan danışmanım Prof.Dr.Ziyat AKKOYUNLU'ya teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR DİZİNİ.....	VII
FOTOĞRAF VE NOTA LİSTESİ.....	VIII
BÖLÜM I	
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	3
1.1.2. Problem Cümlesi.....	6
1.1.3. Alt Problemler.....	6
1.2. Araştırmanın Amacı.....	6
1.3. Araştırmanın Önemi.....	7
1.4. Metot.....	7
1.5. Evren ve Örneklem.....	8
1.6. Verilerin Toplanması.....	8
1.7. Verilerin Çözümlemesi.....	8
BÖLÜM II	
2.1. Genel Kavramlar.....	9
2.1.2. Oyun Kavramı ve Tanımı.....	9
2.1.2.1. Oyun Kavramının Nitelikleri.....	12
2.1.2.2. Oyun Türleri.....	13
2.1.2.3. Türklerde Oyun.....	14
2.2.3. Dans Kavramı ve Tanımı.....	16
2.2.3.1. Dansın Doğuşu.....	17
2.2.3.2. Dans Türleri.....	18
2.2.4. Halk Oyunları.....	19
2.2.4.1. Türk Halk Oyunları.....	22
2.2.4.2. Türk Halk Oyunlarının Gruplandırılması.....	23

BÖLÜM III

ARAŞTIRMA YAPILAN SAHANIN TANITILMASI	30
3.1. Denizli İlinin Tarihi.....	30
3.2. Denizli İlinin Doğal Yapısı.....	35
3.3. Denizli İlinin Sosyo-Ekonomik Durumu.....	37

BÖLÜM IV

DENİZLİ İLİ HALK OYUNLARININ İNCELENMESİ	39
4.1. Araştırma Sahasındaki Oyunların Genel Yapısı.....	39
4.1.1. Tasnif.....	41
4.2. Müzik.....	51
4.2.1. Genel.....	51
4.2.2. Zeybek Ezgileri.....	52
4.2.3. Zeybek Oyunlarında Ölçü.....	53
4.2.4. Yörede Kullanılan Müzik Aletleri.....	54
4.3. Kıyafet.....	55
4.3.1. Genel.....	55
4.3.2. Araştırma Sahasındaki Kıyafet Çeşitleri.....	56
4.3.2.1. Erkek Kıyafetleri.....	56
4.3.2.2. Kadın Kıyafetleri.....	59
4.4. Zeybek Oyunlarının İncelenmesi.....	60
4.4.1. Zeybek ve Efe Sözcükleri.....	60
4.4.2. Zeybek Oyunları.....	65
4.4.3. Denizli İli Zeybek Oyunlarının Temel Adım Özellikleri.....	69
4.4.4. Denizli İlinde Oynanan Zeybek Adlı Oyunlar.....	71
4.4.4.1. Adım İncelemesi.....	72
4.4.5. Karşılaştırma.....	87
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	89
KAYNAKLAR.....	91
EKLER.....	
EK 1 Kaynak Kişiler (Mahallî Uzmanlar), Sorular, Nota	

Bilgileri.....	94
EK II Fotoğraflar	98
Ek III Notalar	141
ÖZGEÇMİŞ.....	146

KISALTMALAR

A.Ş.	Anonim Şirketi
Bas.	Basımevi
Bil.	Bildiri
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Diz.	Dizisi
DTMK	Devlet Türk Müziği Konservatuarı
Ens.	Enstitü
Fak.	Fakülte
F.	Fotoğraf
HAGEM	Halk Kùltürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
Hür.	Hürriyet
Ltd.Şti.	Limited Şirketi
Mat.	Matbaa
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı
MİFAD	Milli Folklor Araştırma Dairesi
S.	Sayı
s.	Sayfa
Yay.	Yayınevi-Yayınları

FOTOĞRAF - NOTA LİSTESİ

Fotoğraf		
<u>Numarası</u>	<u>Bilgi</u>	<u>Sayfa</u>
	Denizli İli Zeybek Kıyafetleri	
F.1.	Fes	98
F.2.	Poşu ve fes	98
F.3.	Gömlek	98
F.4.	Cepken	99
F.5.	Camedan	99
F.6.	Camedan (kartal kanadı)	99
F.7.	Çakşır menevrek (potur)	100
F.8.	Şal kuşak	100
F.9.	Heybe ve mapushane kolanı	100
F.10.	Saldırma	101
F.11.	Yatağan kamaları	101
F.12.	Silahlar	101
F.13.	Köstek	102
F.14.	Tütün ve para kesesi	102
F.15.	Körüklü (bodim) çizme, kıl tozluk	103
F.16.	Zeybeğin önden görünümü	103
F.17.	Zeybeğin arkadan görünümü	103
F.18.	Tavas başlığı ve askılık	104
F.19.	Başlık (alheril, tel kırma, askı ve fes)	104
F.20.	İç göynek	104
F.21.	Akkent Başlığı	105
F.22.	Üç etek (entari) önden görünümü	105
F.23.	Üç etek arkadan görünümü	105
F.24.	Şalvar	106
F.25.	Cepken	106
F.26.	İçlik, sıktırma	106
F.27.	İpekli peştamal	107
F.28.	Çevre mendil	107
F.29.	Bürgü	107
F.30.	Grep	108
F.31.	Gümüş kemer	108
F.32.	Kıl çorap	108
F.33.	Denizli ili kadın kıyafeti	109
F.34.	Tavas kız kostümü önden görüntüsü	109
F.35.	Tavas kız kostümü arkadan görüntüsü	109
	Zeybek Oyunlarının Ortak Adımları	
F.36.	Heykelleşme	110
F.37.	Heykelleşme	110
F.38.	Ortaya bağlama	110
F.39.	Sekme	111
F.40.	Atlama	111
F.41.	Sıçrama	111
F.42.	Tek ayak üzerinde dönme figürü	112

F.43.	Yerde çapraz dönme figürü	112
F.44.	Konma figürüne hazırlık	112
F.45.	Konma figüründen kalkış	113
F.46.	Diz vurma	113
F.47.	Çapraz bağlama	113
F.48.	Makas figürü	114
F.49.	Eşme, önde makas figürü	114
F.50.	Düşme figürü	114
F.51.	Düz kollu yürüyüş	115
F.52.	Sekme	115
F.53.	Diz kırma	115
F.54.	Üçleme figürü	116
F.55.	Tek ayak konma	116
F.56.	Büyük adım	116
F.57.	Diz Kırma	117
F.58.	Tek ayak konma	117
F.59.	Diz kırma	117
Tavas Zeybeği		
F.60.	Oyuna başlama	118
F.61.	Toprağa el sürme	118
F.62.	Üçleme	118
F.63.	Üçleme	119
F.64.	Üçleme	119
F.65.	Ortaya bağlama	119
F.66.	Dönme	120
F.67.	Atik	120
F.68.	Atikten konma	120
F.69.	Atlama figürü	121
F.70.	Makas	121
F.71.	Tek ayak üzerinde dönme	121
F.72.	Tek ayak üzerinde dönmeden, yere konma	122
F.73.	Diz vurma	122
F.74.	Yerde çapraz dönme	122
F.75.	Çapraz bağlama	123
F.76.	Çapraz bağlama	123
F.77.	Bitiriş	123
İbrahim Usta Zeybeği		
F.78.	Üçleme	124
F.79.	Üçlemeden sonra geri yüklenme	124
F.80.	Önde makas	124
F.81.	Sekme figürü	125
F.82.	Sekmeden ayak yana çıkarak bağlama figürüne geçiş	125
F.83.	Dönme figürü	125
F.84.	Tırpan ve atik figürlerinin üçlemesi	126
F.85.	Tırpan ve atik figürlerinden kalkış ve heykelleşme	126
F.86.	Çapraz bağlama	126
F.87.	Kol vurup kalkma hareketi	127
F.88.	Atik figüründe makas hareketi	127

F.89.	Dışa açılıp içe yüklenme hareketi	127
F.90.	İçe toplanma figürü	128
F.91.	İç dışta içe diz vurma hareketi	128
F.92.	İçdışta dışa diz vurma hareketi	128

Al Yazmam Zeybeği

F.93.	Üçleme Adımı	129
F.94.	Düz Kollu	129
F.95.	Ortaya Bağlama	129
F.96.	Heykelleşme	130
F.97.	Figür Bitirişi	130
F.98.	Dönme	130
F.99.	Ayak Çekme	131
F.100.	Ayak Bağlama	131
F.101.	Diz Kırma	131
F.102.	Ayak Vurma	132
F.103.	Sekme	132
F.104.	Diz Vurma	132

Yağar Yağmur Zeybeği

F.105.	Dönme	133
F.106.	Ayak Çekme	133
F.107.	Çapraz Bağlama	133
F.108.	Düz Kollu	134
F.109.	Yürüme	134
F.110.	İçe Yüklenme	134
F.111.	Sekme	135
F.112.	Sekme	135
F.113.	Sekme	135
F.114.	Makas (Ayak Değiştirme)	136
F.115.	Sekme	136
F.116.	Çökme	136
F.117.	Makas	137
F.118.	Makas	137
F.119.	Ayak Savurma Figürüne Hazırlık	137
F.120.	Dönerek Çökme	138
F.121.	Çökme	138
F.122.	Ayak Vurma	138
F.123.	Ayak Çekme	139
F.124.	Diz Kırma	139
F.125.	Ortaya Bağlama	139
F.126.	Diz Vurma	140
F.127.	Yürüme	140

Nota Listesi

Ağır Tavas Zeybeği	141
İbrahim Usta Zeybeği	142
Al Yazmam (Kırık Tavas) Zeybeği	143
Yağar Yağmur Zeybeği	145

BÖLÜM I

GİRİŞ

Folklorun araştırma ve inceleme konuları ve en önemli dallarından birisi de halk oyunlarıdır. İçinde yaşadığımız yüzyılda geleneksel halk kültürünün en güzide bölümü olarak kabul edilen halk oyunları, -diğer sahne sanatlarının icrâsından farklı olarak- toplumun ortak duygu ve düşüncelerini yaşatıp bu değerleri kuşaktan kuşağa taşıyan, önemli bir olayı, bir sevinci, bir üzüntüyü, bir coşkuyu, tabîî olayları, savaşları, kahramanlıkları, yardımseverlik ve iyilik örneklerini kısaca toplumların kültürünü, gelenekselleştiren önemli bir unsurdur.

Türk insanı, duygu ve düşüncelerini kendine has bir dille, hareket, tavır, mimik v.s. ile halk oyunları içinde, ifade edebilmektedir. Denizli yöresi halk oyunları da bu özellikleri fazlasıyla taşımaktadır.

Gök gürültüsü, yağmur ve karın yağması, rüzgarın esmesi gibi tabiat olaylarının nedenini anlayamayan insanoğlu, korku ve endişe duygularını oyun oynayarak gidermeye çalışmış ve önceleri sadece tabiattaki doğal seslerden etkilenmiştir. Zamanla insanlar arasındaki haberleşmeyi ve etkileşimi sağlamada da kullanılan bu danslar kültürel çevrede bir noktada sıkışıp kalmamış çevresindeki kültürel yapıları da etkileyerek ortak kültürlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Anadolu'da yapılan araştırma ve derleme çalışmaları, halk oyunlarının benzer karakteristik özellikler taşıdığını ortaya çıkarmıştır.

Türklerin yüzyıllardır yaşadığı Anadolu, çok büyük kültürlere beşiklik etmiş; bu kültürel mozaik sanatta ifadesini bulmuştur. Türk Halk kültürünü, bu kültürle bağlantılı halk sanatları ürünlerini incelerken, konumuz olan halk oyunlarının da bu değerlerden etkilendiğini görmekteyiz.

Halk oyunlarını oluşturan üç temel unsurdan (Müzik+Oyun+Giysi) en önemlisini oluşturan “Oyun” ögesi, yöredeki olayların anlatımlarını üstlenerek etkileşimi canlı tutmaya katkıda bulunur. Halk oyunu basitleştirici, tasvir edici bir yaklaşım içinde, yöre kültürünü diğer öğeleriyle karşılıklı olarak etkileyen ve onları yorumlayan uygulamalardır. Bu nedenle halk oyunları, yöredeki değerleri ve kültür

öğelerini ortaya çıkarmada, yöre insanının soy kimlikleri ve nasıl bir yaşam sürdürdüklerini anlatmada ve bunları ifade etmede yardımcı olup, yaşamlarından kesitler aktarırlar. Tabiatla iç içe yaşayan insanın, onunla ilişkilerini, mücadelesini aktardığını tespit etmekte, en çok coğrafi şekilleri, yer adlarını, savaşı, yangını, hasatı, ekimi ve tabiattaki çiçeği, ağacı, meyveyi konu ettiğini, bunları halk oyunlarında yansıttığını görmekteyiz.

Bilindiği gibi hareket iletişim kurmada dilden önce gelir. Konuşma dili gibi beden dili de (halk oyunlarında) toplum olarak bir iletişim sistemi içinde anlam kazanır.

Dilin gelişimini inceleyen bilim adamları da konuşma dili evresinden önce hareket ve beden dili gelişimini, iletişimin başlangıcı olarak kabul etmektedirler. Özellikle ilk çağlardaki dinî ayinlerde hareket unsurunun ön planda olduğu bilinmektedir. Türkler, İslamiyetten önceki şamanist-maniheist inançlarına bağlı uygulamalarını Anadolu'ya geldiklerinde beraber getirmişlerdir. Bugün bu motifleri halk oyunlarımızda bulabilmekteyiz. Halk oyunlarında da taklide dayalı hareketlerle inanılan totemin (hayvanın) ifadesi ve insanın insanla, doğa olaylarıyla ve vahşi hayvanlarla mücadeleleri, birliktelikleri, korkuları canlandırılmaktadır.

Kişi adları alan halk oyunlarını inceleyecek olursak; oyunlara adını veren kişilerin, farklılıkları, ayrıcalıkları ve o toplum içinde güven kazanıp sevilip sayılmaları neticesinde ortaya çıkan üstün konumları belirtilerek, genel karakteristik özelliklerinin ortaya koyulduğunu görmekteyiz. Halk oyunları herşeyden önce duyguların ifade biçimi olduğuna göre, halk oyunlarında yaşam tarzının gereği olarak sevgi, beğenme, kıskançlık, sevinç, saygı, dostluk, ayrılık, kız kaçırma, özlem, yas duyguları halk oyunları içinde çeşitli renk ve seslilikte, yöreye özgü müzik anlatımıyla bütünleşir. Halk oyunları, bu yoğunluk içerisinde yörede askere giderken, gurbet uğurlamalarında, düğünde, nişanda, kına gecesinde, çeşitli dinî ve millî bayramlarda yaşatılmaktadır.

Yörede halk oyunları oynanırken kendi estetik duyusu ve kendine özgü hareket dizisi oluşturulmaktadır. Örtünme, korunma amacıyla vücuda giyilen her türlü parça olan kıyafet, halk oyunlarında da oyunu tamamlayan bir öge olarak oyunun ve yöre

kültürünün daha iyi algılanmasını sağlayıcı bir unsurdur. El işlemesi motifler, kıyafeti tamamlayıcı takı ve süsler, kültürel bir öge olarak halk oyunlarının musikiyle birlikte incelenmesi gereken unsurlarıdır. Geleneksel el sanatlarının seçkin örnekleri ile kişilerin zevkleri, duyguları ve düşünceleri kıyafete yansımıştır.

Bu değerlerin, düşüncelerin, ekonomik yapısı, tarih içindeki kültürel gelişimi saptanarak, tarih, sosyoloji, psikoloji, etnoloji ve öncelikle "folklor" bilimi açısından, değerlendirilmesinin yapılabilmesi için halk oyunları araştırmaları önemlidir. Bu bağlamda halk oyunlarını aşağıdaki şekliyle değerlendirebiliriz.

1.Problem

İnsanlık tarihi, gelişim süreci içerisinde insanların yaşamlarına bir takım kurallar getirmiş ve bu kurallar içerisinde kendine özgü bir anlayışla çeşitli hayat felsefeleri geliştirmiştir. Gelişen bu felsefe, hayatın her safhasında beraber yaşamının zorunluluğunun bir sonucudur.

Gerek inançların getirdiği birliktelik, gerekse günlük yaşamlarını devam ettirebilmek için lüzumlu olan ihtiyaçların karşılanmasındaki dayanışma, insanlar arasındaki toplumsal ilişkileri artırmıştır. Toplum içinde yaşayan bireyler birbirleriyle uyum içinde yaşayabilmek için bir takım kurallar geliştirmiş, konulan bu kuralların inanç boyutu, geleneksel boyutu, örfî boyutu, o toplumun kültürel yapısını ortaya koymuştur.

Bunun yanında yaşamı birlikte devam ettirebilmek için gereken sosyal gereksinimleri karşılama metodları, o toplumun hayat felsefesiyle birleşerek ortaya toplumsal bir yaşam şekli ve sistemi çıkarmaktadır. Zaman içerisinde gelişen bu yaşam sistemleri gelenekselleşmiş ve o toplumun kültürel yapısını belirlemiştir.

Buna göre kültür; bir toplumda geçerli olan ve gelenek halinde devam eden her türlü dil, duygu, düşünce, inanç, sanat ve yaşayış öğelerinin tümüdür. Öğrenilip aktarılan bir mirastır.¹

Bir toplumun kültürel öğelerini incelediğimizde o toplumun tüm yaşam felsefesi hakkında bir bilgi edinebiliriz. İşte bu sebepten dolayı Halk Bilimi, toplumların yaşam şekillerini, geleneklerini, göreneklerini araştırmakla yükümlüdür.

Folklor (Halkbilim), bir ülkede ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada bir birleşmeye verdirmeyi amaçlayan bir bilimdir.²

“Bir ülkenin, bir yörenin, bir etnik grubun yaşamının tamamını içeren; temelinde o halkı oluşturan insanların ortak ve yaygın davranış kalıplarını, yaşama biçimini, belirli olaylar ve durumlar karşısındaki tavrını, çevresini ve dünyayı algılayışını açıklamada; geleneksel ve törel yaşamı düzenleyen, zenginleştiren, renklendiren bir dizi beceriyi, beğeniyi, yaratıyı, töresi, kurumu, kurumlaşmayı göz önüne sermede; bir ucuyla geçmişe bir ucuyla zamanımıza uzanan gelenekler, adetler zincirini saptamada; bu zincirin köstekleyici ya da destekleyici halkalarını tek tek belirlemede; halk kültürünün atar damarlarını yakalayarak bunlardan çağdaş yaratmalar çıkarmada halkbiliminin rolü ve önemi çok büyüktür.”³

İşte bu önem içinde halkbiliminin inceleme ve araştırma konuları içinde yer alan "oyun" ve "dans" geleneksel kültürün bütün unsurları gibi toplumu meydana getiren insanların hayatında önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak zaman içerisinde bu geleneksel danslar ve oyunlar bir takım kültürel ve estetik özelliklerini kaybetmişlerdir. Ama günümüz Denizli yöresi oyunları, asıl fonksiyonlarından uzaklaşmış gibi görünse de yeni fonksiyonları ile kültür içerisinde belirgin bir yer tutmaya devam etmektedir.

¹ Yrd. Doç. Dr. Erman ARTUN; **Tekirdağ Halk Oyunları Araştırması**, Tekirdağ, Trakya Doğu Basımevi, 1992 s.4.

² Sedat Veyis ÖRNEK; **Türk Halk Bilimi**, Ankara, Kültür Bak. HAGEM Yay. :210, 1995, s.16.

³ ÖRNEK; s. 17.

Çeşitli hayat biçimlerine sahip insanların farklı kültürleri olabileceği gibi aynı kültüre sahip insanlar da farklı mahalli kültürlere sahip olabilirler. Dolayısıyla bu kültürler içerisinde de farklı oyun ve dans türleri ortaya çıkacaktır.

Kültürün önemli bir unsuru olan halk oyunları, diğer kültür unsurları gibi, toplumun içerisinde bazı fonksiyonları yerine getirir. Kişilerin birleşerek meydana getirmiş olduğu toplumun basit ve önemsiz gibi görünen bazı kültürel unsurları yerine göre o toplumun yapısını etkileyebilmektedir. Bu sebepten dolayıdır toplumun bütün kültürel değerlerinin araştırılıp incelenmesi ve ortaya çıkan sonuçların toplumla birlikte değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Olaya bu açıdan baktığımızda kültürün hiç bir unsurunu birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu açıdan halk oyunlarını ele alırken diğer kültürel unsurları da değerlendirip düşünmek gerekir.

Bununla beraber halk oyunları, -diğer kültür ürünleri ile ilişkisi de göz önüne almak suretiyle- başlı başına tek bir konu olarak ele alınıp incelenmesi gereken son derece geniş ve önemli bir araştırma sahasıdır.

Ülkemiz halk oyunları bakımından zengin bir potansiyele sahiptir. Türk kültürü içerisinde geleneksel kültürün önemli bir parçası ve hem müzik hem kıyafet hem de hareket bakımından gözleyerek öğrenmeye ve sözlü nakile dayanan halk oyunları millî kültürün meydana gelmesine olan katkısı bakımından da büyük önem taşımaktadır. Gerek teknolojinin etkisi, gerek sahnelenmesi sırasında yapılan stilize çalışmaları, gerekse bu alanda yapılan araştırma ve inceleme çalışmalarının yetersizliği sebebiyle halk oyunlarının, değişime uğradığı söylenebilir. Bu nedenle çeşitli şekillerde değişime maruz kalan kültür unsurlarının tespit edilip bilimsel yorumlarının yapılması ve kültür mirasının gelecek kuşaklara aktarılması millî kültürümüze yapılacak büyük bir hizmet olacaktır.

Günümüzde halk oyunları oldukça ilgi gören popüler bir sanat dalıdır. Bilimsel ve pratik yönden Türk halk oyunlarının “Adım”, “Müzik” ve “Kıyafet” yapılarının en

doğru şekilde tespit edilmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle Denizli yöresi halk oyunlarına katkıda bulunmak açısından bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

1.1.2. Problem Cümlesi

Denizli ili zeybek oyunlarının tasnifi yapıldıktan sonra Tavas ilçesi Ağır Zeybeklerinin adım, müzik, kıyafet yapıları ve özellikleri nelerdir?

1.1.3. Alt Problemler

Denizli ili Zeybek Oyunlarının :

- Tasnifi,
- Adım Yapısı,
- Figür Özellikleri,
- Müzik Yapısı ve Özellikleri,
- Kıyafet Şekli, Yapısı ve Özellikleri nelerdir?,

1.2. Araştırmanın Amacı

Denizli ili Zeybek Oyunlarının:

- Tasnifi,
- Adım Yapısı,
- Figür Özellikleri,
- Müzik Yapısı ve Özellikleri,
- Kıyafet Şekli, Yapısı ve Özellikleri nelerdir?, sorularına cevap aranacaktır.

Bu amaca ulaşmak için konuya ilişkin olarak yerinde gözlem yapılacak, uzman görüşlerine başvurarak sorunların ortaya çıkarılmasına çalışılacaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Yapmış olduğumuz bu çalışmada en önemli nokta; belirli bir yörenin, belirli bir zaman dilimi içinde, beraber bulunduğu diğer kültür unsurları ve ürünleri ile etkileşerek ortaya çıkardığı halk oyunlarının niteliğini ortaya koymaktır.

İnceleme ve araştırma yapılan bölgenin, tarihi, coğrafi ve sosyo-ekonomik yapısının ortaya çıkarılmasına çalışılacaktır.

Böyle bir çalışmanın yapılmasının temelinde millî kültürün bir sonraki kuşağa bilimsel yorumlarla aktarılması hedefi yatmaktadır. Ayrıca bu oyunların biçimsel ve kültürel tespitinin gelecek kuşağa kaynak teşkil edebileceği inancındayız.

Bu araştırmada toplanacak veriler ile varılacak bilimsel sonuçların;

1. Denizli ili Zeybek Oyunlarının adım, figür, müzik ve kıyafet özelliklerinin saptanmasını sağlayacağını,
2. Sorunların tespitinden sonra bunları giderecek önerilerin geliştirilmesine yardımcı olacağını,
3. Bundan sonraki çalışmalara kaynak olabileceğini düşünüyoruz..

1.4. Metot

Yapılan çalışma saha araştırması niteliğindedir. Çalışmaya, konuyla ilgili mevcut çalışmaların temin edilerek tezimize kaynak olacak bölümler fişlenmiş ve bibliyografya çalışması ile başlanmıştır. Daha sonra yörede uzman kabul edilen halk oyunları ustaları ve folklor araştırmacıları ile temasa geçilip, görüşme imkanları aranmıştır.

a) Doğrudan Gözlem :

Yörede oynanan zeybek ve zeybek adlı oyunlar gerek bizzat sahada kaynak kişilerin, gerek çeşitli vesilelerle gösteri yapan mahallî ekiplerin oynadığı oyunlardan doğrudan gözlenerek video film ile tespit edilmiştir.

b) Görüşme :

Açık uçlu sorularla kaynak kişiler (mahallî oyun uzmanları ve folklor araştırmacıları) ile görüşülerek bilgi toplanmıştır.

c) Kaynak Araştırması :

Oyunlarla ilgili mevcut yazılı çalışmalardan yararlanılmıştır. Araştırma sahasında bulunan oyunların mahallî kıyafetler ile bütün oyunların adım ve müzik yapıları genel olarak; zeybeklerin ise detaylı şekilde incelenmiştir.

1.5. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Denizli İlinde oynanan ağır zeybek oyunlarıdır. Örneklemi ise Tavas ilçesinde oynanan ağır zeybek oyunlarıdır.

1.6. Verilerin Toplanması

1. Konuyla ilgili araştırmalar : Bu konuda yapılan tez çalışmaları ve bildiriler incelenmiştir.
2. Konuyla ilgili yayınlar : Halk oyunları ve zeybek oyunları ile ilgili yazıların çıktığı dergiler ve kitaplar taranmıştır.
3. Konuyla ilgili uzman ve kaynak kişilerin görüşleri saptanmıştır.

1.7. Verilerin Çözümlemesi

Yapılan literatür taraması sonucu ilgili bölümler alınarak, uzman kişilerin görüşleriyle desteklenmiş ve bu çalışmada yer almıştır.

BÖLÜM II

2.1. GENEL KAVRAMLAR

2.1.2 Oyun Kavramı ve Tanımı

Oyun : Fiziksel ve zihinsel yeteneklerle sosyal uyum ve duygusal olgunluğu geliştirmek amacıyla gerçek yaşamdan farklı bir ortamda yapılan, sonunda maddî bir çıkar sağlamayan, kendine özgü belli kurallara sahip sınırlandırılmış yer ve zaman içinde süren gönüllü katılım yoluyla toplumsal grup oluşturan ve katılanların tümünü etkisi altına alan eğlenceli bir etkinlik.⁴

Oyun, çeşitli anlamlarıyla folklorun en zengin ve en geniş alanlarından biridir. Türk insanı, oyun ve oynamak sözcüklerini çok değişik anlamlarda kullanmaktadır. Çocuk oyunları, dans, tiyatro gösterisi, kağıt, zar gibi şans oyunları, sporla ilgili eylemler, hep oyun sözcüğüyle belirtilir. Bunun yanı sıra "oyun" sözcüğünü başka anlamlarda da kullanmaktayız. "Birine oyun etmek:-birisini aldatmak, kandırmak" anlamında, "Oyuna Gelmek: - aldatılmak, kandırılmak" manasında; "Oyunbaz: - hilekâr" anlamında "Oynaşmak: -hem sevişmek anlamında hem de birbiriyle oynamak"-manasında kullanılmaktadır.

Diğer dillerde oyun kavramına bakacak olursak: Kuzey Amerika yerlilerinden Blacfoot dilinde; "kaoni" kelimesi, bütün çocuk oyunlarını ifade etmektedir. Aynı kelime ahlak dışı cinsî münasebet için de kullanılmaktadır. "Kotçşi" kurallara uygun düzenli oyun, "Amonts" oyunda savaşta kazanma, "skets" oyun ve sporda kazanmak manasındadır.⁵

Arapça'da "la'b ; lû'b" sözcükleri de oyun, eğlence anlamına gelmektedir. Bu sözcük ve bundan türetilen sözcükler eski Türkçe'de Osmanlı Türkçe'sinde tiyatro, dans ve çeşitli seyirlik oyunlar manasında kullanılmıştır. ⁶ Latince'de "Ludus" sözcüğü çocuk

⁴ Osman GÖDE: "Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi Ders Notları" Denizli, 1990, s.1

⁵ Türker EROĞLU: **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Halk Oyunları ve Halayların İncelenmesi** Ankara, Kılıçaslan Mat. 1995, s.8

⁶ Metin AND: "Türk Folklorunda Oyun Kavramı ve Oyunun Önemi" Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara, MİFAD Yay:9 1974 s.305; Ferit DEVELİOĞLU, "Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat" Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1997 s. 298

oyunlarını, eğlence, yarışma, dinsel ve din dışı gösterileri her türlü baht oyunları anlamlarını yüklenir. Bunun gibi, bundan türetilen "jocus" sözcüğü bir çok Avrupa dillerine geçmiş, örneğin Fransızca "Jeu, Jover," İtalyanca "gioco, giocana," İspanyolca "juego, jugar" v.b. Çoğu kez piyes, tiyatro gibi yazılı metinler de oyun kelimesiyle karşılanmaktadır.⁷ Bunun yanında çalgı çalma bu dillerde oynamak sözcüğüyle karşılanmaktadır. Almanca'da "spiel" İngilizce'de "play" Fransızca'da "jeu" sözcükleri bu anlamlarda kullanılmaktadır.

Türkçe'de ve diğer dillerdeki oyun sözcüğünde dans, tiyatro, ve bütün seyirlik oyunlar ifade edilmektedir.

Oyunun bütün anlamlarıyla insan kültüründe önemli bir yeri vardır. "Aristoteles ve Herodot" ile başlayan Antropoloji (İnsan bilimi) çalışmalarını, insanın çeşitli vasıfları, özellikleri üzerinde de yoğunlaşmış; insanoğlunun bu vasıf ve özelliklerini ona çeşitli adlar vermek suretiyle belirlemiştir.⁸

K.V. Linne insan için "Homo Sapiens" (Düşünen Modern İnsan. Günümüz insan ırklarının tamamına verilen ad.) adını kullanmış E. B. Tylor ve Max Scheller de insana "Homo Faber" (yapıcı ve alet yapan insan) özel adını vermiştir.⁹

Hollandalı tarihçi Johann Huizinga da bu özel adlara " Homo ludens" (oyuncu veya oynayan insan) özel adını vermiştir.¹⁰

"Huizinga, din, ritüel, iş ve önemli tarih olayları gibi sonuç doğurucuların öncelliği karşısında oyunun bunlardan sonra gelen bunların önemsiz bir uygulaması olduğu görüşünü değiştirmiştir.¹¹ Huizinga'ya göre oyun bir kültürden tesadüfen ortaya çıkmış bir unsur değildir. Oyun kültürden eskidir.¹²

⁷EROĞLU, s.10

⁸Türker EROĞLU: "Türk Halk Oyunlarının Sahnelenmesinde Sahne Düzeni Uygulamasının Gerekliği ve Ortaya Çıkan Problemler" Sempozyum Bildirileri, Ankara, Kültür ve Turizm Bak. MİFAD Yay. :102, 1988 s. 15

⁹Sedat Veyis ÖRNEK: *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974 s.63

¹⁰EROĞLU, s.9

¹¹ Metin AND: *Oyun ve Bügü*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yay:144, 1974 s.13

¹²Cahit OBRUK, "Türk Halk Danslarının Ortak Yanları ve Yapısal Özellikleri" I. Uluslararası Folklor Bild. Ankara, Kültür Bak. MİFAD Yay. 1977 s.251.

Bugün oyunun dinsel törenlerden çıkıp toplumun ve kişinin yaşantısına daha çok girdiği bilinmektedir. Oyun, bununla kalmamış sanat ve kültürün yaratıcısı ve yardımcısı olmuştur. H. Delacroix'ya göre “oyunun sanatı hazırlamaya yardımcısı olması olağan” sayılır.¹³ Dh. RIBOT'a göre de “sanatın en ilkel şekli dandır”. Çeşitli sanatlar dans aracılığıyla oyunlardan çıkmıştır. Buna göre sanat, kültür ve oyun olaylarını inceler. Kültürel olaylarının doğuşunda başlıca etkidir. Kökünde oyunun içgüdüsel bir tepki olarak oynandığı değil oyundan kültüre bir dönüşüm olduğu ifade edilmek istenmektedir.¹⁴

Bir başka düşünceye göre oyunda doğuştan bir yeteneği geliştirme arzusu veya üstün gelme, yarışma isteği, kayıp enerjiyi tek yönlü canlılık ve hareketle onarma gibi arzuları vardır.¹⁵

Toplum bilimcilere göre ise insanların toplum içinde dinlenme, eğlence aracı olarak giriştikleri bütün fiiller oyun çerçevesi içindedir. (At yarışları, sinema, tiyatro, dans ve sportif oyunlar gibi)¹⁶

Oyun çeşitli bilim dallarında yardımcı bir unsur olarak kullanılmaktadır. Eğitimciler oyunla öğrenmenin insan belleğinde daha fazla kaldığını ve daha çok davranış değişikliği ortaya çıkardığını saptamışlardır.¹⁷

Oyun insanın günlük yaşantısı boyunca sürekli kullandığı bir öge, ileride hayatın gerektirdiği ciddi iş ve meşguliyetleri hazırlayan, bunun için yetiştiren bir unsurdur.¹⁸

Görüldüğü gibi, insan hayatının hemen her safhasında oyun vardır. Hatta bazı düşüncelere göre “dünya bir tiyatro ve insanlarda bu tiyatronun oyuncularını olarak kabul edilmektedir.”

¹³ Sırat Kemal YETKİN: *Estetik*, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yay. 1938 s.55.

¹⁴ YETKİN, s. 54.

¹⁵ Türker EROĞLU: *İnsan ve Oyun*, Kayseri, Seven-Er Ltd. İti.1994 s.13

¹⁶Partev N. BORATAV: *Folklor ve Edebiyat*, İstanbul, Adem Yayıncılık Yüksel Mat. 1982 s.223

¹⁷GÖDE: s.2

İnsanlar yaşadıkları toplum içindeki statü ve görevlerine uygun rol yaparlar. Öyleyse "insanın en önemli özelliklerinden biri de onun oyunculuğudur."

Son olarak oyunu "insanda iç güdüsel olarak mevcut bulunan, temeli din ve büyü ile ilgili bazı töre ve törenlere dayanan, toplumların kültür yapılarına göre şekillenen ve toplumdan topluma farklılıklar gösteren; yer ve zaman bakımından günlük hayattan farklı; isteğe bağlı, gönüllü hareketlerdir." ¹⁹şeklinde tanımlamak mümkündür.

2.1.2.1 Oyun Kavramının Nitelikleri

Yukarıda çeşitli dillerde ve anlamlarda açıklamaya çalıştığımız oyunun bir takım özellikler ve kurallar taşıdığı şüphesizdir. Bir oyunda bulunması gereken genel özellikler şu şekilde sıralanabilir:

a- Oyun isteğe bağlı, gönüllü bir harekettir. Bu sebepten dolayı boş zamanlarda insanlar oyun oynarlar. Ancak oyun geleneksel bir olay olduğu zaman (doğum, ölüm törenleri gibi) bir görev ya da ödev olmaktadır. Buna göre oyunun en önemli özelliği onun "hür bir hareket" olmasıdır.

b- Oyun, günlük hayattan farklı bir hadisedir. Kişi oyun oynarken gerçek hayatın dışında kendi kurduğu iç dünyasında ki olayı anlatır. Onun için oyun günlük hayatın bir süsü ve teneffüsüdür.

c- Oyun yer ve zaman bakımından da günlük hayattan farklıdır. Kendine has yeri ve zamanı vardır. Örneğin şans oyunları masada, sportif oyunlar kendi kuralları içinde bir sahada, gösteri oyunları sahnede oynanmaktadır. Bu bölgeleri ihlâl etmek veya giriş çıkışın bir kuralı vardır. Bu kurallara uyulmadığı zaman "oyun bozanlık" yapmış sayılır ve cezalandırılır.

¹⁸ EROĞLU, s.14

¹⁹Türker EROĞLU: *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Halk Oyunları ve Halayların İncelenmesi*. Ankara, 1995 s.12

d- Buna göre her oyunun kendine has bazı kuralları vardır ve oyun bu kurallar içerisinde oynanmak zorundadır. Kişi, bu kurallar çerçevesinde oyuna kendi kişiliğini koymakta özgür bırakılmıştır.

e- Oyunun büyüleyici bir etkisi ve bu büyüde bir tartım ve uyum vardır.²⁰

2.1.2.2 Oyun Türleri

Rager Collins, Huizinga'nın oyun unsurlarını belirtmek için kullandığı kıstasları kullanarak birinci boyutta oyunları Ludus (kendi kurallarına uydurma) ve Paidia (gürültü, düzensiz içten geldiği gibi oyunlar) diye ikiye ayırır. İkinci boyutta ise Agen (yarışma-çatışma) Aleu (rastlantı, kader, talih), Mimicry (yanılma, taklit, gösteri) ve Ilinx (baş döndüren, insanı sevindiren, coşturan) olmak üzere dördü kümeleme yapmıştır.²¹

Pertev Naili BORATAV ise oyunları şu şekilde gruplandırmıştır.

I- Yalnız Çocuklara Has Oyunlar

- a- Büyüklerin küçükler için çıkardığı oyunlar
- b- Çocukların sözlü oyunları
- c- Takım halinde danslı, türkölü oyunlar, basit taklidi oyunlar

II- Talih, Kumari Fal ve Niyet Oyunları

- d- Talih oyunları
- e- Kumar oyunları
- f- Niyet ve fal oyunları
- g- Törelilik ve büyülük oyunları

III- Beceri ve Güç Oyunları

- h- Asıl beceri oyunları
- i- Cimnastik ve ritmik oyunları

²⁰Osman GÖDE: "Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi (Basılmamış) Ders Notları". Denizli. 1990

²¹AND, s.64

j- Asıl güç oyunları

k- Güç ve beceri karmaşık oyunlar

IV- Zekâ Oyunları

l- Aldatmaca, yutturmaca oyunlar

m- Bellek gücü, düşünce çevikliği, sezinleme oyunları,

n- Saklama ve saklambaç oyunları

ö- Çizgili oyunlar

p- Taşlı oyunlar

r- Başka zeka oyunları ve bu bölüme giren oyuncakları

V- Katışimli Oyunlar

s- Katışimli oyunlar

t- Oyuncaklar²²

2.2.2.3 Türklerde Oyun

Doğu Türkistan Türkleri de Yakutlar gibi erkek şamana "oyun" derler. Oyun kelimesiyle yalnız şaman değil, şaman töreninin tamamı kastedilmektedir.²³

Şaman törenlerinde bilindiği gibi şaman, törenin gereği olarak taklidi hareketlerden oluşan ses ve çalgı eşliğinde dans ediyor ve çeşitli şiirler okuyordu. Şamanın yapmış olduğu bu eylemler, günümüzde tiyatro, dans ve her türlü seyirlik oyunun orijinini içinde barındırıyordu.

Mahmut Ragıp GAZİMAHAL'e göre Türklerde oynamak "büyi" kelimesiyle karşılanmıştır. GAZİMAHAL "büdik" oyun ve raks manasına geldiği, "oğlan büdhüşti" (çocuklar raksda yarıştılar), Divan-Lügat-it Türk'te geçen "ol oğlanı büdhüttü" (o oğlanı oynattı) ifadelerinin oyunu anlattığı belirtilmiştir.²⁴

²²BORATAV, s. 236

²³AND, s.25.

²⁴Mahmut Ragıp GAZİMAHAL: "Halk Oyunları Konusunda Biyu-Bicu" Türk Folklor Araştırmaları, C.1, S.3, s.33

Metin AND ise "Oyun ve Büyü" adlı eserinde büyü'nün daha çok "kut" (uğur, talih, baht, mutluluk) manasına geldiği gibi oyun ve büyü (sihir) manalarında da bulunduğunu ifade etmiş ve Türklerde "oyunğı" kelimesinin bulunduğunu belirtmiştir.

Oyun Türleri

1. Dramatik Oyunlar

- a. Ölme-dirilme (Arap Oyunu, Kış Yarısı)
- b. Kız Kaçırma
- c. Ölüp Dirilme- Kız Kaçırma
- d. Günlük hayattan sahneler
- e. Esnaf oyunları (doktor oyunları)
- f. Hayvan Taklitleri (Deve Oyunu)
- g. Tarımla ilgili oyunlar
- h. Çoban oyunlar
- ı. Efsane ve masallardan oyunlar (Koroğlu)
- j. Şakalar ve dilsiz oyunlar
- k. Kukla oyunlar

2. Çocuk, Genç, Yetişkin Oyunları

- a. Aşık Oyunları
- b. Yüzük Oyunları (fincanlı yüzük)
- c. Değnek Oyunları (sirit)
- d. Taş ve gülle oyunları
- e. Kovalama, koşma, kurtarma, zor kullanma
- f. Atlama, sıçrama, sekme
- g. Top Oyunları
- h. Saklama-Saklambaç
- ı. Dilsiz, şaşırtma, şaka oyunları
- j. Dramatik nitelikte büyü ve tören ilgili oyunlar (Evcilik, Hırsız, Polis gibi)
- k. Diğerleri (yağ satarım, El el epenk, bezirgan başı gibi eğlence oyunları)

3. Halk Oyunları

Bu bölümde yaygın olarak bilinen halay, bar, horon, zeybek gibi oyunlar yer almaktadır.²⁵

2.2.3. Dans Kavramı ve Tanımı

Batı kültür ve hayatıyla Türk toplumunu yüzyüze getiren Tanzimat hareketi, Batı ve Latin kaynaklı sözcüklerin dilimize çokça girmesine, bu arada da "oyun" kavramını karşılamak üzere de "dans" sözcüğünün kelime hazinemizde yer almasına sebep olmuştur.

"Dans" terimi kaynak itibarıyla Latince'den gelmekte olup; İngilizce'de "dance", Almanca'da "tanz", Fransızca'da "danse" olarak geçmektedir. Bu kelimelerin dilimizdeki karşılığı oyun veya raks olmakla beraber günümüzde genellikle dans kelimesi kullanılmaktadır. Ancak ülkemizde dans denildiğinde "iki kişinin karşılıklı olarak, müzik eşliğinde ve daha çok Batı usulü yapılan balo, düğün v.b. gibi eğlence toplantılarında oynadıkları, batılı manada klasik salon oyunları veya Break, Rock'n Roll gibi modern oyunlar" akla gelmektedir. Bu sebeple İngilizce "Folk dance" karşılığı olarak ya "halk raksı" ya da "halk oyunları" ifadesini kullanmak gerekir. Bunlardan en yaygın olarak kullanılanı ise "halk oyunları"dır.²⁶

Dansla ilgili olarak gerek ülkemizde, gerek diğer ülkelerde değişik tanımlar yapılmıştır. Dansla ilgili çeşitli kaynaklarda yapılan tanımlar şöyledir:

"İnsanın ruhsal durumunu bir takım bedeni hareketlerle ifade etmesi, açığa vurması" ²⁷

"Bütün çağlarda ve bütün ülkelerde duyguların, coşkuların belirtilmesi için kullanılan sanat kolu"²⁸

²⁵AND, s.149

²⁶ Bu konuya "Halk Dansları (Oyunları)" bölümünde daha detaylı yer verilmiştir.

²⁷ÖRNEK, s.63

²⁸Hayat Ansiklopedisi, s. 879.

"Belirli bir ritme uyan, bu bakımdan müzikle kaynaşan hareketler, adımlar dizisi."²⁹

"Ritmik hareketlerde dinsel ve büyüsel etkiler bulunduğu inancı"³⁰

Yukarıda dansla ilgili yapılan tanımlarda dikkatimizi çeken ortak nokta; ritmik olarak yapılan hareketler zinciri ve buna eşlik eden bir müziğin bulunmasıdır. Buna göre dansın temelinde, müzik eşliğinde çeşitli hareketlerin belli bir ritim ve uyum içerisinde yapılması yatar. Yapılan bu hareketlerin ortaya çıkışında duyguların, coşkuların, heyecanların anlatılması veya dinsel-büyüsel inançların etkilerini görmekteyiz.

Buna göre "Dans; orijini itibariyle majik ve kültik (büyü ve tapınmayla ilgili) olan, bütün çağlarda ve bütün ülkelerde duyguların, coşku ve heyecanların, ritmik hareketlerle (müzik aleti eşliğinde veya müzik aleti olmaksızın) anlatılmasıdır."³¹

2.2.3.1 Dansın Doğuşu

Dansın ilk olarak nerede ve nasıl çıktığı net olarak bilinmemekle beraber, yapılan kazı ve araştırma çalışmaları sonucu mağaralarda çıkan resimlerden yapılan yorumlar, çok eski zamanlara dayandığı hakkında bize ipucu vermektedir. Eski kavimler (ilk insanlar) doğum, ölüm, hastalık, gündüz, gece, rüzgar, yağmur, gibi tabiat olaylarının nasıl meydana geldiğini bilmiyorlar, anlayamadıkları bu olaylar karşısında korkup, şaşırıyorlardı. Duydukları bu korku ve şaşkınlığı nasıl ifade edeceklerini de bilmedikleri için düşüncelerini anlatırken vücut hareketlerini kullanıyorlardı. Böylece bir vücut dili ortaya çıkarmıştır.

Rüzgarda sallanan ağaçların; düzgün adımlarla koşan hayvanların, hızlı uçan kuşların ve buna benzer birçok olayın tesiriyle ritmik hareketler yapıyor, dönüyor,

²⁹Meydan Larousse, s. 389.

³⁰Orhan HANÇERLİOĞLU; *İnanç Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi Yay. 1975 s.135.

³¹EROĞLU, s.17

elerini kaldırıyor, eğilip kalkıyorlardı. Tabiattaki duydukları seslerden aldıkları ilhamla ellerini çırpıp bağılıyor, davullara vurarak ahenkli sesler çıkarıyorlardı.³²

Bir başka kaynakta tabii güçleri kontrol edemeyen insanlar, olayları basit oyunlarla anlatmaya, onlardaki gücü anlamaya ve elde etmeye çalıştılar. Böylece temeli büyüye dayanan dans ortaya çıktı.³³

İlk insanlar o dönemde göçebe olarak yaşadıkları için geniş ormanlarda, arazilerde başıboş dolaşmış, gittikleri yerlerde avlanıp, yiyecek toplayıp, mağaraları da sığınak olarak kullanmışlardır. Toplayıcı oldukları içinde tabiatta bulunan yiyeceklerden ve avlandıkları hayvanlardan çeşitli şekillerde yararlanmışlardır. Böylece bitki ve hayvanlarla ilgili dans ortaya çıkmıştır.³⁴ Daha sonraları tabii güçleri, kontrol etmeyi başaran insanlar dansları ve dans fonksiyonlarını değiştirmişler, çeşitli olaylar karşısında ki duygu ve düşüncelerini değişik danslarla ifade etmeye çalışmışlardır.

2.2.3.2 Dans Türleri

a- Dinî Danslar

Bunlar tabiat varlıklarını taklit etmek, hastalıkları iyileştirmek, yiyecek bulmak için kutsi varlıklara yalvarma mahiyetindeki danslardır.

b- Sosyal Danslar

Doğumları, ölümleri, evlenmeleri, savaşlarda kazanılan zaferleri ve insanların bu gibi sosyal olaylar karşısında ki tepkilerini anlatmak için yapılan danslardır.

c- Eğlence Dansları

Yalnızca dans zevki ve güzel vücut hareketlerini göstermek için yapılan danslardır. Bu danslarda amaç atletik kabiliyeti ve estetiği göstermektir.³⁵

Toplumların maddî ve manevî kültürleri geliştikçe o toplumun dans anlayışı da değişmiş, bir çok dans türü ortaya çıkmıştır. Önceleri taklit, büyü ve dine dayanan

³²Hayat Ansiklopedisi. s.883

³³EROĞLU. s.17

³⁴M. ILIN, E. SEGAL; *İnsan Nasıl İnsan Oldu*. Yeni Dünya Yay. İstanbul. Ertu Mat. 1985 s.73

³⁵Metin AND; *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*. İstanbul. Elit Yay:1. 1962 s.35

danslar, zaman içinde insanoğlunun gelişmesine paralel olarak değişim göstermiş fonksiyonlarını yitirmiş ve son safhada salon dansları şeklinde ortaya çıkmıştır.

Salon danslarının ortaya çıkmasıyla diğer danslara da "folk dance" (halk dansları-oyunları- raksları) denmiştir. Böylece salon dansları ve halk dansları adıyla iki farklı tür meydana gelmiştir.

2.2.4 Halk Oyunları

Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi klasik salon dansları ile modern dansların dışında kalan geleneksel danslara halk dansı demek gerekir. Bu danslara diğer bir isimle geleneksel danslar veya ülkemizde kullanımı daha yaygın olan "halk oyunları" demeyi uygun bulmaktayız.

Halk oyunları, toplumsal olaylara karşı gösterilen bir reaksiyondur. Dansın gerçek majik ve kültik fonksiyonu şahsın ve soyun korunması ile ilgilidir. Dans, o soyun kültürel özelliklerini net olarak ortaya koymaktadır. O toplumun veya o dansa konu olan kişinin özelliklerini, yapılan dansın figürlerini içinde görebiliriz.

Toplumun eskiden beri değişmeden getirdiği ve kültürün özünü oluşturan yaşam tarzları ve hayat felsefesi yozlaşmaya ve din dışı olmaya yönelince, geleneksel danslar gelenekleri bir sembol olarak korumuştur. İnsanın yaratıcılığı sayesinde hayvan ve bitkiyi taklit etme, şeytanı dualarla kovma çabası, tedavi ve ölüm gibi olaylar karşısındaki büyüsel tapınmayla ilgili yapılan hareketlere daha önceden de belirttiğimiz gibi dans demektediriz. Bu dansa ortaya çıkan dinî ve mistik birleşmenin sembolü din adamı veya büyücü idi (Türkler için Şaman-Kam).

Çağdaş antropoloji ve etnolojide eski hayatın ve düşüncenin yorumu bugünkü ilkel kültürler ve kalıntılar yoluyla yapılıyor. Bu yorumlarıyla şenlikler ve törenler önemli bir yer tutuyor.³⁶

³⁶Cengiz AYDIN: "Halk Oyunlarımızın Tarihçesi" Türk Halk Müziği ve Oyunları, C. I, S. 5, 1983 s.210-212.

Eski insanlardan günümüz insanına kadar bütün çağlarda, bütün toplumlarda dansın din ve büyü ile ilgili bir fonksiyonu, bir niteliği vardır.

Bazen tabiatı evcilleştirme, bazen avına karşı bir üstünlük, bazen de totemin tabiat üstü güçlerinden yaralanmayı amaç edinen ilk insanlar, bu amaçlarını törenlerde sergiliyorlardı. Ölülere tapma, verimliliğe tapma gibi unsurları da amaçlayan ilk insanlar, hayatı daha az problemlili hale getirmek için dans ediyorlardı.³⁷

Klanın veya tribün (soyun veya kişinin) yüksek bir varlığın kutsal koruyuculuğu altında olduğuna inanılırdı. Bu varlık veya nesnenin, insanların veya eşyanın mutlak efendisi olduğu inancı o toplumda oturmuş dinsel bir kültürdür.³⁸

Dans, yalnız insanlara mahsus olmayan, hayvanlar arasında ve hatta cansız tabiatda da görülen evrensel bir olaydır. En kısa tanımı ile ritmik hareket demektir. Olaya böyle bakınca bütün gök cisimleri ile birlikte kainatta herşey dans etmektedir. Ritmik hareket insanı cezbeyle soktuğundan, sarhoşluğa benzeyen, hoş fakat esrarlı bir durum meydana getirir. İşte bu sebeple eski insan dansa bir sihir kudretinin gizli olduğuna inanmıştır. Bugün oynanan oyunların kökleri pek eski zamanlara kadar uzanan dinî ve mistik ayinlere dayanmaktaysa da ne bugünün seyircileri ne de oyuncular, bu oyunların niçin oynandığını bilmemekte, onların çoğu bu oyunları eğlenmek için oynadıklarını söylemektedir.³⁹

Önceki bölümlerde de ifade ettiğimiz iki dans türü zaman içindeki gelişimle bir ilave olarak üçe çıkmıştır.

- a) Klasik Salon Dansları, (Wals, mazurka, vb. gibi)
- b) Modern Danslar, (Rock'n Roll, Break, Rap vb. gibi)
- c) Geleneksel Danslardır, (halk dansları, oyunları)

³⁷Bozkurt GÜVENÇ: **İnsan ve Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi Yay. 1979 s. 48.

³⁸Ahmet Edip UYSAL: "Türk Halk Oyunlarının Sahnelenmesinde Karşılaşılan Problemler Sempozyumu Açılış Konuşması" Ankara, Sempozyum Bildirileri, 1988 s.1

³⁹Türker EROĞLU: **İnsan ve Oyun**, Kayseri, 1994 s.24.

Bizim ve konumuzun temelini oluşturan geleneksel dansları yeni halk oyunlarını şöyle tanımlayabiliriz:

"Ait olduğu toplumun kültür değerlerini yansıtan; bir olayı, bir sevinci, bir üzüntüyü ifade eden; orijini din ve büyü ile ilgili (majik ve kültik) olan; müzikli (bir müzik aleti eşliğinde veya bir müzik aleti olmaksızın el, ayak gibi organlar veya bıçak, kılıç, kalkan vb. araçlarla tempo tutarak veyahut da şarkı-türkü söylemek suretiyle yaptıkları müzikten tempo alarak) olarak, tek kişi veya gruplar halinde icra edilen, ölçülü, düzenli hareketlerdir.⁴⁰

Yukarıda tanımını yaptığımız halk oyunları, toplumun kültürel yapısının değişimine uğramasından etkilenecek dejenere olabilmektedir.

Halk oyunları uygun olan ortamda sahnelenme ve seyredilme ile seyirlik bir oyun olarak öğrenilmekte ve bir kültür mirası olarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Özellikle ülkemizde düğün, nişan gibi özel günlerde, köy odası, meydan, avlu, harman yeri gibi açık ve kapalı mekanlarda, belli kurallara bağlı olarak seyirci önünde oynanmaktadır. Günümüzde halk oyunlarının diğer danslar gibi sahne sanatları içinde görülüp değerlendirilmesi sonucu sahne kurallarına uygun olarak sergilenmektedir. Halk oyunlarının tabii ortamından alınarak sahneye konulması sırasında oyunların otantik değerlerinden bir takım özelliklerini kaybettiğini gözlemlemekteyiz.

Halk oyunlarının sahne sanatları içinde yer alarak insanların göz zevkine uygun bir dans türü haline getirilmesi ilginin artmasına sebep olmuştur. Fakat burada en büyük problem tabii ortamından alınarak sahneye getirilen oyunların ana kaynaktan büyük ölçüde kopmasıdır. Bu halk biliminin, oyunun otantığını bulmaya yönelik yapılan inceleme ve araştırma çalışmalarına ters düşmektedir.

Bu sebepten dolayı halk biliminin araştırma konuları içindeki halk oyunları ana kaynaktan çıktığı gibi herhangi bir değişikliğe uğramadan sahneye konulduğu takdirde folklor bilimine katkıda bulunabilir. Çünkü halkın kendi içinden çıkardığı oyunlar o toplumun kültürel yapısını, yaşam felsefesini ve tarzını ortaya koyar. Sahne çalışmaları

⁴⁰Şerif BAYKURT: "Türk Halk Dansları ve Anadolu Uygarlıkları" II Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, C. IV Ankara, Kültür Bakanlığı MİFAD Yay. 1987 s.50.

sonucu ortaya çıkan bu dans uygulamaları, net olarak halk oyunlarının genel özelliklerini sergileyememektedir.

2.2.4.1. Türk Halk Oyunları

Halk oyunlarının orijini ve meydana gelişi ile ilgili olarak daha önce de belirttiğimiz gibi ilk insanların topluluk halinde yaşamaya ve kendilerini yönetmeye başlamasından sonra bir takım bilinmeyen büyük ve sihirli güçlere tapmaya başlamaları ilk dansların doğmasına neden olmuştur.

“İlk danslar dünyanın neresinde doğdu?” Sorusuna ilk uygarlıklar dünyanın neresinde doğmuşsa ilk danslarda orada doğmuştur, şeklinde cevap verilebilir.⁴¹

Türklerin ilk yerleşim yerinin Orta Asya olduğu çeşitli bilim adamları tarafından belirtilmiştir. Bu sebepten dolayı Türk Halk danslarının doğuşunun Orta Asya olarak kabul edebiliriz. Kavimler Göçü sırasında Türkler çeşitli yerlere dağılmışlardır. Bu göç sırasında kendi kültürlerini geçtikleri yerlerden edindikleri bilgi ve görgüleri katarak zenginleştirmişlerdir. Kültür sürekli değişen ve gelişen bir unsurdur.⁴²

Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle köklü zengin kültürüne eski ve zengin Anadolu kültürünün de eklenmesiyle çok yönlü ve köklü Anadolu Türk Kültürü ortaya çıkmıştır. Tabii kültürde yaşanan bu gelişme ve değişmeden kültürün bir parçası olan dans da etkilenmiştir.

Türk Halk Oyunlarının gelişimini sadece Kavimler Göçü sırasındaki kültürel etkileşim değil din, yaşanan coğrafi yapı, iklim ve bitki örtüsü de etkilemiştir.

Türk Halk Oyunlarının Anadolu'da köklü zenginlikler içerisinde önemli bir yer tutması ve çeşitlilik göstermesi, Anadolu kültürünün ve eski Türk kültürünün etkileşiminin Anadolu coğrafyası içindeki yansımalarının bir sonucudur.

⁴¹Şerif BAYKURT: *Türkiye'de Folklor*, Ankara, Kalite Matbaası, 1976 s.17.

⁴² BAYKURT, s.121.

Anadolu'daki coğrafyanın ve iklim düzeninin farklı olması ve her bir yerinde ayrı bir kültürün yatması Türk Halk Oyunlarının zenginliğinin temelidir. Anadolu kültüründeki zenginlik ve çeşitlilik aynen Türk Halk oyunlarına da yansımış dolayısıyla birçok dans türü ve şekli ortaya çıkmıştır.

2.2.4.2. Türk Halk Oyunlarının Gruplandırılması

Anadolu'da bulunan halk oyunlarının çeşitliliği ve zenginliği sebebiyle araştırmacıların dansları yörelerine, türlerine veya oyunların oynanış şekillerine göre tasnif etmeleri yapılan araştırmalara kolaylık sağlamış, Türk Halk oyunlarının zenginliğini ortaya koymuştur.

Halk oyunları değişik şekillerde tasnif edilmiştir.

Şerif Baykurt halk oyunlarının sınıflandırılması üzerine şu şekilde bir çalışma yapmıştır.

- A) Toplu şekilde oynanan danslar
- B) Tek kişi tarafından oynanan danslar

A) Toplu Şekilde Oynanan Danslar

- a. Dizi Biçiminde ve oyuncuların birbirlerine tutunarak yürüttükleri danslar;
- b. Tutunmadan, halka biçiminde ya da dağınık düzende oynanan danslar olarak iki grupta ele alabileceğimiz gibi tek ve çok kişi tarafından yürütülen danslar olarak da ele alınabilir.

- a. Kız-Kadın Dansları
- b. Erkek Dansları
- c. Kız Erkek Yürütülen Danslar

Şu ana bölümlerde incelemek de mümkündür.

- a. Tek kişi tarafından oynananlar
- b. İki kişi tarafından oynananlar
- c. Üç kişi ile oynananlar

- d. Dört kişilik danslar
- e. Gruplar tarafından yürütülen danslar

Grup danslarını düzen bakımından şu bölümlerde ele alabiliriz:

- a. Düz dizi biçiminde tutunarak
- b. Düz dizi biçiminde tutunmadan
- c. Yarım halka biçiminde tutunarak
- d. Yarım halka biçiminde tutunmadan
- e. Tam halka biçiminde tutunarak
- f. Tam halka biçiminde tutunmadan
- g. İki dizi halinde karşılıklı
- h. Yalnız iki kişi karşılıklı

Bir araçla oynanan danslar:

- a. Mendil dansları
- b. Bıçak ya da kılıç kalkan dansları
- c. Tüfek ya da ateşli silahlar ile oynanan danslar
- d. Değnek ya da sopalarla oynanan danslar
- e. Kartal ya da kurt dansları

Dansları taklitli ve dramatize edilmiş danslar, dinsel danslar olarak da sınıflandırabiliriz.⁴³

Ayrıca halk oyunları halay, bar, horon, zeybek, karşılama şeklinde bölgelere ayırarak incelenebilir. Ama halk oyunlarının bu şekilde bölgelere ayırarak incelemek kültürde sınırlar koymak anlamına gelmektedir. Kültürlerin birbirinden etkilendiğini düşünürsek Anadolu'daki bu oyunları bölgelere ayırmak folklorun sınır tanımazlığı ilkesine de tersmiş gibi görülebilir. Kültür Bakanlığı Halk kültürü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Türk Folklorunu bütünü içinde gruplandırmış ve Halk oyunlarını şu şekilde sınıflandırmıştır.

⁴³Ahmet ÇAKIR: "Türk Halk Oyunlarının Tasnifi", Milli Folklor Dergisi, C.1, S.3, s.12-14

Onlu Sisteme Göre:

100 Halk oyunlarının oynanış nedeni, yeri, oyuncu seçimi, oyuncu hazırlığı

110 Halk oyunlarının oynanış nedeni

112 Nişan ve düğün nedeniyle oynanan oyunlar

113 Asker, gurbete uğurlama ve karşılama nedeniyle oynanan oyunlar

114 Bayram ve şenlik nedeniyle oynanan oyunlar

114.2 Dinî bayramlar nedeniyle oynanan oyunlar

3. Millî bayramlar nedeniyle oynanan oyunlar

4. Mevsimlik bayramlar nedeniyle oynanan oyunlar

5. Kurtuluş nedeniyle oynanan oyunlar

6. Şenlikler nedeniyle oynanan oyunlar

115 Yaşlılar arası eğlenceler ve sevinçli anlar nedeniyle oynanan oyunlar

115.2 Yaşlılar arası eğlence nedeniyle oynanan oyunlar

4. Sevinçli anlar nedeniyle oynanan oyunlar

116 Göç (yaylaya çıkış ve dönüş) nedeniyle oynanan oyunlar

117 Toplumsal bir olay nedeniyle oynanan oyunlar

118 Savaş öncesi ve sonrası oynanan oyunlar

120 Halk oyunlarının oynanma yerleri

122 Oynanış sırasına göre seçilen yerler

123 Sahne veya belirlenmiş bir yerde

123.2 Kapalı yerde sahnede

4 Açık havada, harman yerinde vb.

130 Oyuncu Seçimi

132 Erkeklerin oynandığı oyunlarda oyuncu seçimi

134 Kadınların oynandığı oyunlarda oyuncu seçimi

136 Kadın-Erkek karışık oynanan oyunlarda oyuncu seçimi

140 Oyuncu Hazırlığı

150 Oyuncuların oyun içindeki görevleri

152 Kadınların oynadığı oyunlarda

154 Erkeklerin oynadığı oyunlarda

156 Kadın-Erkek karışık oynadığı oyunlarda

200 Halk Oyunlarının geleneği, inanışı, efsanesi, hikayesi

220 Oynanış geleneği

221 Çalgısız oynama geleneği (sözlü-sözsüz)

221.1 Kadınların çalgısız oynama geleneği

2 Erkeklerin çalgısız oynama geleneği

3 Kadın-Erkek karışık çalgısız oynama geleneği

222 Çalgı eşliğinde oynama geleneği

(Kadın, erkek, kadın-erkek karışık)

223 Çalgı ve söz eşliğinde oynama geleneği

(Kadınların, erkeklerin, kadın-erkek karışık)

224 Ateş etrafında oynama geleneği (Sinsin vb.)

(Kadınların, erkeklerin, kadın-erkek karışık)

300 Halk oyunlarında kıyafet, çalgılar, oyunların aldıkları adlar

320 Kıyafet ve süsleme

322 Kadın giyim kuşamı

324 Erkek giyim kuşamı

326 Takılar, süsler

327 Aksesuarlar

328 Saç şekilleri ve süslenme

340 Eşlik eden Çalgılar

342 Telli Çalgılar (Bağlama, kemane, vb)

342.1 Yaylı

2 Mızraplı

344 Üflemlili çalgılar (kaval, mey)

346 Vurmalı çalgılar (davul, nağra)

348 Çarpmalı çalgılar (zilli maşa, zil)

360 Halk Oyunlarının Aldıkları Adlar

Atabarı Artvin-Basbas Zeybeği, Afyon

500 Konularına Göre Halk Oyunları

520 İnsan Tabiat İlişkisini Konu alan Halk Oyunları

522 Astronomik olayları konu edinenler

522.2 Yağmur, kar, dolu (Yağmur yağar; Nevşehir, Yağdı Zeybeği; Aydın)

3 Rüzgar

4 Sis, Kırağı (Sis Dağı-Giresun)

524 Akar ve durgun sulardan konusunu alan halk oyunları (Coşkun Çoruh-Artvin)

524.2. Deniz, göl

3. Dere, çay, nehir (Çine çayı zeybeği-Aydın, Çaya Vardım-Silifke)

525 Dağ, ova, yer adlarından (Hasan Dağı- Adana, Ankara Zeybeği-Ankara)

526 Bitkileri konu alan halk oyunları (İğde dalları-Afyon, Kavak-Erzurum)

527 Rakamları konu alan halk oyunları (Tek Ayak-Diyarbakır, Üç Ayak-Amasya)

528 Tabii afetleri konu alan halk oyunları

528.1. Deprem

2. Yangın

3. Sel

530. İnsan-hayvan ilişkilerini konu alan Halk Oyunları

542 Kavga-savaş

542.1. Kavga (Horkuşta-Bitlis, Bıçak Horonu-Trabzon)

542.1. Savaş (Kılıç Kalkan-Bursa, Bengi-Balıkesir)

544 Kişileri konu alan halk oyunları (Atabarı, Abdurrahman halayı)

546 Hissi ilişkiler

546.2 Aşk-sevgi (sarı çiçek-Artvin)

4. Beğenme, beğenilmek (kur yapma) (Dillala-Çorum)

5. Kıskançlık (Kıskanç-Kars)

547 Askere, gurbete uğurlama-karşılama (Çorum Halayı-Çorum)

548 Din Muhteval (Seme-Semah)

550 Üretim ilişkilerini konu eden halk oyunları,

552 Tarım ve rençberlik

552.2 Toprağı işleyiş (pamuk-Hatay)

4 Ekim (Kınıtl-Urfa)

5 Ürünün zarar görmesi sonucu yakınma (Çekirge-Çorum, Sivas, Ankara)

6 Hasat (Galuç-Adıyaman)

553 Mesleklerle ilgili oyunlar (Kasap; Kırklareli, Edirne, Değirmenci, Manisa, Kastamonu)

553.2. Çobanlarla ilgili (Çoban-Kahramanmaraş)

3.Avcılarla ilgili (Topal Serçe-Kayseri)

554 Taşımacılık (Gemici Oyunu, Adıyaman, Kelebe Van-Van)

555 Yardımlaşma (İmece)

556 Günlük ilişkiler

556.2 Beslenme (Türkmen Kızı-Silifke, Pekme-Adana)

3 Bir iş üretme (Teki-Diyarbakır, Artvin)

4 Yakınmayla ilgili (İz halayı-Sivas)

557 Üretim araçlarını konu alan halk oyunları

600 Değişik Yörelerde Değişik Grup Oyunları

Azerbaycan, Çerkez, Türkistan, Kazak, vb. gibi değişik grupların adları 600'ün yanına yazılarak belirlenir.

700 Oynanış biçimlerine göre halk oyunları

720 Sıralanış biçimine göre

722 Tek düz sıra biçiminde oynananlar

(Kadın, erkek, kadın-erkek karışık)

723 Karşılıklı düz sıra biçiminde oynananlar

(Kadın, erkek, kadın-erkek karışık)

724 Yarım daire (yarım ay) biçiminde

(Kadın, erkek, kadın-erkek karışık)

726 Daire biçiminde

(Kadın, erkek, kadın-erkek karışık)

728 Üst üste daire (Tokat Omuz Halayı) İç içe daire

740 Oyuncuların Birbirlerine Tutunmalarına Göre

742 El ele tutuşarak

(Kadın,erkek, kadın-erkek karışık)

744 Omuzdan tutuşarak

(kadın, erkek, kadın-erkek karışık)

746 Belden tutuşarak

(kadın, erkek, kadın-erkek karışık)

747 Tutunmadan oynana oyunlar

(kadın, erkek, kadın-erkek karışık)

760 Bir araçla oynanan oyunlar

760'ın karşısında mendil, sopa, mum, kılıç, kalkan gibi alet yazılır (Araçsız oynanan oyunlar için 740'a bakınız)

770 Oyuncu Sırasına göre

772 Tek kişi ile oynanan

774 Çift kişi ile oynanan

776 Üç ve daha fazla kişi ile oynanan

800 Düzenleme

Halk oyunları üzerinde düzenleme çalışmaları. Halk oyunlarından esinlenerek yapılan çalışmalar. Oyunlarda düzenleme, kareografik çalışma, sahne uygulama.

BÖLÜM III

ARAŞTIRMA YAPILAN SAHANIN TANITILMASI

3.1. Denizli İlinin Tarihi

Ege Bölgesinin güney-doğu kısmında yer alan Denizli İç Anadolu ile Göller bölgesi ve Akdeniz arasında köprü vazifesi görmektedir. Denizli ili İç Ege ve Kıyı Ege arasında kaldığı için etrafı birçok komşu ille çepeçevre sarılmıştır. İl toprakları doğudan; Afyon, Burdur, kuzeyden; Uşak, güneyden; Muğla, batıdan Manisa ve Aydın illeri ile çepeçevre sarılmıştır. Bu topraklar 11868 km² yer kaplamaktadır.⁴⁴

Çok mümbit toprakları olan Denizli ili tarih öncesi uygarlıklardan beri yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Bu sebepten Denizli ilinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Birçok uygarlığa ev sahipliği yapan bu şehrin tarihi Anadolu'da en eski uygarlıklara kadar uzanmaktadır. Hitit imparatorluğu döneminde kent, Hititlilere komşu Arzava Federasyonunun Mira Bölgesi içinde yer almakla birlikte yerleşim yeri de Hititlilerin etkisi altındadır. M.Ö. 13. yy'da Trakya'dan gelen Dar, Aka ve Frig akınları M.Ö. 1100'de Hitit uygarlığını kaldırmıştır.⁴⁵

Denizli ili bu tarihten itibaren birçok uygarlık ve kültürün yerleşmiş olduğu bir yöre haline gelmiştir. Yöre Bizanslılar devrinde "Anatolik Theması"na dahil edilmiştir. Bu tema ilk Türk fetihleri ile parçalandıktan sonra merkezi İzmir ve Alaşehir olmak üzere tesis ettiği "Menderes Theması"na dahil olmuştur.⁴⁶

Hitit uygarlığının kalkmasından sonra Batı Anadolu Lidya egemenliği altına girmiştir. Tabii ki Denizli'de Lidya egemenliği içinde yer alan yerleşim yerleri içerisinde yerini almıştır. Lidya devleti, Pers Kralı II: Kiroşca tarafından yakıldıktan sonra yöre Pers'lerin eline geçmiş, Pers'lerde M.Ö. 331'de İskender karşısında bozguna

⁴⁴Osman Şair YALÇIN: **Denizli**, İstanbul, Özyürek Basımevi, 1974 s.4.

⁴⁵Yurt Ansiklopedisi: "Denizli Adının Kaynağı", C.3 İstanbul, Anadolu Yay. 1972 s. 2147.

⁴⁶Denizli İl Yıllığı 1967; "Tarihte Denizli", Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1968 s. 118.

uğrayınca İskender'in yönetimi altına girmiştir. İskender'in M.Ö. 323'te ölümüyle bu bölge İskender'in komutanlarından Lisimakos'un egemenliği altına geçmiştir.⁴⁷

Bir süre Roma yönetiminde kalan yöre M. Ö. 261-200 yılları arasında merkezi Suriye'de olan Selökid devletinin toprakları içinde kalan antik çağın bazı önemli kentleri de bu dönemde kurulmuştur. Bunlardan biride Selökid kralı II Antiokos'un (Thoos) eşi Laodikeia, adına kurulan ve önceleri Diapolis ve Rhous adlarını taşıyan Leodikeia, bir diğeri de Bergama Kralı II. Eumemes'in kurduğu Hierapolis kentidir.⁴⁸

Laodikeia Zycus-Çürüksu kollarından Aspus-Gümüşçay ve Laprus Ellez derelerinin açtığı vadiye hakim bir tepe üzerindedir. Şehir kalıntısı Denizli'nin 6 km kuzeybatısında Conpusta-Eskihisar Köyü yakınındadır. Şehir Sart şehrini Mezopotamya'ya başlayan tarihsel büyük kral yolu üzerinde kurulmuştur. (M.Ö. 246-261) Şehre kralın karısı olan Laodikeia'nın adı verilmiştir⁴⁹. Burada yerleşen halkın büyük çoğunluğu Yunanlılar oluşturmıştır. Antikos'un Romalılar'a yenilmesi üzerine şehir Roma yönetimine geçmiştir. Asya eyaletinde Roma'nın başşehirleri arasına girmiş, Hristiyanlığın yayılma devrinde dini merkez haline gelmiş Anadolu'da kurulan yedi Apokalips kiliselerinden biri de Laodikoia'da yapılmıştır.⁵⁰

M.Ö. 395'te Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca başkenti İstanbul olan Bizanslıların hakimiyeti altına giren bu bölge 700 yıl onların hükmü altında kalmıştır.⁵¹

M.S. 1094 yılında Anadolu Selçuklu hükümdarı, I. Kılıçarslan Laodikeia'yı almış 1098 yılında tekrar elinden çıkarılmıştır. Bundan sonra Haçlı seferleri sırasında 100-110 yıl içinde Bizanslılar, Haçlılar ve Selçuklular arasında sık sık el değiştirmiştir. Nihayet 1210'da Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethedilen Laodikia, bu savaşlar

⁴⁷Denizli İl Yıllığı, 1973; "Cumhuriyetin 50. Yılında Denizli", Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1973 s.2.

⁴⁸Besim DARKOT: *İslam Ansiklopedisi*, "Denizli Maddesi", C.3, İstanbul, M.E.B. Basımevi Yay. 1945 s.528.

⁴⁹Tarhan TOKER: *Denizli Tarihi*, Denizli, Yenigün Matbaası, 1967-68 s.4.

⁵⁰Mustafa SARIKAYA: *Her Yönü ile Denizli İli*, İzmir, Gültürk Yayınları, 1972 s.72.

⁵¹T.C. Denizli Vilayeti: *Cumhuriyetin 15. Yıldönümünde Denizli*, Denizli, Cumhuriyet Matbaası, 1938 s.20-21

sonucu harabe halinde terkedilmiş bir şehir durumuna gelmiştir. Şimdi kaleiçi denilen yer XII. yy'da "Karasungur Bin Abdullah" tarafından yaptırılmıştır.⁵²

İlk adı Laodikeia olan bu şehir Türklerin fethinden sonra Lâdik (Lazik, Lâzik, Ladik, Lâzkiye) ismini almış ve bu isimleri yakın tarihe kadar kullanmıştır.⁵³

Türkler Bizanslılara ait şehir adlarını kendilerine uygun hale getirerek eski adlarıyla muhafaza etmeye gayret göstermişlerdir. Khonae-Honaz, Khōma-Homo, Tabese-Tavas olduğu gibi, isimleri türkçeye uygun hale getirerek, muhafaza etmek istemişlerdir. Fakat Laodikeia'nın, Ladik şekli Anadolu'daki diğer isimlerin aksine Selçuklu ve Osmanlı resmi kayıtlarına rağmen adını değiştirmiştir. Denizli'ye uzak olmayan bir yerde yaşayan Aksarayı 1211 yılına ait bir vaka sırasında Ladik, 1277'de cereyan eden bir olayda Toğuzlu adını kullanmıştır.⁵⁴

Ebul Fida, İbn-i Sait'ten Antalya'nın kuzeyindeki Türkmen dağlarında yaşayan 200.000 çadır Türkmen'den ve bu arada "Toğuzlu" diye birisinden bahsetmektedir. Baybars Mansuri de 1255-1262 "Tonguzlu ve Tonuzlu" adlarını bu yerleşim yeri için kullanmaktadır. Buna göre Selçuklu kayıtlarında "Laodik" olarak geçen bu yerler orada bulunan kişiler arasında "Tonuzlu" olarak kullanılmaktaydı.⁵⁵

XIV. yy'da Ladik adını kullandığını gördüğümüz Denizli için İbn-i Batuta "Donguzla" yani "Bedû'l hanazir" dahi tesmiye kılınır diyerek Denizli adına devrin bakışını ortaya koymaktadır.⁵⁶ Yine İbn-i Batuta Donguzlu adının Domuzlar şehri anlamına geldiğini ve bir söylentiye göre Hristiyanların çoğunlukta olduğu dönemde şehirde domuz yetiştirildiğinden buraya Donguzlu adı verildiğini belirtmektedir.⁵⁷

Evliya Çelebi yüzyılın ikinci yarısında ziyaret ettiği Denizli kenti için şunları söylemiştir: "Bu şehrin canib-i erbasında nice bin uyun-ı caniyeler ve nice bin bahireler

⁵²İsmail ÇETİŞLİ: "Seyahatnamelerde Denizli İli ve Çevresi", Manisa, Merkez Efendi Sempozyumu, 1988 s. 227

⁵³Tuncer BAYKARA: **Denizli Tarihi**, II. Kısım 1070-1429, İstanbul, Fak. Matbaası, 1989 s.43.

⁵⁴A. Fuat ÖZKAN: **İlimiz Denizli**, Denizli, Özlem Kitabevi, 1993 s.26.

⁵⁵Yurt Ansiklopedisi, İstanbul, Anadolu Yayınları, 1972, s.2131.

⁵⁶Mehmet BEKER: "İbni Batuta'ya Göre Denizli'nin Sosyal ve İktisadi Hayatı", Manisa, Türk Ocağı Denizli Şubesi Yayınları, 1988 s.214.

⁵⁷İsmet PARMAKSIZOĞLU: **İbn-i Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler**, İstanbul, 1988, s.16

ihate ettiği için Denizli ismiyle müsemma olmuştur.⁵⁸ Denizli'yi 17. yy'da ziyaret eden Katip Çelebi Denizli şehri için suların çokluğu ve gürlüğü nedeniyle "Kesret-ül Enhar" adını kullanmıştır.⁵⁹ Timur'un Zafernâmesini yazan Şerafeddin Yezdi ise Tenguzluğ, Tonguzluğ gibi şehre verilmiş iki addan bahsetmektedir.⁶⁰

F. Akçakoca'ya göre "Tengiz" sözcüğü eski Türkçe ve Tatarca'da "Deniz" demektir. Tengüzlü ise buradan zamanla Denizli olmuştur.⁶¹

Sulu memleket manasına M.Ö. adı İdrec olan Denizli ili Türklerin eline geçtiği günden beri Denizli adını taşımaktadır.⁶²

1211 yılından itibaren tamamen Türklerin eline geçmiş bulunan Çürüksu havzasının Hristiyanlarla olan tarihsel münasebeti tamamen kesilmiştir. Türkler Laodikeia'nın adını kısaltarak Ladik beyliğini kurmuşlardır. Beylik döneminden önce Denizli vali ve komutanlar tarafından idare ediliyordu. Bu dönemde Denizli'ye birçok Selçuklu mimari eserleri yapılmıştır.⁶³

1291 yılında Denizli o dönemde Anadolu'ya hakim olan İlhanlı ülkesine katılmıştır. Burası Afyonkarahisar emiri Sahip Ata-Fahrettin Ali'nin iki oğluna verilmiş ve şehir Sahip Ataoğullarının elinde kalmıştır.⁶⁴ Böylece 13 yy son yarısında burası, bir serleşkenler merkezi olarak Selçuklu veziri Sahip Ata'nın oğullarına verilmiştir.⁶⁵

Bu olaylardan sonra Ladik'te Ali Bey'in oğlu Sücaeddin Bey görülmektedir. Sücaeddin bey kısa zamanda halk arasında sevilip yayılmasından ötürü "İnanç" ünvanını almıştır. İnanç Bey buranın bağımsızlığını ilan ederek İnanç Beyliğini kurmuştur.⁶⁶

⁵⁸Katip ÇELEBİ: *Cihannüma*, İstanbul, 1732 s.634.

⁵⁹ÖZKAN, s.25.

⁶⁰AKÇA, s.6.

⁶¹BAYKARA, s. 45-46

⁶²A. Ulvi DARIVERENLİ; "Denizli Pınarları", İnanç Dergisi S.91, 1944 s. 6.

⁶³F.Akçakoca AKÇA: *Küçük Denizli Tarihi*, Denizli, Salih Kitapçıoğlu Basımevi, 1945, s. 36.

⁶⁴Tarhan TOKER: "Laodise (Eski Hisar)", İnanç Dergisi S. 101, 1945 s. 7.

⁶⁵Denizli İl Yıllığı 1967, s.120.

⁶⁶BAYKARA, s. 40.

1333'te gelen İbn-i Batuta İnanç Bey'in oğlu Murat Aslan Bey'i görmüştür. Murat Aslan Bey'in oğlu İshak Bey 1362 tarihli olduğu için bu tarihlerde beyliğin başına geçmiş olmalıdır. Denizli'nin 1366'da depremle harap oluşundan sonra tekrar Germiyan hakimiyetine geçmiştir.⁶⁷

14 yy'ın ilk yarısında Denizli ili birlikten hayli uzak parçalanmış beylikler haline gelmiştir. Bu beyliklerin bulunduğu alanlar şunlardır:

1. İnançoğulları Beyliği : Denizli'nin bulunduğu düzlük
2. Germiyanogulları Beyliği : Honaz'dan itibaren Buldan'a kadar uzanan alan
3. Hamidoğulları Beyliği : Bugünkü Acıpayam ovasının bulunduğu yer
4. Tavas Beyliği : Şimdiki Kale-Tavas ilçelerini kaplamaktadır.

Buraları sonra Menteşeoğulları Beyliğine geçmiştir.⁶⁸

Kent 13 yy'da Germiyanogullarının egemenliği altına girerek bir süre sonra bulunduğu yere bırakmış güneyde bugünkü yerine taşınmıştır.⁶⁹ Germiyanogulları Beyi Süleyman Şah, kızı Devlet Hatun'u I. Murat'ın oğlu Şehzade Beyazıd'a vererek Denizli'yi kızına çeyiz olarak vermiştir (1381).⁷⁰ 1402'de Yıldırım Beyazıd Ankara savaşında yenilince Timur Denizli yöresine gelerek Aydın ve Tire'ye geçmiştir. Bu arada Anadolu Beylerine Osmanlılarca ellerinden alınmış olan topraklar geri verilmiştir. Denizli ili bu sayede tekrar Germiyanogullarına geçmiştir.⁷¹

1402'de Germiyanogullarına tekrar geri verilmiş olan Denizli Germiyan hükümdarı Yakup Bey tarafından II. Murat'a bir vasiyetname ile tüm Germiyan ülkesi ile birlikte Osmanlılara verilmiştir (1428). Böylece Denizli kesin olarak Osmanlılara bağlanmıştır.⁷²

⁶⁷ TOKER, s.30.

⁶⁸ BAYKARA, s.35-36.

⁶⁹ Denizli İl Yıllığı 1973, s. 4.

⁷⁰ Murat MUALLİM; Denizli Vilayeti Hakkında Faydalı Bilgiler, Denizli, Denizli Vilayet Mat. 1923 s. 6.

⁷¹ İsmail Hakkı UZUNÇARŞICI; Ladik (Denizli) Beyleri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1969 s. 57.

⁷² ÖZKAN, s. 29

Denizli'nin Osmanlılara geçişinden sonra Anadolu Beylerbeyliğine bağlı bir Liva merkezi olmuştur. 1833 yılına kadar İzmir iline bağlı bir ilçe, bu tarihten 1920'ye kadar Aydın'a bağlı bir sancak, 1920'de ise bağımsız bir mutasarrıflık olmuştur.

Denizli 1923 yılında merkez ilçe, Acıpayam, Buldan, Çal, Sarayköy ve Tavas ilçeleriyle birlikte il olmuştur⁷³

3.2. Denizli İlinin Doğal Yapısı

Ege Bölgesinde 28.30 ve 29.30 doğu boylamları ile 37.12 ve 38.12 kuzey enlemleri arasında yer alan Denizli ili, 14.862 km² 'lik bir yüzölçüme sahiptir. İlde rakım kademeli olarak artarak Sarayköy ilçesinde 170 m., şehir merkezinde 354 m, Çameli'de 1350 m. 'ye ulaşır.⁷⁴

İl topraklarının yaklaşık %28-30'unu ovalar, %25'ini yaylalar ve platolar, %47'sini de dağlar kaplar. Honaz Dağı(2571m) yüksekliği ile ilin ve aynı zamanda Batı Anadolu'nun en yüksek dağıdır. Menteşe sıradağlarından Babadağ (2308m), Akdağ (2449m) yükseklikleriyle ve yaz ortasına kadar karlı görünümleriyle dikkat çekmektedirler.⁷⁵

Bulkaz Dağı (1900m), Elmadağ (1805 m), Büyük Çökelez Dağı (1340 m), Beşparmak Dağı (1307 m) yükseklikleriyle ilin diğer dağlarını oluşturur. Honaz Dağı ile Karcı Dağı arasında Ege Bölgesini, Akdeniz Bölgesine bağlayan Kazıkbeli geçidi (1250 m) yer alır.⁷⁶

Büyük Menderes ve Çürüksu Vadisi boyunca kademeler halinde alçalan Çardak, Çivril, Buldan, Kaklık, Böceli, Denizli (Çürüksu) ve Sarayköy (Büyük Menderes) Ovaları ile yayla görümlü Acıpayam, Tavas, Eskere Ovaları, Karayayla, Çameli, Uzunpınar, Yoran, Şahman, Süleymaniye, Kuyucak yaylası ilin düzlüklerini oluşturur.

⁷³ ÇETİŞLİ. s.228.

⁷⁴Tarhan TOKER: *Her Yönüyle Denizli İli ve Turizm Klavuzu*, Denizli, Turizm Derneği Yayınları, 1984 s. 8.

⁷⁵*Yeni Hayat Ansiklopedisi*; "Denizli Maddesi" C:2 Ankara, Doğan Kardeş Yay. 1980 s.1012.

⁷⁶*Denizli İl Yılı* 1973, s.23.

Vadi olarak ise verimli ovaların sıralandığı Büyük Menderes ve Çürüksu vadileri, Akçay Vadisi, Gireniz ve Kelekçi Vadileri gösterilebilir.⁷⁷

Ege Bölgesinin üç büyük nehrinden biri olan Büyük Menderes, Denizli'nin en büyük akarsuyudur. Afyon ilinde Dinar'dan doğan ırmak, Akdağ ve Işıklı kaynaklarını alarak gittikçe çoğalan suyu ile Çivril, Çal, Baklan ovalarını geçerek Güney ilçesi arazisine girer. Yolu üzerindeki daralan vadiler içinde Uşak'tan gelen Banaz Çayı ile birleştiği yerde Adıgüzel Barajı bulunmaktadır. Çürüksu, Dalaman (Gireniz) ve Akçay ırmakları da ilin diğer akarsularıdır.⁷⁸

Denizli'nin en büyük gölü Acıgöl'dür. Bir kısmı Denizli hudutları içinde kalan bu gölde canlı yaşamamaktadır. Ancak sanayide kullanılan sanayi tuzu (sodyum sülfat) üretilmektedir. Işıklı Baraj Gölü, Çaltı (Beyler) Gölü Honaz'ın doğu yüzünde bulunan Karagöl, Buldan'da Süleymaniye ve Derbent gölleri sayılabilecek diğer göllerdir.⁷⁹

Denizli ili bildiğimiz gibi birinci derece deprem bölgesinde bulunan bir yerleşim yeridir. Dolayısıyla doğudan, batıya bir fay hattı üzerindedir. Ancak bu fay hattı boyunca yerin altından fişkıran sıcak şifalı sular da aynı zamanda bu ili kaplıcalar diyarı yapar. Ayrıca Sarayköy ilçesinin batısındaki kaynaklardan jeotermal enerji kaynakları kurularak elektrik elde edilmektedir.

Denizli ili iklim bakımından yer yer İç Anadolu ve Ege ikliminin yaygın özelliklerini taşımaktadır.

Buna örnek olarak da yazın yaklaşık 40°-45° C varan sıcaklığın tam bir Ege Akdeniz iklimi özelliğinde olmasıdır. Kışın yağışlı ve soğuk günler ise İç Anadolu'nun güneyinin iklim özelliklerini gösterir.⁸⁰

⁷⁷SARIKAYA, s. 60.

⁷⁸Yeni Hayat Ansiklopedisi, s. 1012.

⁷⁹Denizli İl Yıllığı 1973, s. 25.

⁸⁰Ekonomik Yönü İle Denizli 1996, Denizli, Denizli Ticaret Odası Yay: 33, 1996 s. 16.

3.3. Denizli İlinin Sosyo-Ekonomik Durumu

Denizli Ticaret Odasının 1996 yılında yayınladığı Ekonomik yönü ile Denizli adlı araştırmasında Denizli ilinin sosyo-ekonomik yapısındaki değişimi ve gelişimi şu şekilde etmiştir.

Denizli nüfusu "1927 Genel Nüfus Sayımı"na göre 243.812 iken "1990 Genel Nüfus Sayımı" kesin sonuçlarına göre 63 yıllık bir zaman periyodu içinde üçe katlanarak 750.882'ye ulaşmıştır. 1927-1990 yılları arasında ortalama nüfus artış hızı %1.9 olarak ele alındığında bu oran dünya ortalaması %1.7 ve özellikle Avrupa ortalaması %0.3 rakamının çok üzerinde gerçekleşmiştir.

İdari birimler ölçütüne göre Denizli ilinin kentsel ve kırsal nüfusu bir bütün olarak değerlendirildiğinde 1927-1990 yılları arasında bazı değişmelerle birlikte kentsel nüfusun sürekli olarak arttığı, kırsal nüfus oranının ise azaldığı gözlenmektedir.

Sanayi faaliyetleri ile nüfus arasındaki ilişkiyi ortaya koyan en önemli olgulardan birisi de nüfus hareketleri yani göçlerdir. Denizli, 1970'li yıllara kadar daha çok başka illere göç veren bir il olma özelliği taşımaktadır. 1970'li yıllardan itibaren dış göç oranı artış hızı yavaşlamış ancak 1985 yılında tekrar hızlanmaya başlamıştır. Denizli'nin başka illeri verdiği göçlerden çok dışardan göç aldığı kendince önemli bir yere sahiptir.

İlimizin dış göç oranı %52.2, iç göç oranı ise %55.7'dir. Bu rakamlara göre de ilimizin hızla gelişen sanayi faaliyetlerine koşut olarak göç alan bir il durumuna geldiği söylenebilir.

Harf inkılabının yapıldığı 1928 yılından günümüze kadar geçen sürede okuryazarlık oranı %82.81'e yükselmiştir. Bu oran erkek nüfusta %90.77, kadın nüfusta ise %74.74 olarak gerçekleşmiştir.

Sayım yıllarına göre iktisaden faal olan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 1955 yılından 1970 yılına kadar düşme eğilimi göstermekte, 1970 yılından itibaren

yaklaşık %66 düzeylerinde seyretmiştir. İktisaden faal olan nüfusun azalmasında eğitimi devam eden genç nüfusun artışının ve bunun yanında kitlenin tarım sektöründen sanayi sektörüne geçmesinin önemli olduğu tahmin edilmektedir.

Sayım yılları itibariyle tarım sektöründen iktisaden faal nüfusun, toplam iktisaden faal nüfus içindeki payı düşerken, sanayi, hizmetler, inşaat ve ticaret sektöründeki iktisaden faal nüfusun toplama içindeki payı artmaktadır.

Denizli’de 1 merkez ilçe ve 18 ilçe olmak üzere toplam 19 ilçe, 451 köy, nüfusu 2000’in altında 389 köy, 62 belediyelik kasaba ve belde bulunmaktadır.⁸¹

⁸¹ Ekonomik Yönü İle Denizli 1996, s. 10.

BÖLÜM IV

DENİZLİ İLİ HALK OYUNLARININ İNCELENMESİ

Önceki bölümlerde bahsettiğimiz gibi insanların yaşadıkları yerlerdeki doğal çevre, sosyo-ekonomik durum, kültürel yapı mahalli kültürü meydana getirmektedir. Halk oyunlarının da öncelikle bu bağlamda incelenmesi gerekir. Bilindiği gibi kültür canlı ve değişen bir olgudur. Halk oyunlarının kültür kökleri eskidir Fakat zaman içinde oyunlarda da bir değişim ve gelişim gözlenmekte birbirine benzeyen yeni oyunlar meydana geldiği gibi eski oyunlarda da yeni ilaveler veya eksilmeler olabilmektedir. Bazen aynı oyun farklı yerlerde farklı oynanmakta bazen de farklı oyunlar birbirleriyle aynı adımı özelliklerini göstermektedir. Bu kültür zenginliğinin de göstergesi sayılabilir. Bunun da sebebi göçebe yaşayan Türkmen Yörüklerinin kültürlerini her gittikleri yere taşımalarıdır.

Bu bölümde araştırma sahasındaki oyunların folklorik incelemesi adım (hareket) ve müzik yapılarıyla, bölgenin kıyafet yapısını genel olarak ele alınıp tasnif çalışması yapılacaktır.

4.1. ARASTIRMA SAHASINDAKİ OYUNLARIN GENEL YAPISI

Denizli ili halk oyunları, gerek ilin bulunduğu coğrafi konum gerek tarihi gelişim süreci içerisinde sahip olduğu zengin kültür mirasından ötürü, yapısal yönden çok çeşitlilik ve zenginlik göstermektedir.

Yörede genel olarak 9/4lük ağır zeybek oyunları göze çarpar. Bunun yanında 9/8, 9/16, 5/8lik kıvrak zeybek ve Teke oyunları yörenin zengin halk oyunları hazinesi içinde yerini alır. Hatta kadın oyunu veya düz oyun denilen 2/4lük, 4/4lük oyunlar da yer yer görülebilmektedir.

Bu çeşitliliğin bize göre temel sebebi coğrafi yapının kültür üzerindeki tesiridir. Bu tesir aynı kökten de olsa kültürün özelleşmesini temin eder. Ancak aynı kökten gelen insanların genel bir kültür çatısı altında toplandıklarını da hiçbir zaman gözardı etmemek gerekir. Konuyu Türkiye açısından ele alırsak insanların aynı kültürel yapılarına veya aynı kökten gelen ortak bir Türk kültürüne sahip oldukları görüşünden hareketle siyasi-idari bölünmeye (mesela illere veya coğrafi bölgelere) göre kesin hatlarla folklorik ayırım yapamayız. Yani kültüre kesinlikle bir sınır koyamayız." Bu bize ait, sizin değil" gibi bölgesel tartışmaya girmek de hatalı olacaktır.

Denizli ili de coğrafi konum itibarıyla tam geçiş bölgesinde olduğu için birçok kültürden etkilenmiştir. Oyunlarında hem Ege özelliklerini hem Göller Bölgesinin kıvrak hareketlerini, hem de Orta Anadolu'nun ağır ama düz ritimlerini görmek mümkündür.

Hatta bu etkileşim o kadar fazladır ki Denizlide oynanan bir oyun Aydın, Muğla, Kütahya, Uşak, Afyon, Isparta, Burdur gibi illerde görülürken aynı şekilde o illerdeki oyunların müzikal yapısı, giysi kısmen de olsa adım yapıları Denizli'de görmektediriz. Hatta aynı oyunların değişik adımlarla oynandığını da gözlemekteyiz. Bu da yüzyıllardır yapılan kültür alışverişinin sonucudur.

Ancak oynanan bu oyunlar müzik ve giysi olarak, isim olarak birbirlerine benzeseler bile başta bahsettiğimiz coğrafya ve iklimin etkisi ile oyunların adım yapılarında değişiklik görülmekte, bu da o yörenin genel karakteristik özelliğini ortaya koymaktadır.

Denizli oyunları diğer komşu illerin oyunlarına göre daha sert ve kıvrak oynanan oyunlardır. Hatta bu farklılık Denizli ili ilçelerinde bile gözlenmektedir. Acıpayam ilçesinde ağır zeybekler ve kıvrak zeybeklerin her formu oynanırken, Kızıllıhisar'dan (Serinlisar) Gireniz'e doğru gidildikçe oyunlar kıvrak ve hareketli hale gelir ve Teke yöresi oyunlarının ritmi göze çarpar. Tavas ilçesi genelde ağır ve çok ağır zeybeklerle karşımıza çıkar. Denizli merkezden Çal, Çivril, Buldan, Sarayköy tarafına gidildikçe ağır zeybeklerin yanı sıra 2/4, 4/4'lük düz oyunlar gözlenmektedir.

Bu çeşitlilik içinde yöre oyunlarının ortak özelliği oyunların büyük bir coğunluğunun zeybek ritmi ile çalınıp " Zeybek" adı ile anılmasıdır. Buna dayanarak Denizli ilinin bir zeybek yöresi olduğunu söylemek mümkündür.

Yöre oyunları insanı coşturan, eğlendiren, hoplatan, zıplatan ve oynatan bir özellik taşır. Zeybek oyunları bile sertlik ve mertliğin yanında kıvrak ve coşkulu hareketleriyle izleyenleri coşturur. Elden- ayağa, baştan-topuğa bir çalım, bir eda içinde sağa sola zıplayarak dönerek, çökerek yöre oyunları oynanır. Her oyunun kendine özgü bir tavrı ve estetiği vardır. Bu bakımdan kadınlar ve erkekler aynı oyunu oynasalar bile hareketlerinde farklılık gözlenmektedir.

Gerçi yörede kadın ve erkek oyunları birbirinden farklı oyunlardır. Kadınlar zeybek oynadıkları zaman buna "Adam Oyunu" Erkekler kırık oyun oynarlarken buna "Kadın Oyunu" gibi özel isimler verirler. Denizlide kadın ve erkek oyunlarını ayrı ayrı incelemek gerekmektedir. Yörede kadınlar ve erkekler ayrı yer ve mekanlarda eğlenirler. Hatta kadın eğlencelerinin kapalı yerlerde yapıldığı ve içeri erkek alınmadığı bilinen geleneklerdendir. Günümüzde kadın ve erkekler aynı yerleri ve mekanları paylaştıkları için böyle bir ayrımın lüzum kalmamıştır. Ama geçmişten getirdiğimiz yöre geleneksel oyunları içinde yalnızca kadınların ve yalnızca erkeklerin veya her ikisinin de ortak oynadığı oyunlar vardır.

Buna göre yöre oyunlarını tasnif ederken öncelikle kadın ve erkek oyunlarını ayrı ayrı belirlemek gerekir.

4.1.1. Tasnif

Erkek Oyunları

Genel olarak ağır zeybeklerden oluşur. Bunun yanında kıvrak zeybekler ve düz oyunlar olsa bile oynanan bu oyunlar bir disiplin ve eda ile oynanır. Oyunların ağır ve sert bir mizaçla oynanması ve oynanırken kişilerde kararlılığın hakim olması genel karakteristiktir. Oyuncular erkeksi bir eda içerisinde olurlar.

Denizli ilinde yaygın olarak oynanan ve çeşitli araştırmalarca da tespit edilmiş olan erkek oyunları şunlardır : Acıpayam zeybeği, Ağır Tavas Zeybeği, Alyazmamı Düreyim, Alaattin Zeybeği, Avşar Zeybeği, Bulanık Zeybeği, Cemilem, Çakmak Zeybeği, Çiftlik Zeybeği, Çivril Zeybeği, Çivril Kordon Zeybeği, Deniz Kızı, Denizli Zeybeği, Dokuzlu Zeybeği, Gırık Tavas Zeybeği, Gaz Amad Zeybeği, İbrahimusta Zeybeği, İki Parmak Zeybeği, Kadioğlu Zeybeği, Kazım Zeybeği, Kerimoğlu Zeybeği, Kıvrak Zeybek, Kızılhisar Zeybeği, Köroğlu Zeybeği, Köşkdere, Oğuz Zeybeği, Sarayköy Zeybeği, Sarı Zeybek, Sepetçioğlu, Sürmeli Zeybek, Tek Parmak Zeybeği, Topal Oyunu, Teke Zortlatması, Yağaryagmur Zeybeği, Yuvarlak Zeybeği.

Kadın Oyunları

Kadın Oyunları erkek oyunlarının tersine kıvrak ve hareketli bir ritme sahiptir. Oyunlar neşeli bir şekilde tebessüm edilerek oynanır. Oyunlar cilvelidir ve içinde işve ve naz bulunur. Bu da Denizli kadınının genel özelliklerini ortaya koyar. Buna göre Denizli Kadın Oyunları şunlardır : Alaylar, Ardiç Arasında Biter Naneler, Akderenin Ovası, Bahçe Bahçe Gezersin, Buldan Düzü Oyunu, Cemilem, Çık Gidem, Denizlinin Horozu, Dudu Kız, Et Aldım, Gireniz Sipsi Havası, İslamoğlu Zeybeği, Keten Gömlek, Harmandalı Zeybeği, Kezban Yenge, Kız Oyunu, Kıpçık, Sarı Zeybek, Sepetçioğlu, Siyah Makarada İpliğim, Şu Dirmilin Çalgısı, Taş Üstüne Taş Koydum, Tepsi Tepsi Fındıklar, Teke Zortlatması, Yayla Yolları.

Ağır Zeybekler

Acıpayam Zeybeği, Ağır Tavas Zeybeği, Al Yazmamı Düreyim, Avşar Zeybeği, Basbas Zeybeği, Çal Feraişi, Çakmak Zeybeği, Çiftlik Zeybeği, Çivril Zeybeği, Çivril Kordon Zeybeği, Denizli Zeybeği, Deniz Kızı, Dokuzlu Zeybeği, Gaz Amad Zeybeği, Gırık Tavas Zeybeği, Harmandalı Zeybeği, İbrahim Usta Zeybeği, İki Parmak Zeybeği, İslamoğlu Zeybeği, Kadioğlu Zeybeği, Kazım Zeybeği, Köşk Demeti, Kerimoğlu Zeybeği, Oğuz Zeybeği, Sarayköy Zeybeği, Somali Zeybeği, Sürmeli Zeybek, Tek Parmak Zeybeği, Yağaryagmur Zeybeği, Yuvarlak Zeybeği,

Kıvrak Zeybekler

Kıvrak Zeybek, Sarı Zeybek, Teke Zortlatması, Teke Zeybeği, Yayla Yolları.

Denizli yöresi oyunlarını ilk etapta kadın, erkek oyunları ve metronomlarına göre ayırdıktan sonra bu oyunları aşağıdaki gibi adları ve konularına göre tasnif ederek oyunların genel özellikleriyle ortaya koymaya çalışacağız.

A) Oyun Adları

-a-

Acıpayam Zeybeği

Ağır Tavas Zeybeği

Al Yazmamı Düreyim

Akdere

Alaattin Zeybeği

Alaylar

Ardıç Arasında Biter Naneler

Avşar Zeybeği

-b-

Bas bas Zeybeği

Bahçe Bahçe Gezersin

Buldan Düz Oyunu

Bulanık Zeybeği

-c-

Cemilem

Cıkgıdam

-ç-

Çal Feraisi

Çakmak Zeybeği

Çiftlik Zeybeği

Çivril Zeybeği

Çivril Kordon Zeybeği

-d-

Denizlinin Horozu

Deniz Kızı

Denizli Zeybeği

Dokuzlu Zeybeği

Dudu Kız

-e-

Et Aldım

-g-

Gırık Tavas Zeybeği

Gireniz Sipsi Havası

Gaz Amad Zeybeği

Gıpçık

-h-

Harmandalı Zeybeği

-i-

İbrahim Usta Zeybeği

İki Parmak Zeybeği

İslamoğlu Zeybeği

-k-

Kadıoğlu Zeybeği

Kazım Zeybeği

Kerimoğlu Zeybeği

Keten Gümlek

Kezban Yenge

Kıvrak Zeybek (Serenler)

Kız Oyunu

Kızılhisar Zeybeği

Köroğlu

Köşk Dereli

-o-

Oğuz Zeybeği

-s-

Sarayköy Zeybeği

Sarı Zeybek

Sepetçioğlu

Siyah Makarada İpliğim

Somali Zeybeği

Sürmeli Zeybek

-ş-

Şu Dirmilin Çalgısı

-t-

Taş Üstüne Taş Koydum

Tek Parmak Zeybeği

Tepsi Tepsi Fındıklar

Topal Oyunu

Teke Zortlatması

-y-

Yağar Yağmur Zeybeği

Yayla Yolları

Yuvarlak Zeybeği

B) Adları İtibariyle Benzer Oyunlar

Ağır Tavas Zeybeği

Gırık Tavas Zeybeği

Tek Parmak Zeybeği

İki Parmak Zeybeği

Çivril Zeybeği

Çivril Kordon Zeybeği

Çivril Basbas Zeybeği

C) Yer Adı Alan Oyunlar

Ağır Tavas Zeybeği

Acıpayam Zeybeği

Akdere

Alaattin Zeybeği
 Buldan Düz Oyunu
 Çivril Zeybeği
 Çal Feraisi
 Denizli'nin Horozu
 Gireniz Sipsi Havası
 Kızılhisar Zeybeği
 Oğuz Zeybeği
 Sarayköy Zeybeği
 Gırık Tavas Zeybeği
 Somali Zeybeği
 Çiftlik Zeybeği
 Denizli Zeybeği
 Çivril Kordon Zeybeği
 Bulanık Zeybeği
 Şu Dirmilin Çalgısı

D) Sıfat Bildiren Oyunlar

Akdere
 Alyazmamı Düreyim
 Dokuzlu Zeybeği
 Sarı Zeybek
 Tek Parmak Zeybeği
 Yuvarlak Zeybeği
 Topal Oyunu
 Sürmeli Zeybek
 Siyah Makarada İpliğim
 Keten Gömlek
 Düz Oyun
 İki Parmak Zeybeği
 Şu Dirmilin Çalgısı

E) Cinsiyet Bildiren Oyunlar

Kız Oyunu

Deniz Kızı

Dudu Kız

Köroğlu

Sepetçioğlu

Kerimoğlu

F) Adımlara, Düzenlere, Tempolara Göre Benzer Oyunlar

a) Ağır Tavas Zeybeği

Gırık Tavas Zeybeği

Alyazmamı Düreyim

Acıpayam Zeybeği

Çivril Zeybeği

Çivril Kordon Zeybeği

Basbas Zeybeği

Kızılhisar Zeybeği

Harmandalı Zeybeği

b) Cemilem

Gireniz Sipsi Havası

Şu Dirmilin Çalgısı

Akdere

c) Taş Üstüne Taş Koydum

Et Aldım

Siyah Makarada İpliğim

G) Bir Fonksiyon, Bir Harekete Bildiren Oyunlar

Kıvrak Zeybek

Düz Oyun

Bas Bas Zeybeği

H) Bir Cemiyeti, Bir Grubu, Bir Oymağı, Bir Cemaati Bildiren Oyunlar

Avşar Zeybeği

Oğuz Zeybeği

I) Gök Olaylarını Konu Alan (Yağmur, Kar, Dolu, Rüzgar, Sis, Kırağı)

Yağar Yağmur Zeybeği

İ) Akarsu, Durgun Sulardan Konusunu Alan

Akdere

Deniz Kızı

J) Dağ-Ova-Yar Gibi Coğrafi Şekilleri ve Yer Adlarını Konu Alan

Yayla Yolları

Çiftlik Zeybeği

Acıpayam Zeybeği

Ağır Tavas Zeybeği

Alaaddin Zeybeği

Buldan Düz Oyunu

Çal Feraisi

Çivril Zeybeği

Denizlinin Horozu

Gireniz Sipsi Havası

Kızılhisar Zeybeği

Oğuz Zeybeği

Sarayköy Zeybeği

Gırık Tavas Zeybeği

Denizli Zeybeği

Bulanık Zeybeği

Çivril Kordon Zeybeği

Bahçe Bahçe Gezersin

K) Bitki Adlarını Konu Alan

Ardıç Arasında Biten Naneler

L) Hayvan Adı Olan Oyunlar

Denizlinin Horozu

Güvercin Zeybeği

Teke Zortlatması

Kavga, Savaşı Konu Alan Oyunlar

Ağır Tavas Zeybeği

Gırık Tavas Zeybeği

Çakmak Zeybeği

Köroğlu Zeybeği

İbrahim Usta Zeybeği

M) Birlikteliği Konu Alan Oyunlar

Harmandalı Zeybeği

N) Duygusal İlişkileri Konu Alan Oyunlar

Cemilem

Dudu Kız

Deniz Kızı

Et Aldım

Al Yazma Zeybeği

O) Rakam Bildiren Oyunlar

Tek Parmak Zeybeği

Ö) Yiğitlik, Mertlik ve Kardeşlik v.b. İlişkilerden Konu Alan Oyunlar

Yağar Yağmur Zeybeği

Çiftlik Zeybeği

Ağır Tavas Zeybeği

Acıpayam Zeybeği

Alaaddin Zeybeği

Çal Feraisi

Kızılhisar Zeybeği

Oğuz Zeybeği

Sarayköy Zeybeği

Gırık Tavas Zeybeği

Somali Zeybeği

Denizli Zeybeği

Bulanık Zeybeği

Avşar Zeybeği

Çakmak Zeybeği
 Köroğlu
 Sepetçioğlu
 Kerimoğlu Zeybeği
 Sarı Zeybeği
 İbrahim Usta Zeybeği
 Al Yazmam Zeybeği
 Dokuzlu Zeybeği
 Kadioğlu Zeybeği
 Harmandalı Zeybeği

P) Oyunun Figürlerinden Konu Alan Oyunlar

Topal Oyunu

R) Oyunlarda Söylenen Sözlerden ve Türkü Sözlerinden Konu Alan Oyunlar

Ardıç Arasında Biten Naneler
 Basbas Zeybeği
 Et Aldım
 Yağar Yağmur Zeybeği

S) Şahıs Adı Alan Oyunlar

Cemilem
 Dudu Kız
 Kezban Yenge
 Köroğlu
 Sepetçioğlu
 Kerimoğlu
 İbrahim Usta Zeybeği
 Kazım Zeybeği
 Gaz Amad Zeybeği
 İslamoğlu Zeybeği

T) Düğünlerde, Gelin Alıp Götürmelerde, Kına Gecelerinde, Toplantılarda Oynanmasından Dolayı Konusunu Alan Oyunlar

Alaylar

Cıkgıdam

Düz Oyun

Kız Oyunu

4.2. MÜZİK

4.2.1. Genel

Araştırma sahasında oturmuş köklü bir müzik geleneği vardır. Radyonun, televizyonun ve değişik eğlence yerlerinin olmadığı zamanlarda köy, kasaba, il ve ilçelerde bayram, nişan, düğün, dernek dışında toplandıkları, bir araya gelerek toplumsal meseleleri konuştukları ve eğlendikleri yerler vardı. Bunlara köy odası, kahvehaneler, bağlar, bahçeler, su ve çeşme başları harman yerleri örnektir.

Buralarda insanlar çeşitli şekillerde eğlenir ve toplumsal olayları değerlendirirlerdi. Eğlenceleri sırasında çeşitli maniler, türküler söylenir, oyunlar oynanırdı.

Kendine özgü belli bir müzikal yapısı ve oyunu bulunan ve bu konuda bir hayli zengin olan Denizli araştırmacılar içinde zengin bir çalışma alanıdır.

Müzik yapısı ve şekli olarak çeşitlilik gösterse de genelde 9/2,9/4,9/8,9/16,5/8 'lik aksak usullerde zeybek havaları, gurbet diye adlandırdığımız uzun havalar, 2/4 ve 4/4 'lük düz oyun havaları Denizli'de görülmektedir.⁸²

Genel olarak araştırma sahasında zeybek havaları dediğimiz türlerle daha sık karşılaşmaktadır.

⁸² Hamit ÇİNE: "Zeybek Oyunlarımız Ders Notları", 1992.

4.2.2. Zeybek Ezgileri

Zeybek ezgilerini iki ana gruba ayırarak tanımlayabiliriz.

- 1- Zeybek oyunu karakterinde ezgilenmiş ve genelde dokuz zamanlı olup, türkü türünde ezgilerdir. Yaratılışlarında oyun olmayıp, sonradan yöre yöre ve karakterinde ki bir oyunu uygulanabilir veya yeni bir oyun meydana getirilebilir. Genelde türkü olarak icra edilir. (Acıpayam Yolları, Sobalarında Guruda Meşe Yanıyor gibi) zeybek oyunu ezgileridir. Zeybek havası da denir. Bunlar oyunları ile birlikte ortaya çıkar.⁸³

Yörede oynanan Zeybek oyunlarının ritmik yapılarında çeşitlilik olduğunu söylemiştik. Buna göre zeybek oyunlarını ritmik yapılarına göre şu şekilde sınıflandırabiliriz.

- 1- Ağır Zeybekler
- 2- Kıvrak Zeybekler

Bu ayrımı daha çok genişletecek olursak

- 1- Çok Ağır Zeybekler, Ağır Zeybekler
- 2- Yarı Ağır, Kıvrak ve Çok Kıvrak Zeybekler

Bu ayrımı tek bir grupta sınıflandırmaya tabii tutarsak ayrımı net olarak ve daha anlaşılır hale gelecektir.

- 1- Çok Ağır Zeybekler
- 2- Ağır Zeybekler
- 3- Yarı Ağır Zeybekler
- 4- Kıvrak Zeybekler
- 5- Çok Kıvrak Zeybekler

⁸³ Ferruh ARSUNAR: **Batı Anadolu'dan Zeybekler ve Zeybek Oyun Havaları**, Ankara, MİFAD Arşivinden yazılı belge 79.0008, 1953

Bu ayrımı metronom değerlerine göre belirtirsek zeybek oyunlarındaki bu hız farkı daha net ortaya çıkacaktır.

- 1- Çok Ağır Zeybeklerin metronom değeri, bir 4'lük 25-45
- 2- Ağır Zeybeklerin metronom değeri, bir 4'lük 50-80
- 3- Yarı Ağır Zeybeklerin metronom değeri, bir 8'lik 85-108
- 4- Kıvrak Zeybeklerin metronom değeri, bir 8'lik 185-200
- 5- Çok Kıvrak Zeybeklerin metronom değeri, bir 9/16 lık 45-50

sürate sahiptir.⁸⁴ Bu sonucuna yani çok kıvrak zeybeklere TEKE ZORTLATMALARI da dahildir. Yalnız bunları aynı olarak da düşünebiliriz. Ancak 9 zamanlı bir ölçüye sahip oldukları için bu oyunları Zeybek kategorisinde inceleyebilmekteyiz.

4.2.3. Zeybek Oyunlarında Ölçü

Tüm zeybek oyun havaları dokuz zamanlıdır. 9/2, 9/4, 9/8, 9/16'lık ölçülerden oluşur. Birleşik usullerden 9 zamanlı usuller, Denizli ili zeybek oyunlarının da genel özelliğidir. Bunun yanı sıra 2/4'lük 4/4'lük usullerle oynanan düz oyunlar olsa da bunlar zeybek oyunları değildir.

Zeybek oyunlarının başlıca özelliği ölçüyü meydana getiren usul içinde üçlü kümenin varlığıdır, yani aksak oluşudur. (2-2-2-3)(2-3-2-2) usullerinde olduğu gibi üçlü küme sonda veya ortada olabilir. Bu üçleme figürlerine geçişte hazırlığı sağlar; bir nevi nefes payıdır.⁸⁵

Zeybek oyunları oynanırken ve çalınırken en çok dikkat edilmesi gereken oynanan zeybeğin ritmidir. Ritim hatalı çalınırsa oyunun düzeni ve figür özellikleri bozulur. Bu nedenle zeybek oyunu oynanırken ritim oyuncunun ayağına göre yönlendirilir. Oyuncunun iyi oynayıp müziğin hiç bozulmaması için zeybeğin ritmik yapısı ve metronom değeri hiç bozulmadan icra edilmelidir.

⁸⁴ Mahmut Ragıp GAZİMAHAL: *Musiki Sözlüğü*. Ankara, 1961 s.224

⁸⁵ Halil OĞULTÜRK: "Türk Halk Oyunlarından Zeybek Oyunları". I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1977 s.271

4.2.4. Yörede Kullanılan Müzik Aletleri

Yörede düğün, nişan, bayram, kına, hıdrellez gibi eğlenceler oyun ve müzik icrası sırasında genellikle Türk halk çalgıları kullanılır. Bu müzik aletlerinin üflemeli, mızraplı, yaylı, ve vurmali çalgılar olarak tasnif edebiliriz.

1- Üflemeli Çalgılar

Zurna
Klarnet
Trompet(Borazan)
Kaval(Dilli,Dilsiz)
Sipsi

2- Mızraplı Çalgılar

Aşık Sazı
Bağlama
Cura Bağlama
Cümbüş
Çöğür
Divan Sazı
İki Telli Saz
Üç Telli Saz

3- Yaylı Çalgılar

Kabak Kemane
Keman

4- Vurmali Çalgılar

Davul	Bakır Leğen - Bakraç
Darbuka	Kaşık
Def	Zilli Maşa
Dümbelek	Zilli Def

Yörede bu çalgılardan yaygın olarak Davul, Zurna, Klarnet, Borazan açık havada yapılan eğlencelerde kullanılır. Ev içinde veya kapalı yerlerde bağlama grubu, keman, kabak kemane, cümbüş, sipsi, darbuka(dümbelek), def gibi çalgılar kullanılmaktadır.

Kadınların kendi aralarındaki eğlencelerde dımıdan denilen bakır leğen veya bakraç eşliğinde türküler söylenir, oyunlar oynanır. Ayrıca sipsi, cümbüş, def, darbuka, zilli maşa gibi müzik aletleri kadınlar arasındaki eğlencelerde kullanılır.

Teknolojinin gelişip ses düzenlerinin çıkmasıyla yörede elektronik müzik aletleri kullanılmaya başlamıştır. Bunun yanında bağlama, klarnet, keman gibi müzik aletleri ses düzenleri vasıtasıyla açık havada çalınmaya başladı. Böylece davul - zurnanın ağır ağır eğlencelerde, düğün ve nişanlarda kullanımı azalmaya başladı. Bunun yerine düğünlerde tam çalgı denilen zilli davul - trompet, keman, bağlama, klarnet, borazan(trompet), darbuka saz grubundan oluşan çalgı ekibi tarafından müzikler icra edilmektedir.

Ayrıca kişilerin kendi aralarındaki yaptığı eğlencelerde özellikle kadınlar arası eğlencelerde zil, zilli maşa, zilli def, kaşık, maşa diğer müzik aletlerinin yanında ritim aracı olarak kullanılmaktadır.

4.3. KIYAFET

4.3.1. Genel

Halk Oyunlarında tamamlayan bir unsur olan kıyafet meselesi öteden beri tartışılmalı bir meseledir. İlk önce burada tartışılan konu halk oyunları oynanırken geleneğe bağlı hangi kıyafet giyilecek, bu kıyafetlerde tarihi ve yöresel yapı göz önüne alınacak mı sorusu halk oyunları araştırmacıları ve sahneye koyucuları arasında sorun teşkil etmektedir.

Halk oyunları bilindiği gibi geleneksel kültürün en önemli unsurlarından biridir. Böyle olunca bu oyunlar sahneye konurken giyilen kostümler de o yörenin yöresel özelliklerini taşıyıp, geleneksel kültürün bir unsuru olarak yerini almalıdır.

Bu nedenle de halk oyunlarının sahneye koyulması sırasında giyilecek kostümün araştırılıp incelenmesi gerekmektedir. Çünkü burada yapılacak bir değişiklik o yörenin yüzyıllardan beri getirdiği bu kültürün değişmesi ve yanlış tanıtılmasına sebep olacaktır.

Halk oyunlarının oynanması esnasında hangi tür kıyafetin giyileceği meselesine gelince bu kıyafetlerin yöredeki kullanım özelliklerini dikkate almak gerekmektedir. Bu kostümler belirlenirken nişan, düğün, sünnet, mevsimlik ve dini bayramlar, uğurlama ve karşılamalar gibi özel gün ve törenlerde giyilen, özellikle kıyafet inkılabından önce kır kesiminde, köylerde yaşayan insanların giydiği kıyafetlerin esas alınması gerekir.

4.3.2. Araştırma Sahasındaki Kıyafet Çeşitleri

4.3.2.1. Erkek Kıyafetleri

Denizli'de günlük yaşamda erkek giyimleri için özel ve eski giysiler görülmemektedir. Ayağa keçi kılından dokunmuş uçkurlu "çağşır don" giyilmektedir. Ayağa çarık veya Kaysar(Yeşilyuva) pabuçları giyilirdi. Üste mintan giyilir, bele şal kuşak ve üzerine renkli ve süslü mapushane kolonu sarılırdı. Başa kırmızı fes giyilir ve üzerine "çeki", "yazma" veya Buldan dokuması "Erbani Sarık" bağlanırdı. ⁸⁶

Ancak Halk oyunları gösterilerinde yörede Zeybek kıyafeti giyilir. Bu kıyafetler yörede yaşayan efe ve zeybek kostümlerinden örnek alınarak dikilen ve sahnelenen kıyafetlerdir. Zeybek kıyafetleri İzmir, Aydın, Manisa kostümleriyle benzerlik gösterir.

⁸⁶ Şükrü Tekin KAPTAN; Denizli'nin Halk Kültür Ürünleri, Denizli, Yenigün Ofset Mat.1988 s.4.

Zeybek Giysileri

Başa Giyilenler : Zeybekler başlarına kırmızı fes (al fes) giyerlerdi. Al fesin çevresine poşu, yazma, çember, sarık sararlardı. Sarılış özenle yapılır, ipek kısa püsküller, ipek telleri, sağdan, soldan, önden, arkadan aşağıya doğru sarkardı. Çemberlerin çevresi iğne oyalı olurdu. İğne oyaları ipekten yapılmış ve doğal boya ile boyanmış olurdu. Oyalar çiçek motifleri biçiminde olup düzgün durması için kolalanırdı. Alfesin yanına püskül takılır, fesin yanından omuza doğru sarkıtılırdı (Bkz. F.1,2).

Vücuda Giyilenler

Göynek

Doğal boyalı has ipekten dokunmuş kırmızı, sarı, mavi, mor, yeşil renklerden oluşan çizgili kumaştan dikilirdi. Bunun yanı sıra yörede Buldan bürümcük kumaşından yapılan "Bürümcük Göynek" (gömlek) ve ya "Bez Göynek" denilen pamuklu mintan giyilirdi (Bkz. F.3).

Göynek uzun kollu olup, yakaları düz olurdu.

Cepken

Göyneğin üzerine giyilir. Sof kumaştan, mavi, mor, kaşmirden veya mavi çuhadan yapılırdı. Cepkenler kollu olup, üzerleri kaytandan veya keçi kılından eğrilerek yapılan iplerden hatta sırmadan çeşitli işlemeler yapılırdı. Cepkenin kol uçları yırtmaçlı olup etek uçları uzun olmaz ve göğüs altında biter. Yakaları düz "u" şeklinde veya "U" şeklinde olur. Önü çapraz biçimde iliklenir. Düğmeler sert bir cisim üzerine kaytan ip sarılarak elde yapılırdı (Bkz. F.4).

Camadan

Cepkenin üzerine giyilir. Cepkenle aynı kumaştan yapılır. Üzeri aynı şekilde işlemeli olur. Üzerindeki işlemeler cepkenle aynı özellikleri taşır. Boyu göğüs altına kadar olan camadanların kolları yoktur. Bunun yerine omuzlardan sarkan ve yaklaşık

kol boyu kadar uzunluęu olan kanatlar sarkardı. Kanatların dıř yūzeyi de camadan ve cepken gibi iřlemeli olurdu (Bkz. F.5,6).

Çakşırmenevrek(Potur)

Yōrede "potur" veya "çuha don" adıyla da anılır. Cepken ve camadanın kumaşından dikilir. Beli ve aradaki ağı (Baseni) bol olduğundan uçkurla kalçadan tutturulurdu. El tezgahında ak bezden dokunmuş olan uçkurların her iki ucu da işlemeli olurdu. Boyu kalçadan dize kadardır. Ağı ise iki metre genişlikte olurdu. Çakşırmenevrek giyildiğinde dizler açıkta kalır. Bazen bunun içine ak don denilen don giyilirdi. Poturun kenarları da cepken ve camadan gibi işlemeli olurdu (Bkz. F.7).

Tozluk

Zeybekler ayaklarına yūn çoraplar giyerlerdi. Çorapların goncu uzun olur dize doęru yūkselirdi. Tozluk yūn çorabın ūzerine ayakkabı ile diz arasındaki bacak kısmına takılır. Tozluklar ya kumařtan, ya meřinden yapılırdı. Kumařtan yapılanlar camadan ve cepkenin kumařından yapılır ve tıpkı onlarınki gibi iřlemeli olur. Çizme giyildięinde tozluk giyilmez (Bkz. F.15).

Bele Sarılanlar

Sırta gelen darbelerden korunmak için sırta keçeden yapılmıř lastik sarılırdı. Gōyneęin ūzerine yorgan kuřak sarılır. Bu kuřaklara "řal Kuřak" ya da "Antep Kuřaęı" denilirdi. Kuřaęın ūzerine "Mapushane Kolanı" denilen kōk boyayla boyanmıř iplerden el tezgahında dokunmuř 2-3 cm. eninde 2,5-3 m. uzunluęunda kordon sarılırdı. Bunun ūzerine iřlemeli deriden yapılmıř silahlık (kūtūklūk) takılırdı. İki sıra kayıřla bele baęlanır. Ūst ūste yedi kat deriden oluřurdu. Bu katlara silah, kama saldırma ve çeřitli ayrıca ie gelen kısımda i içe cepler bulunurdu. Bunun ūzerine ięne oyalı "evri"(mendil) takılırdı. Ayrıca vūcudu çapraz olarak "fiřeklik" takılırdı (Bkz. F.8,9,10,11,12).

Ayağa Giyilenler

Ayağa kıldan örülmüş dize kadar uzanan çorap giyilir. Bunun üzerine Gaysar Pabucu, körüklü çizme(bodim) giyerlerdi (Bkz. F.15).

Aksesuarlar

Para kesesi, tütün kesesi, saat kesesi ver köstek, heybe, fişeklik, tesbih (Bkz. F.13,14).

4.3.2.2. Kadın Kıyafetleri

Kadınlar günlük yaşantılarında üstlerine diz altına kadar belden büzgülü adı basmadan veya alcadan dikilmiş fistan denilen bir kıyafet giyerlerdi. Altına yine basmadan veya alcadan dikilmiş "koca don" denilen paçaları büzgülü "şalvar" giyerler. Başlarına da "dastar" denilen beyaz tülbenkten örtü takarlar. Bunun üzerine Buldan dokuması bürümcük bürgü örtünürler, ayağa çarık veya mest giyerlerdi.

Önemli günlerde ise şu anda halk oyunları gösterilerinde de kullanılan özel giysiler giyilirdi.

Başa Giyilenler

Başa alfes giyilirdi. Alfesin üzerine tepelik denilen gümüşten yapılmış, kubbe şeklinde ve Türk motifleriyle süslü metal süs eşyası monte edilir. Bazı yörelerde ise altınlar "askı" denilen gümüş süs eşyaları ile fesin iki tarafından tutturularak takılır. Bunun üzerine "oyalı yazma" veya "krep" sarılır. Fesin en dışına "çevre", "poşu", "tel kırma", "oyalı yazma", "alheril" gibi bele kadar inen örtüler takılır (Bkz. F.18.19.21).

Vücuda Giyilenler

İçlerine Buldan işi bürümcükten dikilmiş dize kadar sarkan "iç göynek" giyilir. Üzerlerine giyilen elbisenin uç kısımları yarım daireler biçiminde girintili çıkıntılı yani dilimlidir. Buna "üçetek" yada "entari" denilir. Üçeteğin içine "içlik" veya "sıktırma" giyilir. Bunun yakası açık olup kenarları işlemelidir. Kolu bileklere kadar uzun ve

"sudaşı" ve "sırma" ile işlemelidir. Üste cepken ve ilbade giyilir. Bunlar yeşil veya mavi çuhadan dikilir. Üzerine sırma veya simden çeşitli işlemler yapılır. Üçeteğin altına aynı kumaştan dikilmiş "şalvar" giyilir. Şalvarların paça uçları ve beldeki uçkur yerleri beyaz kaputtan yapılır (Bkz. F.20,22,23,25,26).

Bele Sarılanlar

Bele kuşak veya iyi cins "şal" sararlar. Durumuna göre "arkalaç" denilen şal kuşaktan veya halı şeklinde dokunmuş arkalık takılır. Önüne "öncek" denilen önlük takılır. Bu duruma göre halı, kilim veya kumaştan olabilir. Özel günlerde bunların üzerine has ipekten "peştemaller" sarılır (Bkz. F.27,28).

Ayağa Giyilenler

Ayağa yünden yapılmış işlemeli çoraplar giyilirdi. Onun üzerine çarık, mest veya "yuvalı" denilen ayakkabılar giyilir (Bkz. F.32).

Aksesuarlar (Kullanılan Takılar)

Karanfil, boncuk, inci dizisi, gümüş gerdanlık, gremise aynalı altın, gümüş, altın yüzük ve küpeler, başa çitine, küçük altın dizisi, sarı yağlık(mendil), allı, pullu, ipek çevre, grep, poçu, gümüş kemer, gümüş çenelik, sarı lira dizisi gibi takılar takılır (Bkz. F.31).

4.4.ZEYBEK OYUNLARININ İNCELENMESİ

4.4.1. Zeybek ve Efe Sözcükleri

Bu iki sözcüğün anlamları ve bu kavramların dilimize nasıl yerleştiği konusunda çeşitli düşünceler vardır. Efe ve zeybek sözcükleri zaman zaman aynıymış gibi anlaşılsa da bu kavramların birbirinden farklı olduğu aynı kaynaklardan elde edilen bilgiler arasındadır.

Meydan Larousse Ansiklopedisinde efe kelimesi Ege bölgesinde köy yiğitlerine verilen ad olarak tanımlanır. Anadolu köylerinde ağabey anlamında kullanılan efe

kelimesi Osmanlı Devletinin son yıllarında Batı Anadolu'da ortaya çıkan çete başları için kullanılmıştır, ⁸⁷ biçiminde yazar.

Hayat Ansiklopedisinde ise "Efe" ağabey demektir. Bu sözün Rumca'dan alınan Efendi sözcüğünün kısaltılmasından geldiğini ileri sürenler varsa da, Eski Türkçe'de amca anlamında olan "Ebe" kelimesi ile ilişki olabileceği ileri sürülmektedir. ⁸⁸

Bir başka kaynağa göre "efe" sözcüğü bugün yiğitlik, savaşçılık anlamına gelen "EFEB" sözcüğünden türemiş olabileceği söylenmiştir. ⁸⁹

Ayrıca devlet kudret anlamına gelen "AKA" kelimesinden efe kelimesinin türediği bir başka görüştür. ⁹⁰

Sebahattin TÜRKOĞLU olaya farklı bir şekilde yaklaşmıştır. Yakın zamana kadar, azınlık şeklinde de olsa özellikle kıyı şeridinde yaşayan Rumlar, nasıl birçok Türkçe sözcüğü kendi söyleyişlerine göre değiştirmişse, onlara ait bazı sözcükler ve adlar da Türkler tarafından o denli değişime uğrayarak kullanılmıştır. Efe sözcüğünün de böyle bir değişim sonucu ortaya çıkmış olduğu muhtemeldir. ⁹¹ Eski Yunanlılarda özel olarak yetiştirilmiş genç yiğitlere "EPHEBES"(efebes), "EPHEBE"(efebe) denilmektedir. ⁹² Efe sözcüğünün bu kelimelerden türediği ortaya çıktığı söylenmektedir.

Efe kelimesinin anlam ve etimolojisi hakkında bir çok düşünce vardır. Zeybek sözcüğü için de çeşitli kaynaklar "zeybek" kelimesinin etimolojisi ve anlamı hakkında çeşitli görüşler mevcuttur.

Zeybek genel olarak bütün Ege dolaylarında ve daha çok köylerde, çiftliklerde yaşayan Türklere verilmiş bir isimdir. Zeybekler Anadolu köylüsünün tipik ve mert örneğidirler. ⁹³

⁸⁷ Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi: İstanbul, Meydan Yayınevi, 1973, C.4 s.82

⁸⁸ Hayat Ansiklopedisi, Ankara, Hayat Yay. 1961, C.2, S.1033

⁸⁹ Hamit ÇİNE: "Zeybek Oyunlarımız Ders Notları", 1992, s.9

⁹⁰ İsmail ÖZBOYACILAR: "Zeybekler", Ankara, Türk Halk Müziği ve Oyunları Dergisi, 1982, C.1, s.109

⁹¹ İsmet Zeki EYÜBOĞLU: Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, İstanbul, Sosyal Yay. 1995 s.218

⁹² Cevat ŞAKİR KABAAĞAÇLI: Hey Koca Yurt, İstanbul, Hür Yay. 1972 s.178

⁹³ Yurt Ansiklopedisi: İstanbul, Anadolu Yay. 1972 s.178

Zeybek sözcüğünün Lidyaca Şarap Tanrısı "Bukhes" sözcüğünden "Obakles", "to Bekkes", "İbakhi" den zeybek sözü olduğunu ve bu adların Batı Anadolu'da, "Bakhios" tarikatına veya dernek ve birliklerine bağlı olanlara verildiğini belirtiyor. Bu birliklerin Anadolu'da yaygın bir "Kardeşler Birliği" olduğunu ve zeybeklerin bunlara dayandığını söylüyorlar.⁹⁴

Bir başka görüşe göre "zeybek" sözcüğü Ege ve Güney Marmara Bölgesinde kardeş, arkadaş karşılığı kullanılmıştır. Ayrıca zeybeğin; sekban ya da seymenden geldiği, seymenin de hudut bekçisi uç beyi anlamında kullanıldığı söylenmektedir.⁹⁵

Sabahattin TÜRKOĞLU zeybek sözcüğü hakkında şöyle diyor; Bilindiği gibi eski Türklerde ve Anadolu'ya yerleşen ilk Türklerde asker ve orduya "SU" denilirdi. Bundan türemiş pek çok kelime arasında "SUBAŞI"(Ordu Komutanı), "SÜ-BE"(ordugah-karargah) ve bir de subay anlamına gelen "SÜ-BEK" sözcüğü bulunmaktadır. Nitekim günümüzde aynı anlamda "subay" kelimesi kullanılmaktadır. Bu sözcükteki "s" harfinin sertleşerek "z" haline geldiği düşünülürse "SÜBEK" sözcüğü "ZÜBEK" ve dil akıcılığıyla zibek-zeybek şekline dönüşebileceği söylenmektedir.⁹⁶ Zeybeklik asıl işlev olarak efelik müessesesinin temel elemanlarıdır. Zeybek, Özbek dilinde silahlı kişi manasında kullanıldığı bilinmektedir. Zeybekler efelerin yanında birer kol beyi gibidirler. Zeybekler emirlerine verilen genç kızanları eğitmekle yükümlüdürler.

Yazı kaynaklarından Kamus-i Türki de Zeybek kelimesi "Hafif silahlı, muhafazaya, asayişe memur bir sınıf asker" diye tanımlanır.⁹⁷

Tam bunlarla birlikte "zeybek" kelimesini şöyle tanımlayabiliriz. Tarihte kökleri çok eskilere dayanan; Batı Anadolu'dan özellikle İzmir, Aydın, Manisa, Muğla, Balıkesir, Bursa, Denizli yörelerinde yaşamında yüzyıllar boyu büyük önem taşımış, inanç, gelenek ve karakter yönünden Anadolu Türk köylüsünün tipik ve mert örneği

⁹⁴ Ansiklopedik Sözlük, Dil ve Kültür Ansiklopedisi; İstanbul. Milliyet Yay. 1967 C.1 s.585

⁹⁵ Türk Ansiklopedisi; İstanbul. Ötüken Yayınları. 1953 C.14 s.372

⁹⁶ Sabahattin TÜRKOĞLU; "Tarih İçinde Zeybek Kıyafeti", I. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara. Kültür Bakanlığı HAGEM Yay. s.418

⁹⁷ Şemseddin SAMİ; Kamus-i Türki, İstanbul. Tercüman Gazetesi Yay. 1385 s.639

olan, kendilerine özgü giysi, yerel oyun ve müzikleri bulunan toplumsal bir kuruma ilişkin kişilerdir.

Anlaşılabacağı üzere, bazı kaynak ve de araştırmacılara göre, EFE, ZEYBEK kelimeleri birbirine yakın olan, aynı anlamdaki sözcüklerdir. Bazılarına göre ise aynı anlam taşımaktadır. Bu düşünceler her ne şekilde olursa olsun tarih içerisinde bir "Efe"lik müessesinin olduğu bilinmektedir. Bilinen bu kurumun başına " efe " " zeybekler " onların yardımcıları ve buyrukları altında bulunan " kızan " ları yetiştirirlerdi.

Bu kurumunda kendi içinde bir takım kurulları vardır. Kızanın zeybek olabilmesi için yapılan törende bu kurum hakkında net bir bilgi edinebiliriz. Bu tören başlangıcından sonuna şu şekilde yapılmaktadır.

Tan yeri ağarırken tören için zeybek grubu dağa çıkar. Bir Defne ağacının yanında halka olarak diz çökerler. Yalnız zeybek adayı kızan ayakta durur, yatağını çekerek üç kez öper ve Efe'nin önünde diz çöker. Efe'nin sorduğu sorulara Zeybekler bir ağızdan cevap verirler.

- " Bu koca dağların sahibi kim?"
- " Erimiz "
- " Yiğidi kim? "
- " Efemiz "
- " Yiğit kime derler? "
- " Sözünde durana "
- " Korkak kime derler? "
- " Sözünden dönüp aman diyene "
- " İnsan dünyaya niçin gelir "
- " Ölmek için "
- " Şeytana bel bağlanır mı? "
- " Yardımcımızdır bağlanır "
- " Adem uşağına bel bağlanır mı? "
- " Bağlanırsa ağlanır "
- " Var yemezlere acımak mı, yoksa dayak mı haktır? "

- " Dayak haktır. "
- " Yiğitlerde ne yoktur? "
- " Merhamet "

Bu sorular bitince, Efe kalkıp defne ağacının yanında durur. Efe Defne ağacına yatağanını saplar. Zeybekler ağacın çevresinde toplanırlar. Efe ağacın önünde sorulara devam eder.

- Sözünde durmayan bahçe bacının öz kızanı olsun mu?
- Olsun
- Şu dualı yatağan böğrüne batsın mı?
- Batsın
- Doğru söylediğinize Nasuh, Nusuh tövbesi olsun mu?
- Olsun ⁹⁸

İşte böyle bir takım kurallara bağlı olan efelik ve zeybeklik, zamanla varoluşundaki, yiğitlik, mertlik, kahramanlık gibi asil duygularından arınarak yozlaşmış; efelik, zeybeklik, ister Yunanca'dan etkilensin, ister Türk'ün öz kültüründen gelsin, eşkıya veya eşkıyalık unvanına dönüşmüştür. Eşkıyalık, tarihin her döneminde var olan hukuk dışı bir olaydır. Zaten halkımız bu kişilere "Çalı kakıcı" ismi vererek efelerden ayırmıştır.

Bu nedenledir ki, zeybek oyunlarını, eşkıya havası veya oyunu olarak sıfatlamalar tamamen yanlış olur. Bu bölgecilik ayrımından ortaya çıkan bir düşüncedir. Arada çıkan bu eşkıya adayları yüzünden efe ve zeybek oyunlarını kirletemeyiz. Bütün oyunlar efe oyunu diye sadece gaddarlık, sertlik yoktur. İçinde sevgi, saygı, iyilik, güzellik içeren oyun türleridir.

Türküler ve oyun havaları, genel olarak toplumsal olaylara dayanmaktadır. Bu nedenle toplumun duygu ve düşüncelerine saygısızlık edip bu oyunları eşkıya oyunları diye adlandıramayız. Bu oyunların eşkıya oyunu olması için eşkıya hareketlerini

⁹⁸ Ferruh ARSUNAR; **Batı Anadolu'da Zeybekler ve Zeybek Oyun Havaları**, 1953 MİFAD Arşivinden; Yazılı Belge 79.0008.

yansıtan figürlerin olması gerekir. Zeybek oyunlarına baktığımızda olay hiç de öyle değildir. Zaten efeler zeybek oynuyorlar diye tüm zeybek oyunları efe oyunları değildir.

Zeybek oyunları da Orta Asya şaman dininden gelen diğer danslar gibi uzun geçmiş içinde, dinsel yönlerinden arındırılarak kültürel değişikliğe uğrayıp toplum yaşamlarında coşkulu bir oyun olmuştur.⁹⁹ Bu bakımdan zeybek oyunları, diğer oyunlar gibi, bir toplum kaynaşması olarak değerlendirilmelidir.

Zeybeğin Orta Asya'dan geldiğine dair Mahmut Ragıp Gazmihal'in yayınladığı "Türkistan'ın Sesi Dergisi"nin imtiyaz sahibi, mesul müdürü Mehmet Emin Buğra'nın mektubunda şöyle deniyor; Türkistan'da ZEYBEK kelimesi; Doğu Türkistan'da ve Afganistan'da ekseriyeti Türklerle meskûn olan BADAŞAN vilayetinde olmak üzere "ZEYBEK" adlı bir köy vardır. Kırgız Türklerinin büyüklerinden Hoş Mehmet adında birinden ZEYBEĞİN bir Kırgız oyununun adı olduğunu ve köye bu adın verilmiş olabileceği cevabını aldığı yazılıyor.¹⁰⁰

Bakü şehrinin yakınlarında bulunan "Babastan" mağaralarında kayalar üzerindeki raks eden insan figürleri, bilim adamlarınca incelendiğinde sekiz ilâ on bin yıllık bir geçmişe sahip oldukları görülmüştür.¹⁰¹

4.4.2. Zeybek Oyunları

Zeybek Oyunları dokuzlu aksak tartım üzerine kurulmuş yiğitlik, dürüstlük, mertlik ve kendine güvenin anlatımını belirten Türk halk oyunlarının en belirgin türlerindendir.

Bu oyunlar; genellikle tek oynandığı gibi yapılan incelemelerde ve gözlemlerde ikili, dördü, altılı kişiden başlamak üzere meydanın alabildiği kadar kalabalık kişilerle değişik şekillerle oynanmakta olduğu görülmektedir.

⁹⁹ Ahmet ÇAKIR: "Zeybek Oyunları" Anadolu Folkloru Dergisi, 1994 s.790.

¹⁰⁰ ÇİNE, s.11.

¹⁰¹ Kemal ÖZKAYNAK: Aydın, C.H.P. Basımevi, 1946 s.15.

Zeybek oyunu milli oyunlarımızın en kıvraklarından ve en güzellerinden biridir. Zeybek oyunlarının oynanış şekli ortaya çıkışı ve neyi anlatmak istediğine dair birçok görüş vardır.

Zaten zeybek oyunları sadece Ege bölgesine has oyunlar değildir. Silifke'den, Kastamonu'ya, Antalya'dan Edirne'ye kadar zeybek oyunlarına rastlamaktayız.

Zeybekler vaktiyle bu oyunu bir kadının idaresi altında oynarlardı. Oyunda kadın, erkek ruhlarını sürüp götüren bir kudreti temsil eder ve bu kudrete kapılıp sürüklenen erkek kayıtsız bir vecd ve coşkun bir heyecan içinde kendinden geçmiş görünür. Bu halefi ifade için bol bol silah atılır. Oyunda bulunan kadının topuğuna düşen kurşunlar veya başı üzerinde (oyunun gidişine uygun bir biçimde) dönüp duran silahlar arasında en küçük bir korku göstermemesi, hatta kılını kıpırdatmaması şarttır.¹⁰²

Cevat Şakir Kabaağaçlı zeybek oyunlarındaki üç ana figür üzerinde durarak şunları yazar: Zeybek Oyunları üç kısma ayrılır. Evvela, zeybek meydanı dolaşır. Sonra elini havaya kaldırır. Üzüm şalkımı koparır, diz üstü gelir, şalkımı sepete koyar. Sonra kalkar sepetteki üzümü çiğner ve şarap suyu çıkartır. Kabaağaçlı bu açıklamasını zeybek danslarındaki figürlerin bütünüyle "Baktik" ve "Diyonizya"da olmasına bağlar. Bakhios ayinlerinin kaynağını, Kabile inancındaki rahiplerin Koribant dansları olarak görür.¹⁰³

Bu görüş zeybek oyunlarının daha önceki Anadolu uygarlıklarından günümüze geldiğini söylemektedir. Yani zeybek oyunlarının Anadolu uygarlıklarından Lidyalılar içinde bulunan "Bakhios" tarikatı üyelerinin ayinlerinde yapılan dansların etkisiyle ortaya çıktığı görüşün ürünüdür. Bu görüşün karşıtı olan ve Zeybek Oyunlarının Orta Asya'dan geldiği düşüncesini savunanlar ise Zeybek oyunlarının figürlerinin bir totemin hareketlerini canlandırıldığını söylemektedir.

¹⁰² ARSUNAR, s.1

¹⁰³Cevat Şakir KABAĞAÇLI: Merhaba Anadolu, Ankara, Bilgi Yay. 1980 s.187.

Bu görüşe göre Zeybek oyununun bir yırtıcı kuş yansılamasından oluşturulmuş olduğu düşüncesini vermektedir.¹⁰⁴ Oyunlar iyice incelenirse uçuşundaki kanat açışını, konuşundaki bacak ve gövde ile kanat hareketlerini, sekişindeki sıçramaları ve kaya üzerine konduktan sonra meydan okurcasına dikleşmesini, zeybeğin kollarını indirdikten sonra bir tartımlık dikleşip uzaklara ve yukarılara bakması, oyunda beş tartımlı yürüyüş ve figürlerde kollarını yan yukarıya açışı ve figürlerini yaparken duygusal görünümü, diz çöküşü ve diz vurmaları, oyun boyunca başını öne eğip yere bakması, yükseklerde uçan kartalın devamlı aşağıyı, yeri gözlemesini canlandırırken gösterdiği benzerlik dikkati çekmektedir.¹⁰⁵

Dikkat edilecek olursa; totem olarak seçilen kuşların hepsi yırtıcı nitelikli, avına her an saldırabilen, vakur tavırlı, havada uçuşuyla ve süzülüşüyle, kuvvet ve güç timsali, yere konuşu ve yürüyüşü koşar adım sekişler şeklinde, durduğu yerde iki ayağının üzerine dikilen ve heybetli görünümü olan kuşlardır. Bu oyunları oynayan, bütün Oğuz boylarının totemleri olan yırtıcı kuşların ortak tavır ve davranışlardan kaynaklandığı görüşü de vardır.¹⁰⁶

Bu iki görüşe baktığımızda Zeybek oyunlarının ortaya çıkışı ile ilgili farklı yaklaşımların olduğu anlaşılmaktadır. Bunu şu şekilde ortaya koymak mümkün olmaktadır. Bölgeci bir zihniyetle hareket edip bu oyunun Ege Bölgesinde yaşayan Rumların veya Levendlerin (Denizcilerin) bir oyunu olduğunu ortaya koymadan önce oyunun yapısal olarak incelenip bu tarz oyunların nerelerde oynandığının araştırılması yapılarak çıkış yerine doğru bir gidiş yapılabilir. Bu tarz bir çalışma da oyunun geleneksel bir Türk oyunu mu yoksa o bölgede daha önce yaşayan toplumlardan birine ait bir oyunu mu ortaya konmuş olunacaktır.

Önce Anadolu'da yayılış çevresini günümüz durumuna göre sınırlandırmaya çalışalım. Merkez Ege Bölgesinde bulunmak üzere Mersin, Konya, Bursa, Kastamonu, Sinop, Antalya, Burdur, Akşehir, Çanakkale ve Trakya bölgelerinde oynanmaktadır. Anadolu üzerinde bir sınır çizilmeye kalkılırsa; Doğu sınırı, Orta Anadolu ve iç

¹⁰⁴ Hasan Basri ÖNGEL: "Türk Halk Oyunlarının Kökeni, Oluşumundaki Etkenler ve Sınıflandırılması". (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara. 1992 s. 31

¹⁰⁵ Cemil DEMİRSİPAHİ: *Türk Halk Oyunları*. Ankara, Türkiye İş Bankası Yay. 1975. s. 346.

¹⁰⁶ ÖNGEL, s. 32.

Anadolu'nun bir kısmı ve Karadeniz'in bir bölgesini içine alarak Girit'e kadar uzanmak mümkündür. Bu da günümüzde zeybek oyunlarının yurdun yarısını içine alan bir alanda oynandığını gözlemekteyiz. Ayrıca daha önceki bölümde de belirttiğimiz gibi Türklerin yaşadığı bir çok meskun bölgede bu oyunun izlerine rastlanmıştır. Günümüzde Ege Bölgesinde bu oyunun daha ziyade yaygın olması sebebiyle zeybeğin bu bölgede ortaya çıktığı iddiasında bulunmak yanlıştır.

Anadolu'nun üçte ikisinde karşılaştığımız bu oyun türünün Anadolu dışında karşımıza çıkması diğer Türk toplumları içinde askeri raks olarak oynanıyor olması, ikinci görüşe biraz daha ağırlık vermektedir.

Bu oyunların batıda yayılış çevresinin Girit'e hatta Yunanistan'a kadar uzanması bize yanıltmamalıdır. Macar folklorcusu Dr. Kunoş son iki yüzyılda, zeybeklere yataklık yapmış Bozdağ yaylalarındaki yörüklerin zeybek oyunlarından bahsederken, "Bu yağız çehreli insanlar, oyunlarında Türk kahramanlık geleneğini bütün ihtişamıyla yaşatmaktadır" diyor.

Ayrıca Girit'te "Zeybekikos- Türkikos" adıyla oynanan bu oyunların çalgıları bile davul, zurna ve boziko dedikleri gerçek Türk çalgılarıdır.

Göçler sırasında Batı Anadolu ve Ege'ye yerleşen Türk boylarının getirmiş olduğu kültür içerisinde yer alan zeybek oyunları, burada bulunan kültür ile birleşerek daha zengin bir halde ve yaygın olarak oynanmaktadır.

Her iki görüşle zeybek oyunlarının çıkışı ve hareketlerdeki anlamları ortaya koymaya çalışmıştır. Bu oyunların orijininin Orta Asya'da olduğu görüşü daha çok etkindir.

Daha önceki bölümlerde de açıkladığımız gibi Türk halk oyunlarının üzerinde sıkça etkisi görülen Orta Asya Şaman gelenekleri zeybekler üzerinde de etkili olmuştur. Ancak daha önceden Anadolu'da yaşayan uygarlıklarında Anadolu kültürü üzerindeki etkisi şüphesizdir. Böyle düşündüğümüzde ortaya köklü ve zengin bir kültürün çıkması gayet doğaldır. Bu nedenle de zeybek oyunlarında da bütün bu uygarlıkların etkisini

görmek mümkündür. Geleneksel kültürün en önemli özelliklerinden olan halk oyunlarının en güzel ve gösterişli oyunlarının içinde yer alan zeybekler, Orta Asya'dan getirilen kültürün, Anadolu medeniyetiyle kaynaşması sonucu çok zengin bir miras olarak günümüze kadar gelmiştir.

4.4.3. Denizli İli Zeybek Oyunlarının Temel Adım Özellikleri

Daha önceki bölümlerde Denizli ili zeybek oyunlarının genel müzik ve kıyafet özelliklerini belirtmiştik. Bu oyunlar oynanırken oyunlara eşlik eden müzik aletlerini ve burada çalınan zeybek ezgilerinin genel özellikleri hakkında genel bir bilgi vermiştik.

Bu bölümde ise ilimizde oynanan zeybek oyunlarının genel adım özellikleri ve oynanış şekilleri hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Yörede oynanan oyunlar yöreye has bir karakterde oynanmaktadır. Oyun efelik ve zeybeklik onuru içinde oynanır. Zeybek oyunları başlamadan önce sahaya gelen oyuncu dağlara hükmetmek isteyen zeybeğin yüksek onuru ile müziğin ağır ritmiyle sahada gezinir. Bu bölüm hem oynanacak zeybeğe hazırlık hem de oyuncunun çalınan ezgiyi iyice hissetmesi açısından önemlidir.

Zeybek müziği başlayınca oyuncular önce çökerek ellerini toprağa sürerler, daha sonra bu toprağı silahlarına sürerek veya iki elini birbirine ovuşturarak ve tıpkı bir heykel gibi dimdik durup ezginin tamlanmasını beklerler. Bu şekilde oyuna başlarlar.

Denizli zeybeklerinde 3'lü kolsuz, 5'li kollu ve 1'li poz verme tartımı seyredilerek oyunlar oynanır. Yani bütün oyunlarda figür üçleme ile başlayıp kollu 5 adım yapıldıktan sonra ortaya veya müzisyene doğru dönülerek figür bitirilir ve ezgi sonuna kadar heykelleşilir. Bütün figürler bu temele göre oynanır.

Oynanan zeybek oyunlarında ortak olarak yapılan figürleri sıralayacak olursak; oyunların ilk figürleri genelde yavaş, ağır, mağrur bir şekilde oynanan düz kollu figürleridir. Bu figür de zeybeklerin ağır başlılığını ve onurunu simgeler. Tıpkı bir kartalın gökyüzünde kanat çırpmadan süzüldüğü gibi bu figürde süzülürler. Bundan

Oyunu bitiren kişi meydanı boş bırakmamak için tanıdığı veya saygı beslediğı bir kişinin önüne varır elinden tutarak onu oyuna davet eder. Onu oyun alanına çıkardıktan sonra oyun alanını terk eder. Ayrıca bir kişi zeybek oynarken davet edilmedikçe başka bir kişi oyuna davet edilmez. Bu şekilde yapılan bir davranış terbiyesizlik sayılır.

4.4.4. Denizli İlinde Oynanan Zeybek Adlı Oyunlar

Acıpayam Zeybeğı	(Acıpayam)
Ağır Tavas Zeybeğı	(Tavas)
Alyazmam Zeybeğı	(Acıpayam)
Alaattin Zeybeğı	(Acıpayam)
Avşar Zeybeğı	(Acıpayam)
Basbas Zeybeğı	(Çivril)
Bulanık Zeybeğı	(Sarayköy)
Çakmak Zeybeğı	(Çal)
Çiftlik Zeybeğı	(Denizli)
Çivril Zeybeğı	(Çivril)
Çivril Kordon Zeybeğı	(Çivril)
Denizli Zeybeğı	(Denizli)
Dokuzlu Zeybeğı	(Denizli)
Gırık Tavas Zeybeğı	(Tavas)
Gaz Amad Zeybeğı	(Denizli)
Harmandalı Zeybeğı	(Anonim)
İbrahim Usta Zeybeğı	(Tavas-Acıpayam)
İki Parmak Zeybeğı	(Sarayköy)
İslamoğlu Zeybeğı	(Buldan)
Kadıoğlu Zeybeğı	(Tavas)
Kazım Zeybeğı	(Denizli)
Kerimoğlu Zeybeğı	(Acıpayam-Tavas)
Kıvrak Zeybek(Serenler)	(Acıpayam-Tavas)
Kızılhisar Zeybeğı	(Kızılhisar)
Oğuz Zeybeğı	(Acıpayam)

Sarayköy Zeybeği	(Sarayköy)
K�şkdereli Zeybeği	(Denizli)
Sarı Zeybek	(Acıpayam)
Somali Zeybeği	(Çivril)
Sürmeli Zeybeği	(Tavas)
Tek Parmak Zeybeği	(Sarayköy)

4.4.4.1. Adım İncelemesi

 u ana kadar Zeybek Oyunlarının genel karakteristik özellikleri, tavrı, oynanı  şekli, sebebi ve kökeni hakkında bilgi vermeye çalıştık. Ayrıca araştırma sahasının geneli içinde isimleri belirlenmiş olan oyunların onlu sisteme göre tasnifi yapılmaya çalışıldı. Bu bölümde de araştırma sahasına örnek teşkil edecek Ağır Zeybek Oyunlarının halk arasında söylenen hikayelerini ve adım incelemesini anlatım yoluyla yapmaya çalışacağız.

Adım incelemesi yapılırken günümüzde ülkemize yeni girmiş notasyon şekli kullanılmamıştır. Bunun da sebebi bu yazım şeklinin çok az kişi tarafından bilinip anla ılmasıdır. Bu nedenle oyunlar adım adım anlatılıp fotoğraflarla gösterilmeye çalışılmıştır.

Tavas Zeybeği

Denizli Zeybekleri içinde en yaygın olanıdır. Oyunun birçok varyasyonu görülmektedir. Oyunda Denizli yöresi zeybek oyunlarının bütün adım özelliklerini görmek mümkündür.

Oyun müziğin temposuna göre ağırla ıp aniden hızlanan, mücadeleyi, savaşı, başarıyı tam manasıyla anlatan bir özellik taşır. Yörede zeybeklerin babası olarak bilinen Tavas Zeybeği diğer zeybek oyunlarının da temeli olarak görülür.

Bu oyunun ortaya çıkış hikayesi de şöyle anlatılmaktadır : Mente e sancağı mütesellimi (Askeri ve Ekonomik Sorumlusu) Osman Ağa sülalesi, beyliği uzun süre

ellerinde tutmuşlardır. Osman Ağa sülalesine Tavaslıoğulları denip uzun süre saltanat kavgaları yapılmıştır. Aynı sülaleden kelleciler denen bir kol beyliğinin hakimiyetini ele geçirmişlerdir. Bu grup adından anlaşılacağı gibi halkı zorbalıkla yönetmiş, çok kelle düşürmüşlerdir. Hatta delik taş denilen ortası delik, bir insan kafasının geçebileceği bir taştan, cezalandıracakları kişinin kafasına ip bağlayıp taşın diğer tarafından da maşdalarla çekerlerdi. Böyle korkunç bir şekilde insanları cezalandırırlardı. Bu taş, yakın yıllara kadar Tavas Lisesi ile Jandarma Karakolu arasında antik bir eser gibi durmuştur. Yöre halkının şikayetleri üzerine Menteşe büyük beyi, Tavas'taki hakimiyeti kellecilerden alıp Tavaslıoğullarına vermiştir. Tavaslıoğulları sancak beyliğini Hırka köyünde sürdürdükleri sırada, sık sık çevrede güme avlarına gidiyorlardı. Bu sülalenin en önemli zaatları içkiye düşkünlük ve avcılıktı.

Sancak Beyliğinden alınan Kelleci Tavaslıoğullarının ileri gelenlerinin bir gün Yarangüme'ye (Tavas'ın eski adı) ziyafete davet eder. Bu ziyafete - mütesellim Osman Ağa'nın ismini alan 12 yaşlarındaki torunu dışında- tüm Tavaslıoğulları katılmıştı. Özel olarak hazırlanan bir evin alt dam bölümüne, kelleci çok miktarda barut yerleştirmişti. Eğlencenin en koygun yerinde kelleci ve adamları fark ettirmeden dışarı çıktılar. Kelleci sevmediği birkaç adamı da feda ederek -Tavaslıoğullarının şüphesini çekmemek için- içerde bırakmıştı. Böyle bir durumda, eşkiya diyebileceğimiz kelleci alt kattaki kilolarca barutu ateşletti. Tüm ileri gelen Tavaslıoğullarının erkekleri imha edilmiş oldu. Yalnız yaşı küçük olduğu için eğlencede bulunması sakıncalı görülen torun Osman, Hırka'da kaldığı için ölmekten kurtuluyordu. Kelleci Tavaslıoğullarından hiç erkek nesli bırakmamak için Hırka köyüne de baskın yapar, köyün altını üstüne getirir. Fakat Osman'ı bulamaz. Kellecinin hırka köyündeki gözcüsü bile Kelleci'yi sevmediği için Hırka bağlarında gördüğü Osman'ı daha da gizleyip Kelleci'ye haber vermedi. Bu arama tarafına esnasında yas içinde olan Tavaslıoğullarının kadınları, sülalelerinin son erkeğinin de öldürülmemesi için insan üstü bir gayret sarfetmişlerdi. Torun Osman olaylardan bir kaç gün sonra bizzat Kelleci'nin gözcüsü tarafından Manisa'daki Karaosmanoğullarına emanet edilmiştir. Adı geçen çocuk sekiz, on yıl Karaosmanoğlu'nun yanında ata binmesi, silahları kullanmayı öğrenip, civanmert bir yiğit olarak yetişti. Karaosmanoğlu'nun Osman'a verdiği yüzden fazla kızanla Manisa'dan Hırka'ya dönüp birçok kişiyi ortadan kaldırarak ağalığını Kelleci'den geri aldı.

Bu olayın olduğu ve Tavashoğullarının yok edildiği günlerde yöre halkı tarafından bir türkü yakılmış ve günümüze kadar gelmiştir. Türküsü çok sevilen bu ezgiyi Zeybek oyunu olarak da aynı yıllarda başlayarak günümüze kadar oynana gelmiştir.

Oyun oynanırken arada yapılan gezenleme sırasında bu olay için yakılmış ağıt ve türküler söylenir. Oyun üç bölüm halinde oynanır. Birinci bölüm düz kollu ve dönme figürlerinden oluşur. İkinci bölüm atik, hızlı orta, ağır orta, çapraz figürlerinden oluşur. Üçüncü bölümde ise diz vurma figürü yapılır.

I. BÖLÜM (Düz)

1.1. Figür (Düz)

1.1.1,2,3. Sol ayakla başlayıp üçleme yapılır. Vücut belden hafif öne meyillenir, baş öne eğilir ve gözler yere bakar. Sol bacak bir omuz genişliği çapraz olarak öne atılırsa ve önde diz vücut pozisyonuyla birlikte hafif kırılır. Bu hareketlerle birlikte sol bacak öne atılırken sağ kol bele doğru getirilip sol kol da el-göz hizasına gelinceye kadar dirsekten kırılarak yukarı kaldırılır. İkinci ve üçüncü hareketler sağ ayak ve sol ayakla devam ettirilir(Bkz. F. 62, 63,64).

1.1.4. Kollar yukarı kaldırılır, sağ bacak içe döndürülerek kollar belde bağlanır. (sağ kol önde ve bel hizasında, sol kol bel boşluğunda) (Bkz. F.65)

1.1.5. Sağ bacak üzerinde yaylanılır.

1.1.6. Sol ayak geri basılır. Sağ ayak sol ayağın yanında ayak parmak uçlarını sürüyerek getirilir ve dikleşir.

1.1.7. İki bacak dizlerden ve kollar dirseklerden birbirine paralel olarak kıvrılır ve yukarı doğru ayak parmak ucunda yükselinir ve parmaklar şıklatılır (Bkz. F.36).

1.1.8. Sol bacakla oyun yönüne çapraz bir adım alınır.

1.1.9. Sağ bacakla oyun ortaya bağlanır (Bkz. F. 38).

1:2. Figür (Dönme)

1.2.1. Sol ayak geriden savrulur, sağ ayak yanına ayak tabanıyla vurulur ve dize doğru çekilir. Eller belde bağlı (Bkz. F.66).

1.2.2. Yukarı çekilen sol ayak sağ ayak yanına konulur ve sağ ayak dize doğru çekilir ve sağ ayak üzerinde 360° derecelik bir dönüş yapılır. Bu sırada dönüşle birlikte kollar açılır.

1.2.3. Sağ ayak, sol ayak topuğu yanına konur ve sol ayak dizden kırılarak sağ bacak dizine doğru çekilir.

1.2.4. Sol bacak öne konarak eller belde bağlanır.

1.2.5. Sağ ayak parmak uçlarıyla sol ayak topuğun arkasına vurulup kaldırılır.

1.2.6. Sağ bacak çapraz adım olarak ileri atılır ve kollar açılır.

1.2.7. Sol bacak çapraz adım olarak ileri atılır ve kollar açılır.

1.2.8. Sağ bacakla oyun ortaya bağlanır.

1.2.9. Sağ bacak üzerinde bir es alınır. (Yaylanılır)

Aynı dönme figürü bir daha yapıp oyunun birinci bölümü bitirilir.

II. BÖLÜM (Atik)

2.1. Figür (Atik)

2.1.1.2. Figürler düz figürünün üçlemesi ile aynı adımlar kullanılır.

2.1.3. Sağ bacak üzerinde yukarı doğru sıçrayarak sol bacak dizden kıvrık şekilde açılır (Bkz. F.69, 40).

2.1.4. Sağ bacak üzerinde yukarı doğru sıçrayarak sol bacak sağ diz önüne getirilir (Bkz. F.41).

2.1.5. Sağ bacak üzerinde yukarı doğru sıçrayarak sol bacak yana (oyun dairesinin ortasına) konur.

2.1.6. Sol bacak üzerinde sağ bacağı ve kolları savurarak 360° 'lik dönme ile yere konma hareketi yapılır (Bkz. F. 67).

2.1.7. Yana doğru hafif sekilir (Bkz. F. 68).

2.1.8. 3. ve 4. adımlar yapılır.

2.1.9. 3. ve 4. adımlar yapılır.

2.1.10. Makas hareketiyle ayak değiştirilerek sağ bacak üzerinde vücut yana doğru yatık, kollar açık ve sol bacak yere doğru paralel 180°'lik dönüş yapılır (Bkz. F. 70,71).

2.1.11. Sol bacak düzeltilir ve yere konma figürü yapılır (Bkz. F. 72).

2.2. Figür (Hızlı Orta)

2.2.1,2,3. Konma figüründen hızlıca yukarı sol bacak üzerinde sıçrayarak 3 hamlede 360° dönülür. Bu sırada kollar açıktır.

2.2.4. Sol bacak üzerinde sıçrayarak kollar önde göz hizasında alttan yarım daireyle tekrar yerine getirilir. Sağ ayak burnu sol topuğun arkasına vurulur.

2.2.5. Sağ ayak sol diz önüne getirilerek sekilir ve öne konur.

2.2.6. Aynı hareket sol için yapılır.

2.2.7. Atik figürünün 10-11. figürleri yapılır.

Bu figür içe ve yan yöne yapılabilir.

2.3. Figür (Ağır Orta)

Konma figüründe bir hamlede kalkılır ve sol ayak parmak uçlarında yaylanarak üç ritimde 180° lik bir dönme yapılır. Diğer adımlar hızlı orta figürü ile aynıdır. Yalnız daire içine doğru yapılan figürlerde 3. adım yapıldıktan sonra sol ayak üzerinde üç ritim sekilir. Bu esnada sağ bacak sol diz önündedir. Diğer adımlar hızlı orta figürü ile aynıdır.

2.4. Figür (Çapraz Bağlama)

2.4.1,2,3,4. Ağır orta figürünün ilk 4 adımı yapılır.

2.4.5. Sağ bacak ortaya ileri doğru çapraz atılır.

2.4.6. Sol bacak sağ bacağın önüne çapraz atılır ve bağdaş kurulur (Bkz. F.75,76).

2.4.7. Sağ bacak üzerinde yükselerek atik figürünün onuncu adımı yapılır.

2.5. Figür (Bağlama)

2.5.1. Sol bacak ileri atılır ve basılır. Eller bağlanır.

2.5.2. Sağ ayak sol topuğun arkasına konulur ve sol bacak sağ dize doğru dizden kıvrılarak çekilir. Eller açılır.

2.5.3. Sol bacak ileri atılır sağ bacak dizin arkasına doğru dizden kırık bir şekilde çekilir eller bağlı.

2.5.4,5. Sağ ayak parmak ucu sol topuk arkasına getirilir ve vurulur. Kollar açılarak oyun yönüne 180°lik dönüş yapılır ve daire ortasında eller bağlanır.

2.5.6. Sol ayak geri çekilir, sağ ayak yanına getirilir ve eller ve dizler kırılıp yukarı doğru itilerek oyunun bu bölümü bitirilir.

III. BÖLÜM (Diz Vurma)

3.1. Figür (Diz Vurma)

- 3.1.1,2,3. Düz figürünün üçlemesi yapılır.
- 3.1.4,5,6. Düz figürünün aynı adımları kullanılır.
- 3.1.7. Sol diz vurulur.
- 3.1.8. Sağ diz vurulur.
- 3.1.9. Sağ dizi yerde sürüyerek 270°'lik dönme yapılır.

Atik figürü ile oyun devam ettirilir.

Alyazmam Zeybeği

Orijin olarak Tavas Zeybeğiyle aynı olduğu düşünülmektedir. Tavas Zeybeği oynanırken bölümler arasındaki gezenleme sırasında Alyazmam Zeybeğinin türküsü söylenmektedir. Acıpayam ve Tavas'ta yaygın oynanan bu zeybek bir çok yerde Tavas Zeybeği olarak çalınıp söylenmektedir. Daha ziyade Acıpayam, Kızılhisar (Serinhisar) tarafında Alyazmam Zeybeği olarak bilinip oynanan bu zeybek Tavas, Kale taraflarında Tavas Zeybeği, Gırık Tavas Zeybeği olarak bilinir.

Tavas zeybeği bölümünde de bahsettiğimiz gibi Denizli İli oyunlarının figür ve adım kaynağı Tavas Zeybeğidir. Hatta Acıpayam, Kızılhisar, Tavas'taki zeybeklerin müzikal yapısına baktığımızda çok küçük nüanslarla birbirinden ayrılır. Bu nedenle bu zeybeğin adım incelemesini daha sade yapacağız.

.. Oyun oynanırken arada gezenleme esnasında söylenen türkünün sözleri şu şekildedir:

Alyazmam dalda kaldı

Aman gözlerim yolda kaldı

Yıkılası meyhane...

Aman sarhoşum nerde kaldı

Alyazmamın oyası

Elimde çıktı boyası

Gelcem dedi gelmedi
Allahından bulası

Alyazmamı düreyim
Aman aç koynunu gireyim
Uyu uyan sar beni
Aman yar olduğunu bileyim

1. Figür (Düz kollu)

- 1.1,2,3. Üç adımla üçleme yapılır. Oyun diğer zeybekler gibi sol ayakla başlar.
- Üçleme : Sol ayak çapraz ileri atılır kollar yanda ileri 45° savrulur. Sağ ve sol ayakla üçleme devam ettirilir. Sol ayağı basınca kollar açılır (Bkz. F. 93,94).
- 1.4. Sağ ayak 90 ortaya basılır ve sağ kol önde sol kol ortada vücuda bağlanır. Sol ayak diz arkasına getirilir (Bkz. F. 94).
- 1.5. Sol ayak yere basılır.
- 1.6. Heykelleşilir (Bkz. F. 95).
- 1.7. Sol bacak oyun önüne basılır.
- 1.8. Oyuncular birbirine dönerek kollar önce vurulur ve figür tamamlanır.
- 1.9. Sol ve sağ iki adım yürünür.

2. Figür (Dönme)

- 2.1. Sol bacak 180 geri dönülüp basılır ve sağ bacak baldıra çekilir (Bkz. F. 98).
- 2.2. Sağ bacak oyun yönüne döndürülür. Sol ayak sağ ayak yanına getirilir. Sağ kol kulak hizasına kaldırılır (Bkz. F. 98).
- 2.3. Sol ayak ucu yere bir kere vurulur (Bkz. F. 99).
- 2.4. Sol ayak ileri atılır, sağ ayak sol ayak arkasına çapraz bağlanır (Bkz. F. 100).
- 2.5. Sol bacak tekrar ileri basılır.
- 2.6. Sağ bacak ileri atılır.
- 2.7. Sol bacak ileri atılır.
- 2.8. Sağ bacak yana konur ve daire içine dönülür ve bağlanır.
- 2.9. Heykelleşilir.

3. Figür (Üçlü Dönme)

- 3.1,2,3,4,5. Dönme figürünün adımları kullanılır.

- 3.6. Sol bacak üzerinde dönülür ve sağ bacak 180°'lik geri basılır.
- 3.7. Sağ bacak üzerinde 180°'lik dönüş yapılır. Sol ayak daire yönüne konur ve oyun .
bağlanır.
- 3.8. Figür bitirilir.
- 3.9. Bir ritim heykelleşilir.

4. Figür (Atik)

- 4.1,2,3. Dönme figürü ile aynı.
- 4.4. Sol ayak dize doğru çekilir ve sağ bacak üzerinde çekilerek sol bacak savrulur
(Bkz. F. 101).
- 4.5. Sol ayak parmak ucu sağ ayak arkasına vurulur (Bkz. F. 102).
- 4.6. Sağ bacak üzerinde ileri sekilir (Bkz. F. 103).
- 4.7. Sol bacak üzerinde ileri sekilir.
- 4.8. Sekilip Tavas Zeybeğinin atığındeki makas figürü yapılır.
- 4.9. Bir ritim beklenir.

Bu figür daire yönünde veya ortaya yapılabilir.

5. Figür (Diz Vurma)

- 5.1,2,3,4,5. Dönme figürü ile aynı adımlar kullanılır.
- 5.6. Daire içine dönülür.
- 5.7,8. Diz vurulur. (Sağ-sağ,sol şeklinde) (Bkz. F. 104)
- 5.9. Daire içine dönülür ve beklenir.

Bu figür daire içine toplanarak yapılır. Oyun daire formunda oynanır. Gırık Tavas Zeybeği ile aynı form ve adım yapısına sahiptir.

İbrahim Usta Zeybeği

Denizli'nin Tavas ilçesine bağlı Konak (Nikfer) Kasabasında yaşamış bir olaydan sonra ortaya çıkan bir zeybektir. Oyun Konak Kasabasının Yorga ve Bahçeköy'de oyun yaygın olarak oynanır. Oyununun ortaya çıkışına vesile olan olay şöyle gerçekleşmiştir.

Konak'ta Nabioğlu isimli, delikanlılığıyla yakışıklılığıyla nam salmış biri vardı. Bir gün Nabioğlu oynadığı bir kumar oyununda oynadığı her şeyi kaybeder. Biraz daha para bulmak için masadan müsaade istediğinde oyun arkadaşlarından biri çok sevdiği eşini de getirmesini de söyler. Bu sözü delikanlılığına sığdıramayan Nabioğlu geri dönmez ve ertesi günü akşama kadar dışarı çıkmaz. Akşam olunca uçan sineğin ve böceğin göremeyeceğini zannettiği bir sırada kendisine hakaret eden kişiyi öldürür. Fakat olayı köy bekçisi "deştiman" görür ve jandarmaya ihbar eder. Nabioğlu tutuklanır ve ceza evine konur. Kurtuluş savaşı başlangıcında bütün mahkumlar gibi Nabioğlu da serbest bırakılır. Aynı gün kendini ihbar eden köy bekçisini vurur ve Demirci Mehmet Efe'ye katılır. Daha sonra Kuva-i Milliyeci olan Nabioğlu'nun kahramanlıkları dillerden dillere dolaşır.

Bu olay Yorga Köyünde zurnacılık yapan İbrahim Usta denilen müzisyeni çok etkiler ve bir ezgi yapar ve oyunları oynanmaya başlar. Oyun Nabioğlu'nun tüm karakterini ortaya koyar. Ağır zeybeklerin içinde yer alan bu zeybek çok yumuşak adımlarla başlar ve çok kesin adımlarla oyun figürleri bağlanır. Tek zeybeklerin en güzel örneklerindendir.

Oyun boyunca yapılan figürlerde Nabioğlu'nun tüm yaşantısı ve karakteri anlatılmaya çalışılmıştır. Oyun diğer zeybek oyunları gibi düz, dönme, atik ve diz vurma figürlerinden oluşmuştur. Düz ve dönme figürleri Nabioğlu'nun ağırbaşlılığı, yumuşaklığını anlatırken Atik figürü savaşımını ve burada gösterdiği kahramanlığı sergiler. Diz vurma figüründe ise ani çökmelerle düşmanlarının karşısında kazandığı üstünlüğü vurgular. Cyun çok heybetli bir tavırla oynanır. Oyunda delikanlılığın ve mertliğin tamamı duruşlara ve yüz ifadesiyle kendini gösterir.

Oyun tek zeybek olmasına rağmen genellikle birbirine denk oyuncular grup halinde de oynar. Müziğiyle hareketiyle uyum içinde olan bu oyun izleyenleri aşırı şekilde hislendirir ve duygulandırır ve coşturur.

Abaz Zeybeği (İbrahim Usta Zeybeği)

Oyun tıpkı Tavas Zeybeği gibi düz kollu, dönme, atik, çapraz (tırpan) figürlerinden oluşmaktadır.

1. Figür (Düz Kollu)

1.1,2,3. Tıpkı diğer zeybekler gibi üçlemeyle başlar. Üçleme sol bacak bir omuz genişliği ileri basılır ve sağ bacak sol bacak yanına sürüyerek getirilir. Kollar ayaklara paralel hareket eder (Bkz. F. 78).

Sol ayak tekrar bir omuz genişliği ileri atılır.

Sağ ayak sol ayak topuğunun arkasına konulup sol ayak sağ dize çekilir. Kollar açılır ve heykelleşilir. Üçlemenin ilk iki figüründe vücut belden öne eğik baş ve göz yere bakar (Bkz. F. 78).

1.4. Sol ayak parmak ucu sağ ayak önüne konarak sol ayak parmak ucunda yükselinir ve sağ ayak öne çapraz basılır. Kollar bu hareketlere paralel hareket eder sağ ayak basınca kollar aşağı indirilir.

1.5. Sol ayak çapraz ileri basılır.

1.6. Sağ ayak büyük ve çapraz bir adımla ileri basılır ve bu esnada kollar kaldırılır (Bkz. F. 51).

1.7. İki zamanlı bir figürden sol ayak hemen sağ ayağın önüne konur sağ ayak arkasına getirilir ve aynı hareket tekrar edilir (Bkz. F. 80).

1.8. Sol ayak dize doğru çekilerek sağ ayak parmak uçlarında yükselinir ve sekilir. Sol ayak önde yarım daire çizerek sağ ayağın yanına bir omuz genişliğinde konur. Kollar ayak hareketi hızında müzikle indirilir (Bkz. F. 81, 82).

1.9. Bir ritim daire içine doğru dönülerek heykelleşilir.

2. Figür (Dönme)

2.1,2,3. Düz kollunun üçlemesinin birincisi yapılır iki ve üçüncü figür kendi etrafında (sol bacak üzerinde) 360°'lik dönme yapılır (Bkz. F. 83).

2.4,5,6,7,8,9. Düz kollunun aynı adımları yapılır.

3. Figür (Atik)

3.1,2. Üçlemesi konma figürüdür. Önce sol bacak dizden kıvrılır öne atılır sol kol paralel olarak yandan çevrilerek dize konulur. Aynı hareket sağ ayak ve kolla yapıp çökülür (Bkz. F. 84).

3.3. Sol diz yere vurulur (Bkz. F. 44).

3.4. Sağ ayak parmak ucunda sekilir, sol bacak dizden sağa vurulur (Bkz. F. 87).

3.5. Sol ayak sağ ayak topuğu arkasına vurulur.

3.6. Sol bacak üzerine heykelleşilir.

3.7,8,9. Sağ bacak üzerinde ileri sekilir. Sol ayak parmak ucu ileri konur ve makas (galop) hareketiyle figür diğer figürler gibi bitirilir (Bkz. F. 88).

4. Figür (Tırpan)

4.1,2,3,4,5. Atik figürünün aynı adımları yapılır.

4.6. Sol ayak öne atılır sağ bacak öne getirilerek bağdaş kurulur (Bkz. F. 85).

4.7. Kollar önde üç kere omuzdan ileri itilir aynı zamanda parmaklar şıklatılır (Bkz. F. 86).

4.8. Sol ayak sağ diz önüne alınarak kalkılır.

4.9. Sağ ayak üzerinde sekilir ve sol bacak ileri atılıp savrularak yana basılır.

5. Figür (İç Dış)

5.1,2,3,4. Dışa doğru dönme figürünün ilk dört adımı yapılır. Dışa doğru başlayan figür iki adımda 180°'lik dönmeyle içe doğru yapılır (Bkz. F. 89).

5.5. Sol ayak ileri büyük bir adımla ileri atılır, kollar yukarı kaldırılır (Bkz. F. 90).

5.6. Bel geri kıvrılarak kollar dirseklerden içe kırılır ve ileri doğru yüklenilir (Bkz. F. 91).

5.7,8,9. Tırpan figürünün adımları yapılır yavaşça kalkılır (Bkz. F. 92).

Dışa doğru dönme figürü yapılır ve oyun bitirilir.

Yağar Yağmur Zeybeği

kilometre uzaklıktadır. Köy ve ovası Kazıkbeli geçidini de içine alacak biçimde ve denizden yüksekliği 1300 metredir.

Öykünün kahramanı Hayışoğlu 17. yy.'ın ikinci yarısında buralarda yaşamıştır. Gençliğinde çok hareketli ve çevresince sevilen bir kişiydi. Köy güreşlerinde bileğini büken çıkmazdı, avcılıkta da attığını vuran bir delikanlıydı. Bu hızlı yaşamı içerisinde her gencin başına gelen aşk gerçeği ona bir başka türlü musallat olmuştur. Osmanlı halkı içerisinde Rum azınlıkların olduğunu biliyoruz. Bu yörede de oldukça büyük bir toprağa sahip Rum asıllı bir aile vardı. Hayışoğlu bu ailenin kızına vurulur. Rum kızı da açık açık belli etmemekle birlikte Hayışoğlu'na cilve yapar. Bunun yanında yörede güzelliği ile ünlü fakir bir aile kızı Hayışoğlu'na gizliden gizliye vurgundur.

Hayışoğlu Celali isyanlarının bastırılmasında Menteşe Beyliğinde görev almıştır. Konya'ya kadar giderek bir çok Celali'nin kellesini Menteşe Beyine getirmiştir. Bir ara sevdiği Rum kızını görmek için Tavas'a gelir ve ani bir kararla zorla Rum kızını kaçıtır. Kızın babası zaptiyelere haber verir. Kazıkbeli mevkiinde Hayışoğlu ve ona yardım eden iki kardeşiyle zaptiyeler arasında ölüm kalım çatışması olur. Havanın kararmasından yaralanıp zaptiye çemberini yaran Hayışoğlu ve kardeşleri Sarabat'ın doğusundaki Asar dağına doğru kaçar.

Diğer tarafta Hayışoğlu'na gerçekten aşık olan Halime kız bu çatışmanın ertesi günü erkenden üzüntüyle köyden çıkar, izini bir daha ne gören ne de duyan olur. Hayışoğlu ile zaptiyeler arasındaki çatışma çok soğuk, karla karışık yağmurlu bir kış gününe rastlamaktadır. Bu çatışmada Hayışoğlu bir kaç zaptiye'yi vurmuştur. Sonradan Zeybek olarak oynanmaya başlamıştır. Yağar yağmur Zeybeği Denizli Tavas ilçesi ağır zeybekleri içinde yer alır. Oyun genellikle birden fazla sayıda oyuncu tarafından daire formunda oynanır. Tıpkı diğer zeybek oyunları gibi üç ayrı bölümden oluşur. Diğer zeybek oyunları gibi söz bölümünde oyuncular yüksek bir zeybek edasıyla oyun alanında gezinirler. Oyun ağır, düz yürümelerle başlayıp, dönme, atik, diz vurma figürleriyle devam eder. Ortaya doğru toplanılarak bitiriş yapılır.

Bu zeybek için söylenen türkünün sözleri şöyledir:

Yağar yağmur yer yaş olur ıslanır

Uçanda kuşlar bidenem sarhoş olur

Bade içen bir hoş olur

Ah gidi baygın ben olaydım

Kokulacak gülün ben olaydım
 Halime de kızın uçkuru
 Çözemem diye hıçkırı

Yağar yağmur kirsesine
 Avrupa'da dökmüş fidanım ensesine
 Ben bilirim aman yar sesine
 Ah gidi baygın ben olaydım
 Kokulacak gülün ben olaydım

Halime de kızın uçkuru
 Çözemem diye hıçkırı

Hayışoğlu için söylenen diğer bir türkü de şöyledir;

Sarıovanın altındadır Meteris
 Meteris'ten tellide kurşun atarız
 Biz üç kardeş bir orduya yeteriz
 Öf dumanım da yelleri alıyor
 Sevdiğim de ellere kalıyor

Oduncular kısa da keser oduna
 Kesen bilmez yakan bilir tadına
 Öf dumanım da yelleri alıyor
 Sevdiğim de ellere kalıyor

Kurşunda attım Sarıovanın düzüne
 Uyma dedim uydum eller sözüne
 Dumanla sardım şevlerin (Meşyilerin) tozuna
 Öf dumanım da yelleri alıyor
 Sevdiğim de ellere kalıyor

Metris: Eğreti tabıya, istihkam

Meşyi : Asker yürüyüşü

I. BÖLÜM (DÜZ)

1.1.Figür (Düz yürüme)

- 1.1.1.2.3. Üç sayıda (1-2-3 şeklinde) Tavas Zeybeğindeki gibi üçleme yapılır.
- 1.1.4.Sağ bacak öne atılır, kollar bele bağlanır.
- 1.1.5.Sol ayak parmak ucu sağ ayak topuğu arkasına vurulur.
- 1.1.6.Sol ayak ileri basılır.
- 1.1.7.Sağ ayak ileri basılır.
- 1.1.8,9,10. Sol,sağ, sol, sağ yürünür. Son adımda sol ayak sağ dize kadar çekilir ve ikinci müzik cümlesi beklenir. (İlk adımda kollar müzik ritminde indirilir)

2. Figür (Dönme)

- 1.2.1. Sol bacak daire dışına basılır. Sol kol kaldırılır (Bkz. F. 105).
- 1.2.2.3. (İki-üç şeklinde) sol bacak üzerinde sağ ayak dize çekilerek daire yönüne dönülür.
- 1.2.4. Sağ ayak yana basılır. Aynı hızda sol kol aşağıya indirilip sağ kol yukarı kaldırılır (Bkz. F. 106).
- 1.2.5. Sol ayak öne atılır. Sağ ayak arkasına getirilerek makas yapılır. Aynı şekilde kollar makas yapılır (Bkz. F. 107).
- 1.2.6. Sol ayak ileri basılır, kollar açılır (Bkz. F. 108).
- 1.2.7. Sağ ayak ileri basılır.
- 1.2.8. Sol ayak ileri basılır.
- 1.2.9. Sağ ayak ileri basılır ve kollar indirilerek sağ, sol, sağ şeklinde yürünür. Tıpkı düz figürünün bitiriliş gibi beklenip diğer figüre hazırlanılır. Bu figür bir kaç kere yapılır (Bkz. F. 109).

II. BÖLÜM (Ağır Atlama)

2.1.Figür

Dönme figürü yapılır.

2.2.Atık

- 2.2.1,2,3 Dönme figürünün ilk üç adımı yapılır.
- 2.2.4. Dönme figürünün 4. Adımı yapılır.
- 2.2.5. Dönme figürünün 5. Adımı yapılır.

- 2.2.6. Sol ayak daire içine basılır ve sekilir. Sağ ayak savrularak 180 °'lik (daire dışına) dönüş yapılır ve sağ ayak sol dize çekilir. Kollar açık (Bkz. F. 110, 111, 112).
- 2.2.7. Sol bacak üzerinde sek ve sağ bacağı yana bas. (sek-bas) (Bkz. F. 113).
- 2.2.8. Sağ bacak üzerinde sek ve sol bacağı yana bas. (Sağ bacak üzerinde sekerken sol ayağı dize getir.)
- 2.2.9. Makas hareketi yapılır ve sağ bacak üzerinde (1-2-3) şeklinde kendi etrafında dönülür. Kollar aşağı indirilir (Bkz. F. 114, 115).

2.3.Hızlı orta

- 2.3.1. Yere çökülür. (Sağ bacak üzerine oturularak daire dışına) (Bkz. F. 116).
- 2.3.2. Yerden kalkılarak sağ bacak öne atılır ve makas yapılır. (Makas: sağ bacak bir adım öne atılır, sol ayak sağ ayak yanına yarım ayak getirilir ve sağ bacak tekrar bir adım öne atılır.) (Bkz. F. 117, 118).
- 2.3.3. Sol bacak öne atılır ve kollar kaldırılır.
- 2.3.4. Sol ayak üzerinde sek, sek, çök. (1. Sekmede sağ ayak sol dize çekilir, 180° daire tersine dönülür, 2. sekmede sağ bacak savrulur ve sağ ayak üzerine çökülür ve kollar indirilir.) (Bkz. F. 119, 120, 121).
- 2.3.5. Müzikle kalkılır, iki kere sekilir. (Sek-Sek) (Bkz. F. 122).
- 2.3.6,7,8,9. Atik figürün aynısı yapılır.
- Düz dönme figürü ile oyun bitirilir.

III. BÖLÜM (Diz Vurma)

Düz dönme, atik figürü yapıldıktan sonra diz vurma figürüne geçilir.

- 3.1,2,3. Atik figürünün aynı adımı kullanılır.
- 3.4. Sol ayak üzerinde sekilerek sağ bacak yana açılır (Bkz. F. 123).
- 3.5. Sol ayak üzerinde diz kırma adımı yapılır (Bkz. F. 124).
- 3.6. Sağ ayak parmak ucu sol ayak arkasına vurulur (Bkz. F. 125).
- 3.7. Çift ayak daire ortasına sekilir, bacaklar dizden kırık ortaya toplanılır. Kollar açık (Bkz. F. 126).
- 3.8. Sol diz yere vurulur.
- 3.9. Sağ diz yere vurulur ve müzik ritminde kalkılır (Bkz. F. 127).

Dönme figürü ile oyun bitirilir.

4.4.5. KARŞILAŞTIRMA

İncelenen oyunların temel figür ve adımları yapı olarak birbirine benzerlik göstermektedir. Oyuna başlarken bölümler arasında yapılan gezenleme, oynanış şekli, tavrı, oyun formu bütün oyunlarda aynıdır. Zeybek Oyunlarında görülen üçlü kolsuz, beşli kollu, birli poz verme yapısı, incelenen Zeybeklerde de aynı şekilde seyretmektedir.

İncelenen bütün Zeybeklerde oyun daire ortasında bitirilmektedir. Oyun esnasında özellikle diz vurma figürlerinde oyuncuların ortada toplanmaları, bu oyunların ortak özelliğidir. Özellikle atik figürleri temel olarak aynı adımlarda yapılmaktadır.

Buradan da anlaşılıyor ki oyunlardaki temel adımların aynı ve benzer olduğu söylenebilir. Bu sebeple bu oyunların kökünde aynı kültürün ürünü olduğu da görüş olarak belirtilebilir.

Ancak Ağır Tavas zeybeğindeki hareket ve motif zenginliği diğer oyunlarda görülmemektedir. Özellikle inceleme konusu yapılan zeybek oyunları içinde en önemlisi olan Tavas zeybeği bütün Denizli'de oynanmaktadır. Bu da Tavas Zeybeğinin yaygınlığını göstermektedir. Hareket, motif zenginliği ise bu zeybeğin ne kadar eski olduğunu ortaya koymaktadır.

Oyunlarda yapılan figürler ve adımlara baktığımızda Ağır Zeybeklerinin tamamı Tavas Zeybeğinin bir türevi gibi görülmektedir.

Günümüzde toplu olarak oynanan bu oyunlar tek zeybek olarak da oynanmaktadır.

Adım incelemelerinden varılan sonuç ise yörede oynanan zeybek oyunlarında temel adımlar ve motifler birbirine benzemektedir. Oyunlardaki sertlik ani karar verme ani sıçrama yöre oyunlarında görülen oyun tavırlarıdır.

Sonuç olarak incelenen bütün oyunlar, zeybek oyunlarının tüm özelliklerini göstermektedir. Bu konuda adım, müzik ve motiflerdeki zenginlikle araştırmacı sahasındaki zeybek oyunları yöre içinde çok önemli bir yer teşkil etmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada oyun, dans kavramları ele alınarak sınırlı da olsa Türk Halk Oyunları hakkında bilgi verilmiş ve Türk Halk Oyunlarında Tasnif Çalışmaları konusunda yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Bunların yanında araştırma sahasının tarihi gelişimi, coğrafi yapısı, sosyo-ekonomik durumu konularına temas edilmiştir. Yörede oynanan oyunların tasnifi yapılarak Zeybek Oyunların incelemesi yapılmış ve karşılaştırılarak sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Araştırma sahasındaki halk oyunları farklı adlarla oynanıyor olsa bile gerek adım yapısı, gerekse müzik yapısı olarak birbirine benzer oyunlardır. Günümüzde Halk Oyunları ile ilgilenen veya izleyen kişiler oynadıkları oyunların asli fonksiyonlarını, en azından ne mana taşıdıklarını tam anlamıyla bilmemektedirler. Oyunlar yalnızca seyirlik bir unsur şeklinde yaşadığı düşünülmektedir. Bu görünümde dahi Denizli ilinde halk oyunları sünnet, nişan, düğün, bayram gibi dini ve milli törenlerde, gün ve toplantılarda vazgeçilmez bir unsur olarak devam etmektedir. Yörede, Zeybek Oyunları, düğünde, dernekte oynayan kişilere ayrı bir itibar kazandırmaktadır.

Araştırma sahasında oynanan oyunların adım ve müzik yapılarının birbirine benzemesi, bu dansların kökeninin aynı olduğu fikrini doğurmaktadır. Araştırma sahasında incelenen oyunlar dışında kalan diğer oyunlar da temel yapı itibarıyla birbirine benzemektedir.

Yörede oynanan oyunlar, çevre illerde oynanan oyunlarla aynı adlara ve müzikal yapılara sahip olsalar bile coğrafi durum, çevre, sosyo-ekonomik yapı vb. faktörlerin tesiri ile mahallî tavır kazanmıştır. Tavır, yöreye has olan ayak-kol hareketleri, adım şekilleri, nara atışlarıdır. Bunlar o yörede yaşayan insanların ve o yörenin kendine has özelliklerini ortaya koyar.

Zaman zaman gerek oyunların sahnelenmesi esnasında gerekse çalıştırıcıların yarışmalarda başarı kazanma uğruna yöresel oyun tavırlarında değişiklik yaptığı gözlenmektedir. Bu da yöre oyun kültürü üzerinde bozulmalara sebep olmaktadır.

Ayrıca, aynı endişeleri taşıyarak yörede var olmayan oyunlar ve adım yapıları sahnelenmektedir. Bunun yanı sıra ezgi olarak sahnelemeye uygun müziğe figür yazılarak sanat ve sahne adına oyunlarda yozlaşmaya doğru gidilmektedir. Bu da şahsî bir takım uygulamaların oyunları bozduğu görüşünü desteklemektedir. Bu nedenle de oyunların yalnızca derlenip, yorumlanıp ve yayınlanmasıyla görev bitmemektedir. Çünkü, derlenen bu oyunların sahnelenirken otantik değerlerinden bir şey kaybetmemesini de sağlamak gerekir.

Sahadan alınan sağlıklı malzeme, sağlıksız bir biçimde bir takım uydurma adım eklenerek sahnelenirse ne olur?

Bu durumda ortaya çıkan ürüne Halk Oyunları demek mümkün değildir. Çünkü, bu şekilde oynanan bu oyunlar halkbiliminden kopmuş olur. Türk kültür unsurları içerisinde hem fonksiyonları hem de halk hayatındaki yeri bakımından büyük önem taşıyan halk oyunları millî kültürümüzü meydana getiren önemli bir kültür unsuru olarak diğer milletlere nazaran zengin ve çeşitlidir. Bu durum özele indirildiğinde araştırma sahasında da aynı zenginliği ve çeşitliliği görebilmekteyiz. Bu kadar zengin oyun kültürü olan araştırma sahasında oyunların adları ve konuları ortaya konarak bu çeşitlilikten yörede bulunan çalıştırıcıların sahne çalışmaları sırasında kullanacakları oyunları tespitinde yardım amacı da güdülmüştür.

Yörede bulunan oyunların genel adım özellikleri, tavrı, müzik yapısı, kıyafet şekli ortaya konularak bu konuda yapılan tartışmalara ve yanlışlıklara kısmen de olsa sınırlılık getirilmek için böyle bir çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmaların hızlanarak ve oyunların gerçek yapısını ortaya konması, bu doğrultuda yapılan sahn.e çalışmalarının artması yöre oyunlarına yapılabilecek en büyük hizmettir.

KAYNAKLAR

- AKÇA, F.Akçakoca** Küçük Denizli Tarihi, Denizli, Salih Kitapçioğlu Basımevi, 1945, 6 s.
- AKÇAÖZ, Suat** Denizli Yöresi Halk Oyunları İle İlgili Araştırma Notları, Denizli İl Kültür Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı,
- AND, Metin** " Türk Folklorunda Oyun Kavramı ve Oyunun Önemi" Ankara, MİFAD Yayınları, 1974, 305 s.
- AND, Metin** Oyun ve Büyü, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 1974, 13-25-64-149 s
- AND, Metin** Dionisos ve Anadolu Köylüsü, İstanbul, Elit Yayınları:1 1962, 35 s.
- Ansiklopedik Sözlük** Dil ve Kültür Ansiklopedisi, İstanbul, Milliyet Yayınları 1967, 585 s
- ABSUNAR, Ferruh** Batı Anadolu'da Zeybekler ve Zeybek Oyun Havaları, MİFAD Arşivi, 1953, Belge 79.0008
- ARTUN, Erman** Tekirdağ Halk Oyunları Araştırması, Tekirdağ, Trakya Doğu Basımevi, 1992, 42 s.
- ATAMAN, Sadi Yaver** 100 Türk Halk Oyunu, İstanbul, Fıfdrak Matbaacılık San.A.Ş., 1975, 91-93 s.
- AYDIN, Cengiz** "Halk Oyunlarımızın Tarihçesi", Türk Halk Müziği ve Oyuları, Cilt:1, Sayı:5, 1983, 210, 12 s.
- BAYKARA, Tuncer** Denizli Tarihi, İstanbul, Fak. Matbaası, 1989, 35-36-40-43-46 s.
- BAYKURT, Şerif** Türk Halk Oyunları, Ankara, Halk Evleri Yay. No:1, Başnur Matbaası, 1965, 40 s.
- BAYKURT, Şerif** "Türk Halk Dansları ve Anadolu Uygarlıkları", Ankara, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, 1987, 50 s.
- BAYKURT, Şerif** Türkiye'de Folklor, Ankara, Kalite Matbaası, 1976, 17 s.
- BORATAV, Pertev N.** Folklor ve Edebiyat, İstanbul, Adam Yayıncılık, 1982, 223 s.
- ÇAKIR, Ahmet** Türk Halk Oyunlarının Tasnifi, Milli Folklor Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, 12-14 s.
- ÇAKIR, Ahmet** Zeybek Oyunları, Anadolu Folklor Dergisi, 1994, 790 s.
- ÇELEBİ, Katip** Cihannüma, İstanbul, 1732, 634 s.
- ÇETİŞLİ, İsmail** "Seyahatnamelerde Denizli ve Çevresi", Merkezefendi Sempozyumu, Manisa, Denizli Türk Ocağı Şb. Yay., 1988, 227 s.
- ÇİNE, Hamit** Zeybek Oyunlarımız Adlı Ders Notları, 1992, 9 s.
- DARIVERENLİ, A.Ulvi** "Denizli Pınarları", İnanc Dergisi, Sayı 91, Denizli, 1944, 6 s.
- DARKOT, Besim** İslam Ansiklopedisi, İstanbul, MEB Yay., 1945, 528 s.
- Denizli İl Yıllığı, 1967** "Tarihte Denizli", Ankara, Ayyıldız Mat., 1968, 118-120 s.
- Denizli İl Yıllığı, 1973** "Cumhuriyetin 50. Yılında Denizli", Ankara, Ayyıldız Mat., 1973, 2-4-23-25 s.
- DEMİRSİPAHİ, Cemil** Türk Halk Oyunları, Ankara, Türkiye İş Bankası Yay., 1975, 346 s.
- Ekonomik Yönüyle Denizli, 1996** Denizli, Denizli Ticaret Odası Yay: 33, 1996, 16 s.

- EROĞLU, Türker** Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Halk Oyunları ve Halayların İncelenmesi, Ankara, Kılıçaslan Mat., 1995, 8-12-17 s.
- EROĞLU, Türker** "Türk Halk Oyunlarının Sahnelenmesinde Sahne Düzeni Uygulamasının Gerekliliği ve Ortaya Çıkan Problemler", Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, MİFAD Yay: 102, 1988, 15 s.
- EROĞLU, Türker** İnsan ve Oyun, Kayseri, Seven-Er Ltd. Şti., 1994, 13-24 s.
- EYÜBOĞLU, İ.Zeki** Türk Dilinin Etnoloji Sözlüğü., İstanbul, Sosyal Yay., 1995, 218 s.
- GAZİMAHAL, M.Ragıp** "Halk Oyunları Konusunda Biyu Bicu", Türk Folklor Araştırmaları, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi 1-1, c.3, Sayı: Ekim 1949, 33 s.
- GAZİMAHAL, M.Ragıp** Musiki Sözlüğü, Ankara, 1961, 224 s.
- GAZİMAHAL, M.Ragıp** Türk Halk Oyunları Kataloğu, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1991
- GÖDE, Osman** "Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi Ders Notları" (Basılmamış), Denizli, 1990
- GÜVENÇ, Bozkurt** İnsan ve Kültür, İstanbul, Remzi Kitabevi Yay., 1979, 48 s.
- GÜLMEZ, Saim Uğur** Tavas Halk Kültür Dağarcığı, Tavas, Albayrak Mat., 1989, 103-105 s.
- HAYAT Ansiklopedisi** Ankara, Hayat Yayınları, 1961, 879-883-1033 s.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan** İnanç Sözlüğü, İstanbul, Remzi Kitabevi Yay., 1975, 135 s.
- İLİN, M ve SEGAL E.** İnsan Nasıl İnsan Oldu, İstanbul, Yeni Dünya Yay., 1885, 73 s.
- KABAAĞAÇLI, C.Şakir** Hey Koca Yurt, İstanbul, Hür Yayınları, 1972, 178 s.
- KABAAĞAÇLI, C.Şakir** Merhaba Anadolu, Ankara, Bilgi Yay., 1980, 187 s.
- KAPTAN, Ş.Tekin** Denizli'nin Halk Kültür Ürünleri, Denizli, Yeni Gün Ofset Mat., 1988, 4 s.
- KAYMAK, Mansur** "Acıpayam Halk Müziği ile İlgili Araştırma Raporu"(Basılmamış), Denizli, 1979,
- MUALLİM, Murat** Denizli Vilayeti Hakkında Faydalı Bilgiler, Denizli, Vilayet Mat., 1923, 6 s.
- MEYDAN Larousse Büyük** İstanbul Meydan Yayınevi, 1973, c 4, 82-389 s.
- Lugat ve Ansiklopedi**
- OBRUK; Cahit** "Türk Halk Danslarının Ortak Yanları ve Yapısal Özellikleri", Ankara, MİFAD Yay., 1977, 251 s.
- OĞULTÜRK, Halil** "Türk Halk Oyunlarında Zeybek Oyunları", 2. Milletlerarası Folklor Kongresi, Ankara, Ankara Üniv. Basımevi, 1977, 271 s.
- ÖNGEL, H. Basri** Türk Halk Oyunlarının Kökeni, Oluşumundaki Engeller ve Sınıflandırılması, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1992, 31 s.
- ÖRNEK, S.Veyis** Türk Halk Bilimi, Ankara, Kültür Bakanlığı, HAGEM Yay.:210, 1995, 16 s
- ÖRNEK, S.Veyis** Etnoloji Sözlüğü, Ankara, Ankara Üniv. Basımevi, 1974, 63 s.
- ÖZBOYACILAR, İsmail** "Zeybekler", Ankara, Türk Halk Müziği ve Oyunları Dergisi, 1982, 109 s.
- ÖZKAN, A.Fuat** İlimiz Denizli, Denizli, Özlem Kitabevi, 1993, 25-26-29 s.

- ÖZKAYNAK, Kemal** Efeler ve Zeybekler, Aydın, CHP Basımevi, 1946, 15 s.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet** İbni Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler, İstanbul, 1988, 16 s.
- SAÇAN, Ahmet** Milli Oyunlarımız, Ankara, Önder Mat., 1974, 86-91 s.
- SAMİ, Şemsettin** Kamus-i Türki, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yay., 1385, 639 s.
- SARIKAYA, Mustafa** Her yönüyle Denizli İli, İzmir, Gültürk Yay., 1972, 60-72 s.
- ŞEKER, Mehmet** "İbni Batuta'ya Göre Denizli'nin Sosyal ve İktisadi Hayatı", Manisa, Türk Ocağı Denizli Şubesi Yay., 1988, 214 s.
- TOKER, Tarhan** "Laodise (Eski Hisar)", Denizli, İnanç Dergisi, 1945, 7-30 s.
- TOKER, Tarhan** Her Yönüyle Denizli İli ve Turizm Kılavuzu, Denizli, - Turizm Derneği Yay., 1984, 8 s.
- Türk Ansiklopedisi** İstanbul, Ötüken Yay., 1953, Cilt 4, 372 s.
- TÜRKOĞLU, Sebahattin** "Tarih İçinde Zeybek Kıyafeti", Ankara, Kültür Bakanlığı, 418 s.
- T.C. Denizli Vilayeti** Cumhuriyetin 15. Yıldönümünde Denizli, Cumhuriyet Matbaası, 1938, 20-23 s.
- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı** Ladik(Denizli) Beyleri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, "1969, 57 s.
- UYSAL, A.Edip** "Türk Halk Oyunlarının Sahnelenmesinde Karşılaşılan Problemler Sempozyumu Açılış Konuşması", Ankara, Kültür Bakanlığı, HAGEM Yay., 1988, 1 s.
- YALÇIN, O.Şakir** Denizli, İstanbul, Özyürek Basımevi, 1974, 4 s.
- Yeni Hayat Ansiklopedisi** Denizli Maddesi, Ankara, Doğan Kardeş Yay., 1980, 1012 s.
- YETKİN, S.Kemal** Estetik, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yay., 1958, 54-55 s.
- YURT Ansiklopedisi** İstanbul, Anadolu Yay., 1972, 178-2131-2147 s.

EK I

KAYNAK KİŞİLER (MAHALLİ UZMANLAR), SORULAR, NOTA BİLGİLERİ

Kaynak Kişiler (Mahalli Uzmanlar)

Ahmet ÇAKIR- Kültür Bakanlığı HAGEM Türk Halk Oyunları ve Müziği Şube Müdürü, Ankara.

Ayfer UZUNOĞLU - Orta Mahalle Karpuzlar Sokak No:1 Tavas-Denizli

Halil İbrahim AKBUNAR - Tavas Sağlık Ocağı Çevre Sağlığı Teknisyeni

Hasan KISAOĞLU - Feslikan Mah. 1676 Sok. No:9 Denizli.

İbrahim AYTAÇ - Kayalık Mah. Kayalık Cami yanı No : 14 Denizli

İsmail ERDOĞAN - Pamukkale Üniversitesi Halk Oyunları Eğitmeni, Denizli

Kazım KINLI - Tavas Lisesi Resim-İş öğretmeni

Mansur KAYMAK - Denizli Kültür-Kur Derneği Başkanı

Medine TEĞİZ - Kervansaray Mah. Kervanevler D/1 Bağbaşı-Denizli

Mehmet ÇÖM - Tavas Orman İşletmesi Sayman Mutemeti

Muzaffer GENÇOĞLU - Denizli Kültür-Kur Derneği Yönetim Kurulu Üyesi

Ömer BALOĞLU - Samanlık Mah. Öncü Sok. No: 11 Tavas-Denizli

Ramazan TAŞSÖZ - Denizli Belediye Konservatuvarı Halk Oyunları Öğretmeni, Denizli

Saim Uğur GÜLMEZ - Denizli Anafartalar Lisesi Fransızca Öğretmeni, Denizli

Sabiha PAY - Yukarı Mahalle Hanönü Sokak No: 23 Kızılcabölük-Tavas.

Suat AKÇAÖZ - Denizli İli Kültür Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı, Denizli.

Yener ALTUNTAŞ - Kültür Bakanlığı HAGEM Türk Halk Oyunları ve Giysisi Araştırma Şube Müdürü, Ankara.

SORULAR

KAYNAK KİŞİ İLE İLGİLİ SORULAR

- 1- Adı ve Soyadı
- 2- Lakabı (Takma - Göbek adı)
- 3- Doğum yeri ve tarihi
- 4- Cinsiyeti
- 5- Öğrenim durumu
- 6- Mesleği
- 7- Tabiiyeti, dini, mezhebi
- 8- Medeni durumu (Varsa çocukları)
- 9- Askerliğini yaptığı yerler ve tarihleri
- 10- Memleketinden uzun süre ayrı kalıp kalmadığı
- 11- Ataları bu yere ne zaman gelip yerleştiği
- 12- Boş vakitlerini nasıl değerlendirdiği
- 13- Basın ve yayınlı ilişkisinin olup olmadığı
- 14- Ev adresi

DERLEME YAPILAN YÖRE İLE İLGİLİ SORULAR

- 1- Yörenin bulunduğu yerin tanıtılması
- 2- Yörenin coğrafi durumu nasıldır?
- 3- Yörenin tarihi yapısı nasıldır?
- 4- Yörenin sosyo-ekonomik yapısı nasıldır?
- 5- Yörenin halkı bu yere nereden gelip yerleşmiştir?
- 6- Yörenin ulaşım durumu, şehre yakınlığı
- 7- Yöre halkının kültürel yapısı nasıldır?
- 8- Kitle iletişim araçlarının yöredeki durumu nasıldır?

HALK OYUNLARI'NIN OYNANIŞI VE KAYNAĞI İLE İLGİLİ SORULAR

- 1- Oynadığınız halk oyununun adı nedir?Bu ad kim tarafından, ne zaman ve niçin verilmiştir?
- 2- Oyun oynamaya ne zaman başladınız, bu oyunları kimlerden, nasıl öğrendiniz? Bu kişiler şu anda yaşıyorlar mı?
- 3- Oyunları öğrendiğiniz kişi bu oyunları kimden, ne zaman ve nasıl öğrenmiş?
- 4- Yörenizdeki oyun adları ve anlamları nelerdir?
- 5- Yörenizde oyuna nasıl kalkılır?
- 6- Yörenizde oyuna kalkıldığında bir oyun sırası takip etme adeti var mıdır?
- 7- Türkülü ve türküsüz oyunlar hangileridir?
- 8- Yörenizde oyunların temel adımlarının adları nelerdir?
- 9- Yörenizde halk oyunlarına ve dolayısıyla halk oyunları oynayanlara ne gözle bakılır?
- 10- Yörenizdeki halk oyunları çalışmalarından bahseder misiniz?
- 11- Size göre bu günkü oyunlarla sizden önceki ustaların oyunları arasında fark var mıdır? Varsa nelerdir?
- 12- Yarışmalara katılıyor musunuz? Katılıp katılmama sebebini açıklayınız.?

MÜZİKLE İLGİLİ SORULAR

- 1- Yörenizde Halk Oyunlarına eşlik eden sazlar ve özellikler nelerdir?
- 2- Açık alanda ve kapalı mekanda halk oyunlarının eşlik sazı değişir mi? Değişirse nasıl?
- 3- Yörenizde Halk Oyunları müziklerini çalanlar müzik eğitimi görmüşler midir?

KIYAFETLE İLGİLİ SORULAR

Yöresi : İl : İlçe : Köy :

Adı :

Tarihçesi : Geçmişyüzyıla.....yıla kadar uzanır.

A- Yapıldığı kumaş türü :

B- Kumaşın elde ediliş şekli :

C- Kimlerin giydiği, hangi zamanlarda kullandığı :

Parçaları ve Nakışları :

☐ Fes, Yüksek Fes, Tepelik Fes	☐ Sarka
☐ Fermen	☐ Kuşak
☐ Entari	☐ Atlas Üzerine Boncuk veya pul işlemeli
☐ Üç Etek Entari	
☐ Yazma	☐ Diğer,.....
☐ Tülbent	☐ Dizlik
☐ Şalvar	☐ Önlük, Öncek
☐ Al Gömlek	☐ Çorap Türleri,.....
☐ Cepken	☐ Hırka
☐ Aba	☐ Etek
☐ Başlık	☐ Diğer,.....
☐ Yağlık	
☐ İşlik	
☐ Baş Sargıları (Poşu, Agel, Kefiye, Ahmediye)	
☐ Potur	
☐ Yemeni, Çarık, Çizme	

Takıları :

- ☐ Külçe İnci
- ☐ Sıra Altın
- ☐ Dizi Altın
- ☐ (Alın ve Çeneyi çeviren boncuk örgüler) Diğer
- ☐ Fişekli Gümüş Kemer
- ☐ İkinci Kuşak
- ☐ Silahlık
- ☐ Nazarlık
- ☐ Diğer,
- ☐ Pazuband
- ☐ Silah, hançer, kama, bıçak

Nota Bilgileri**Ağır Tavas Zeybeği**

Kaynak Kişi : _____

Derleyen ve Notaya Alan : Salih URHAN

Al Yazmamı Düreyim (Kırık Tavas)

Kaynak Kişi : İbrahim USTA

Derleyen : Talip ÖZKAN

Notaya Alan : Mustafa HOŞSU - Talip ÖZKAN

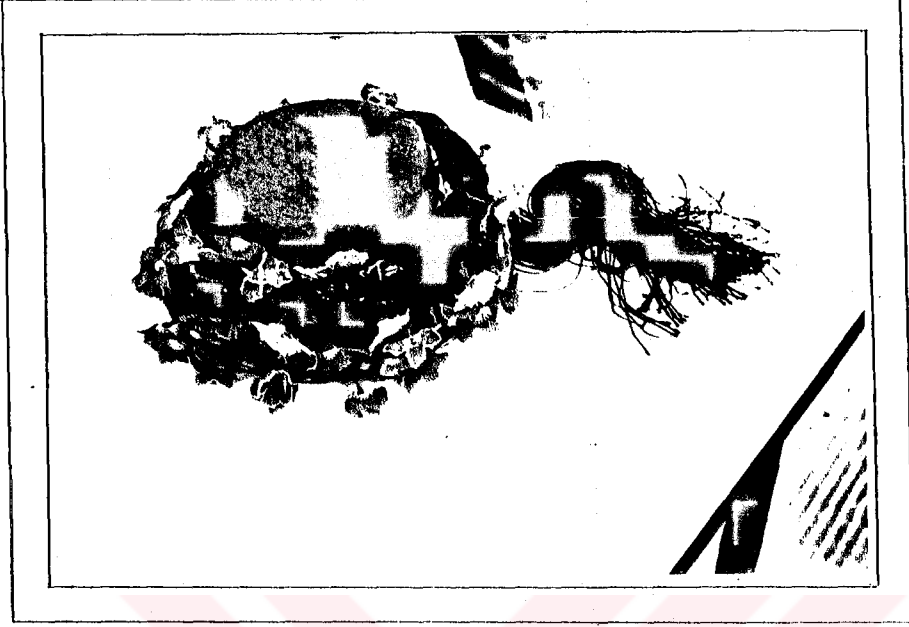
İbram Usta (Abaz Zeybeği)

Kaynak Kişi : İbrahim KOÇ

Derleyen ve Notaya Alan : Halil YÜREĞİLLİ

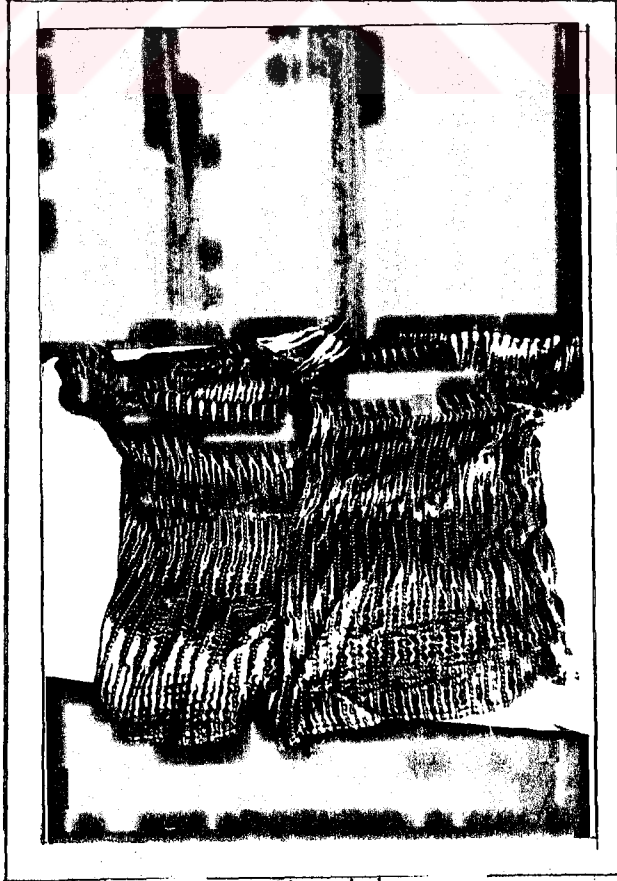
Denizli İli Zeybek Kıyafetleri

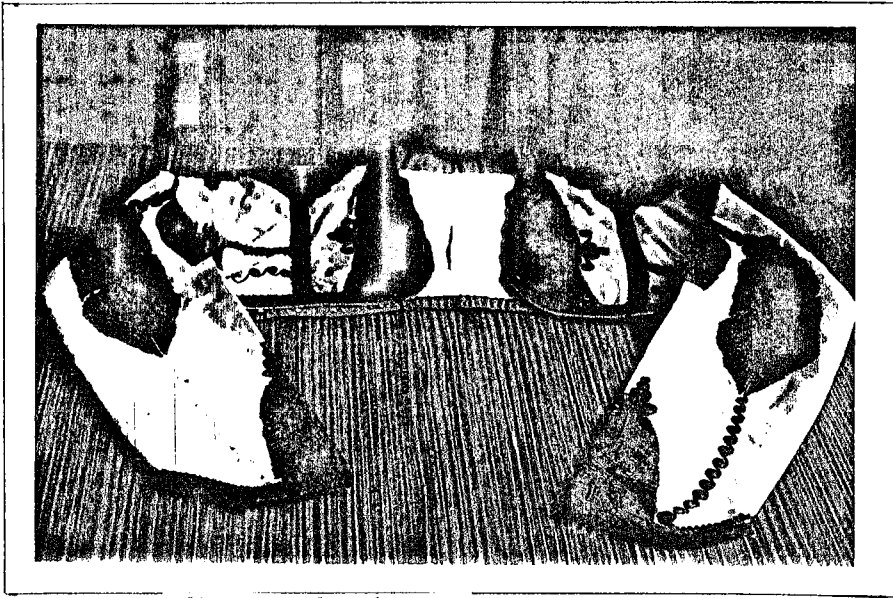
F.1 Fes

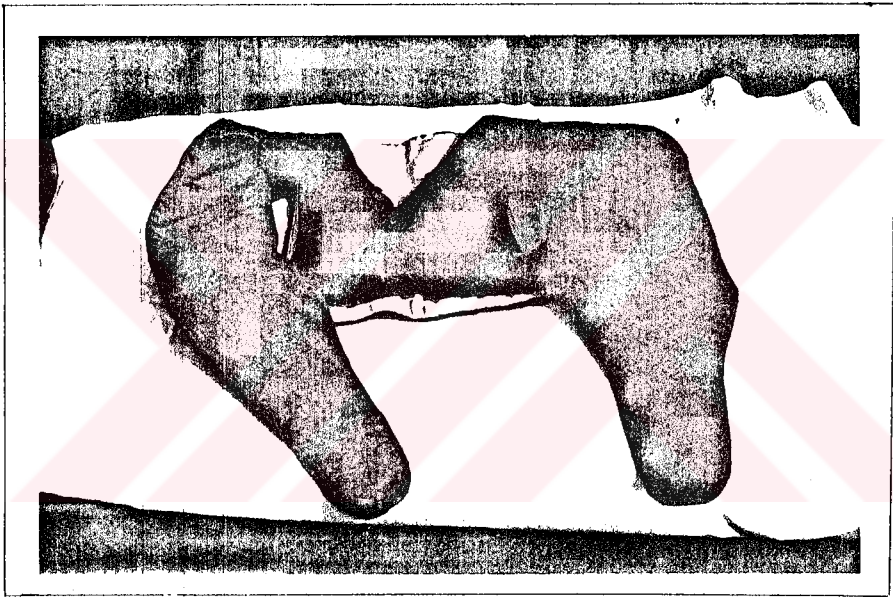
F.2 Poşu ve fes

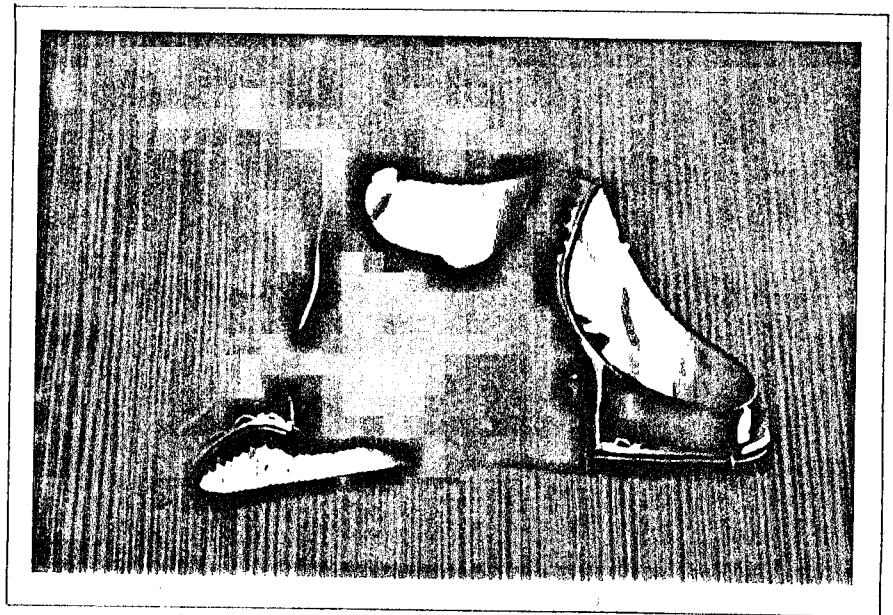
F.3 Gömlek

F 4 Cepken

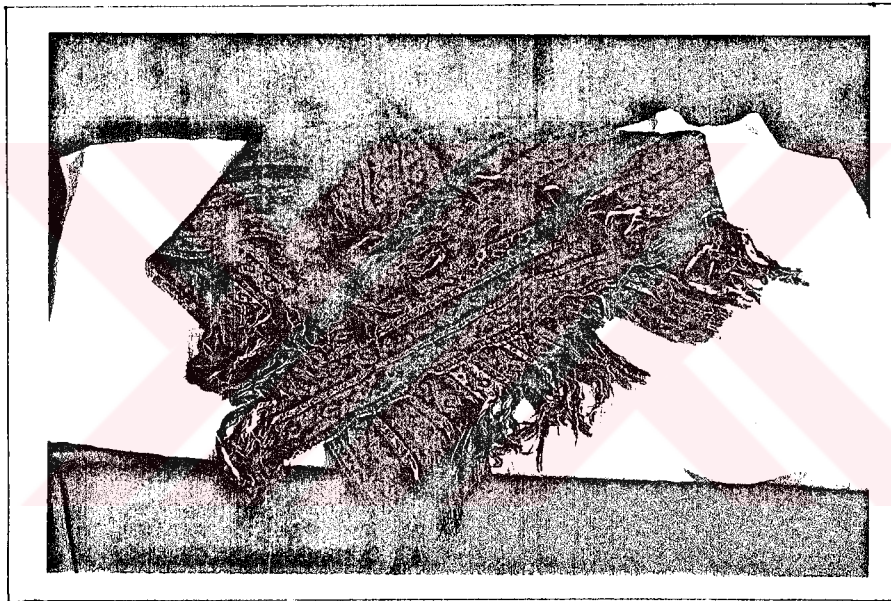
F 5 Camedan (kartal kanadı)

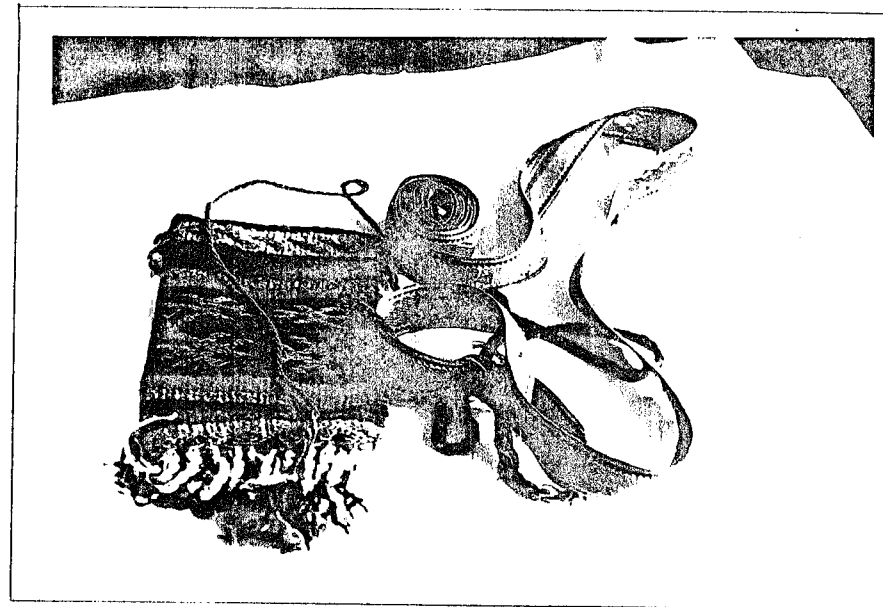
F 6 Camedan

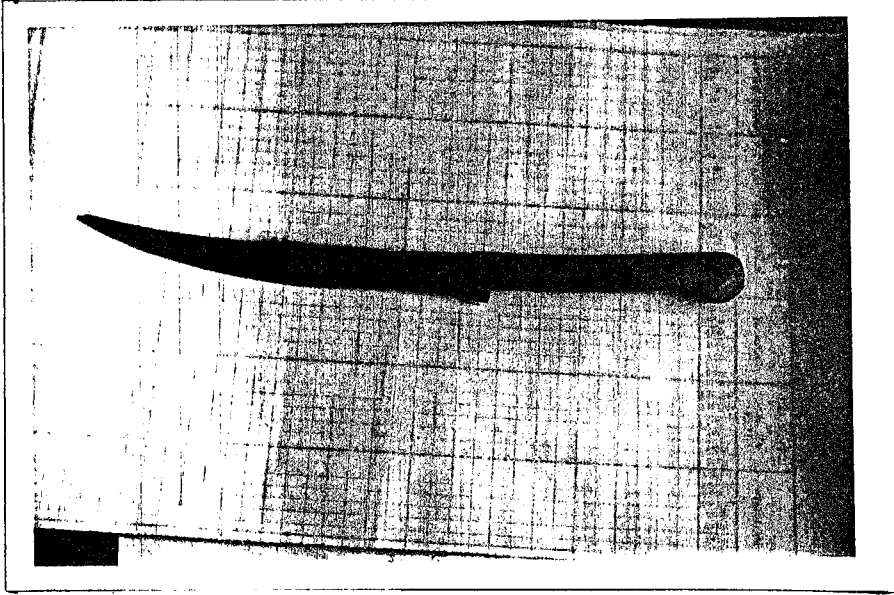
F 7 Çakşır menevrek (potur)

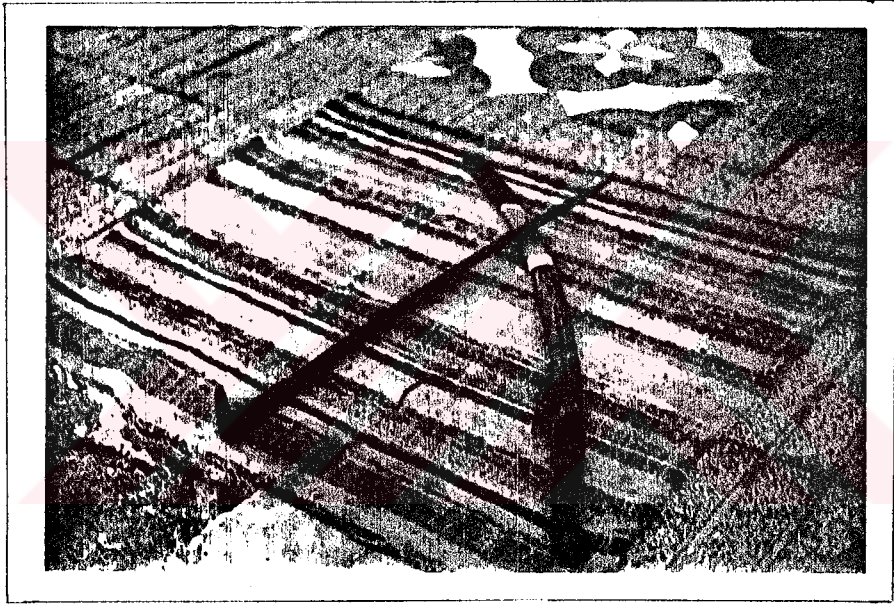
F 8 Şal kuşak

F 9 Heybe ve mapushane kolanı

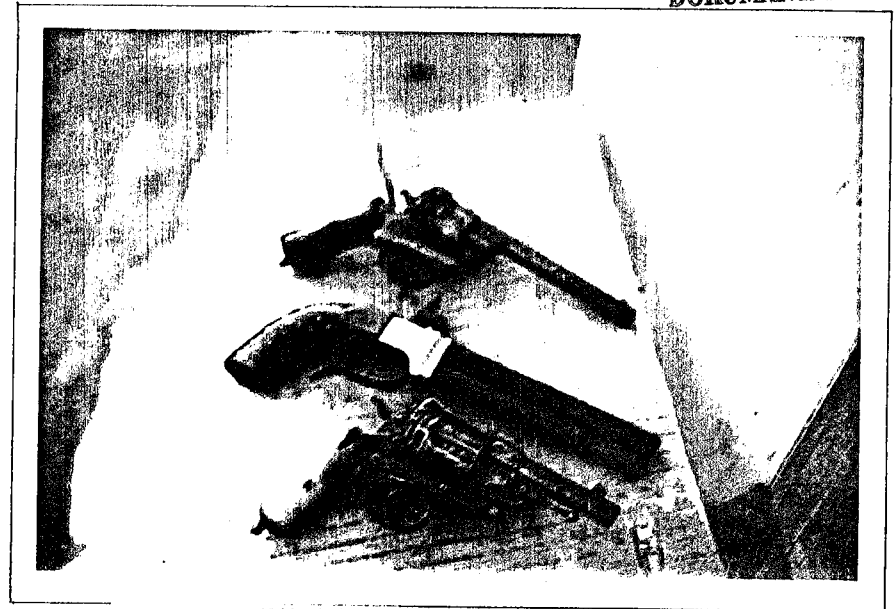

F 10 Saldırma

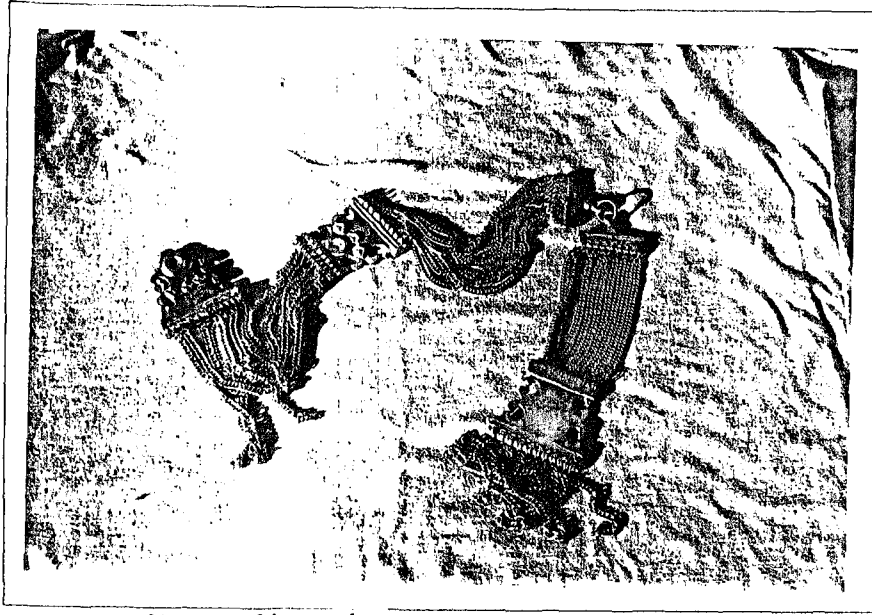

F 11 Yatağan kamaları

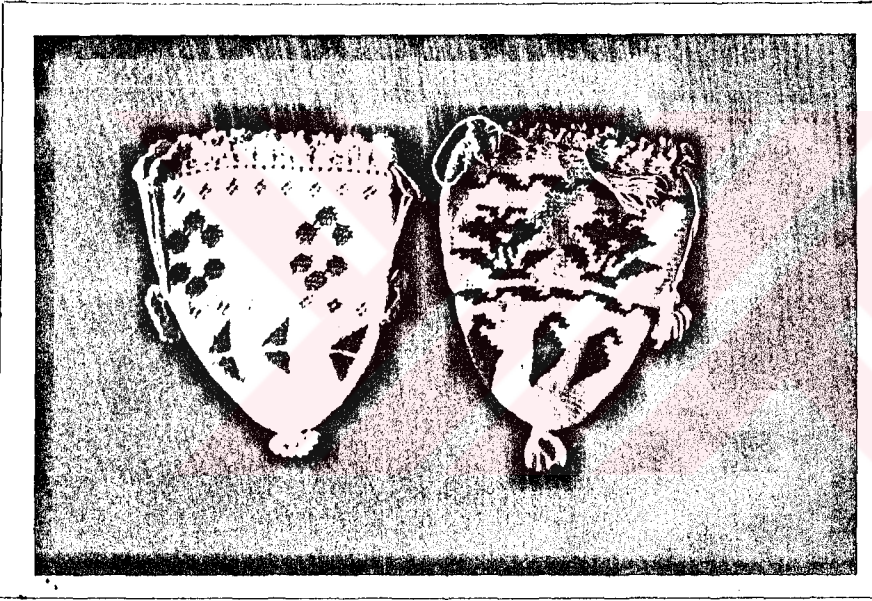
T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

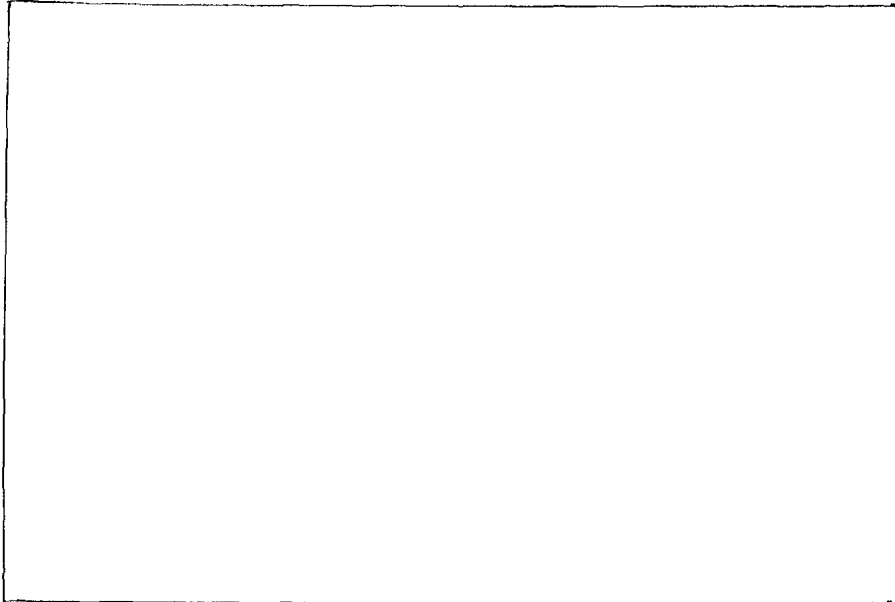
F 12 Silahlar

F 13 Koster

F 14 Tütün ve para kesesi

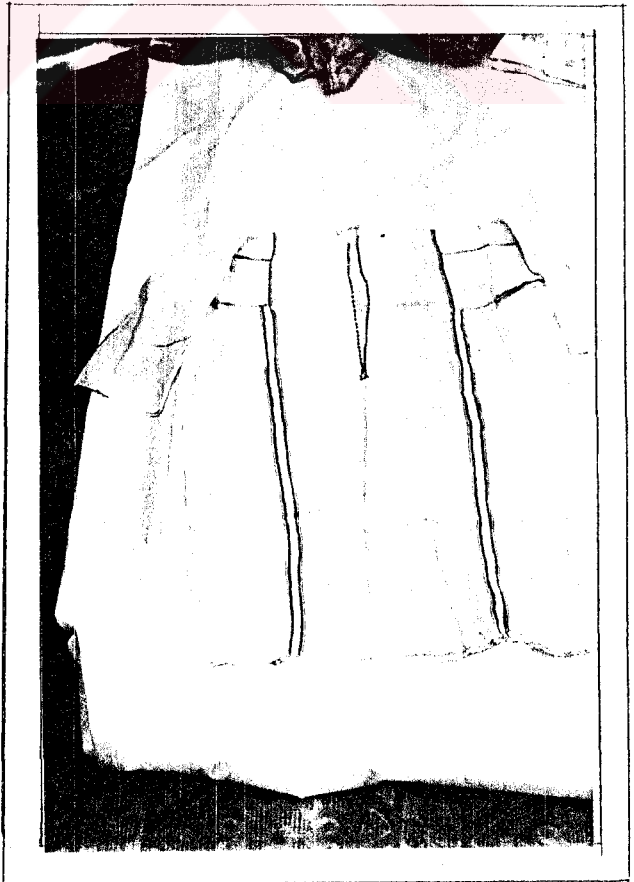
Denizli İli Kadın Kıyafetleri

F 18 Tavas başlığı ve askılık

F 19 Başlık (alheril, tel kırma, askı ve fes)

F 20 İç göynek

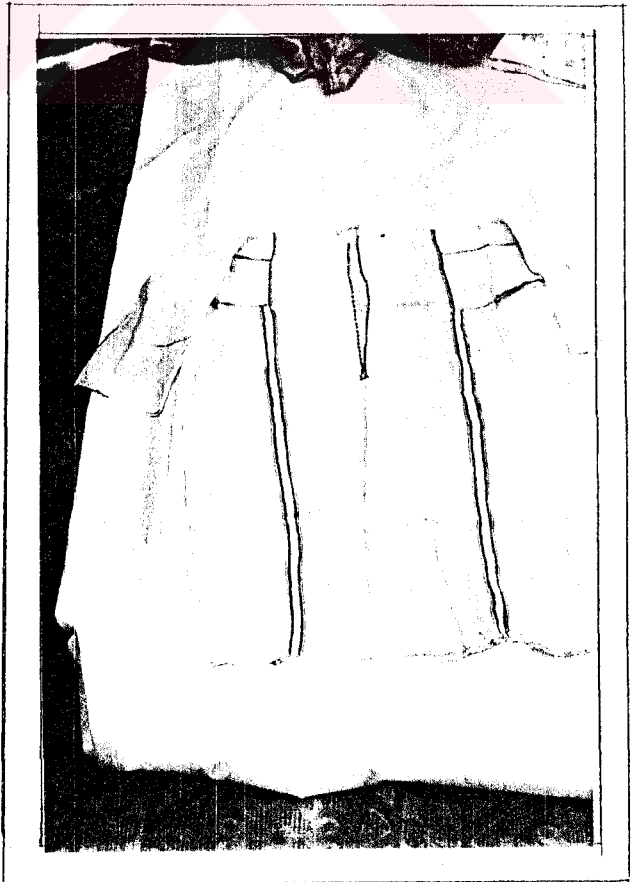
Denizli İli Kadın Kıyafetleri

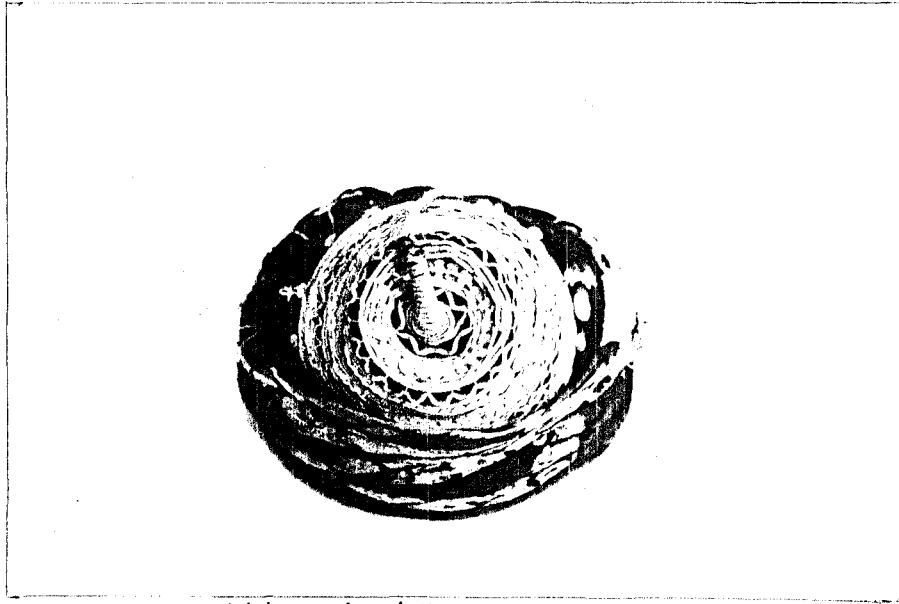
F 18 Tavas başlığı ve askılık

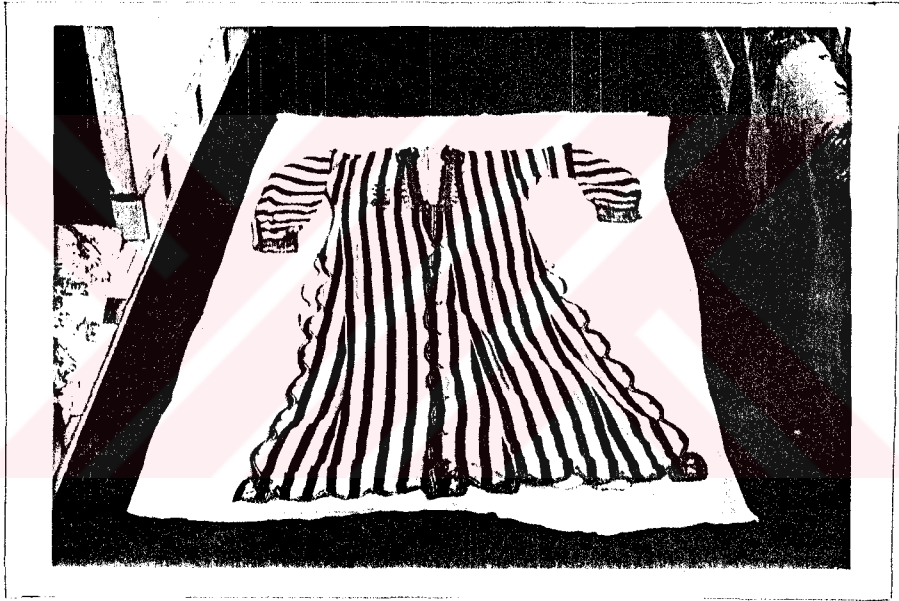
F 19 Başlık (alheril, tel kırma, askı ve fes)

F 20 İç göynek

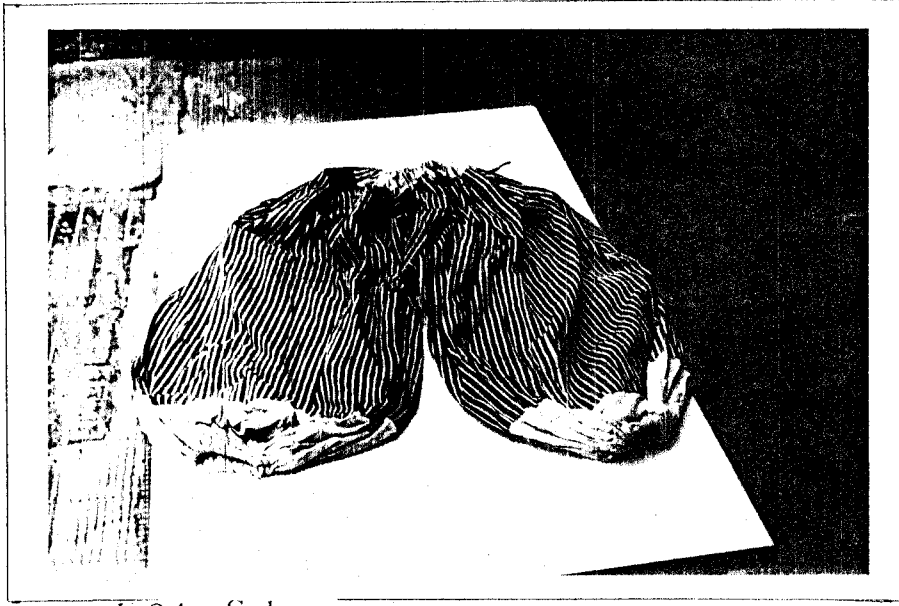
F 21 Akkent başlığı

F 22 Uç etek (entari) önden görünümü

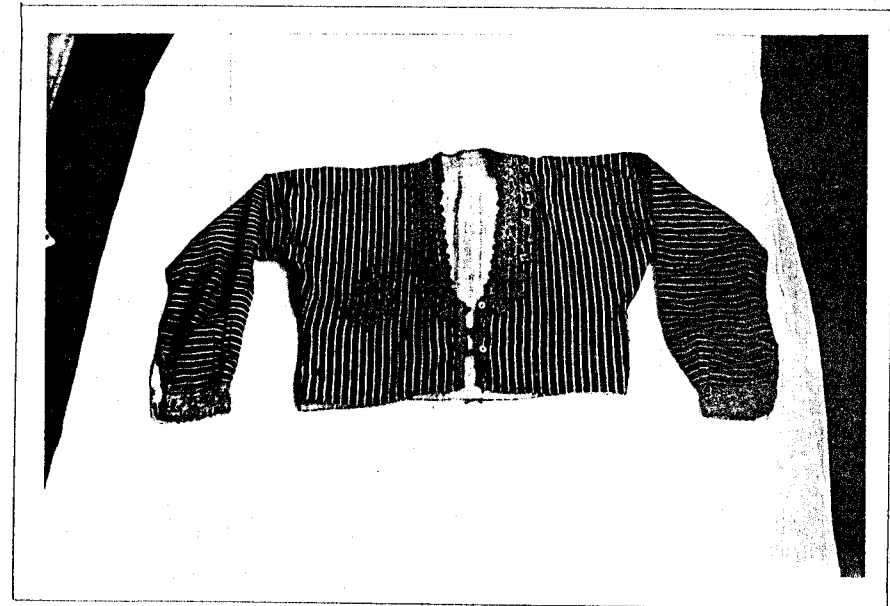
F 23 Uç etek arkadan görünümü

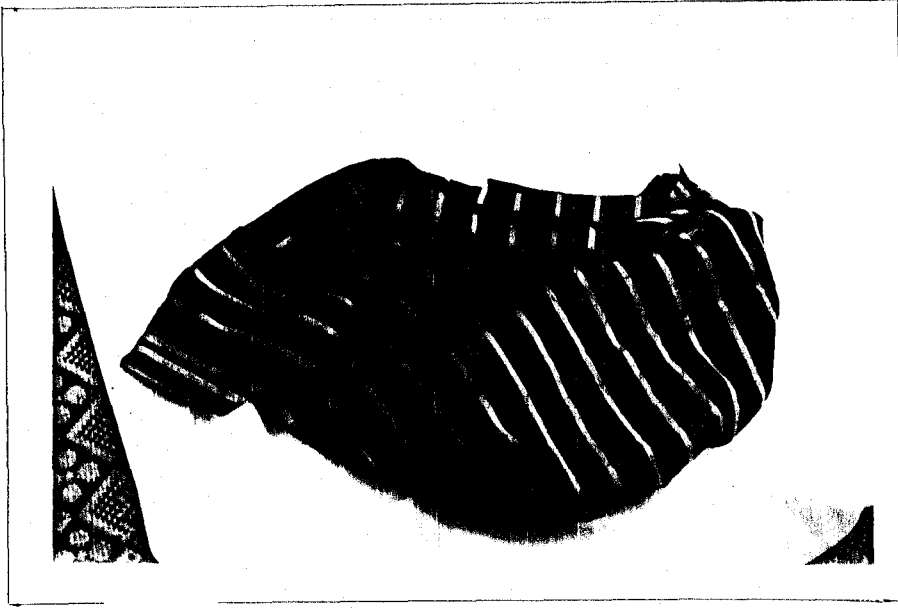
F 24 Şalvar

F 25 Cepken

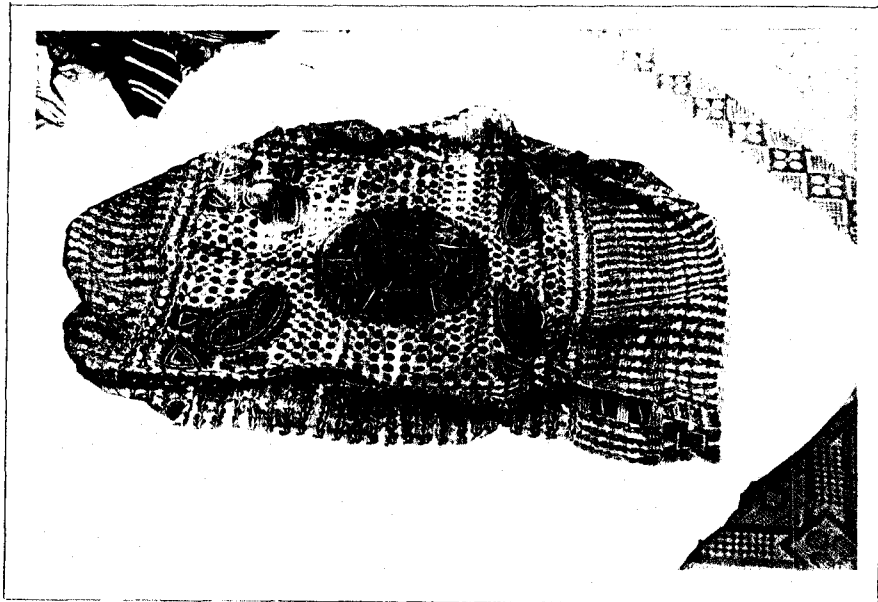
F 26 İçlik, sıktırma

F 27 İpekli peştemal

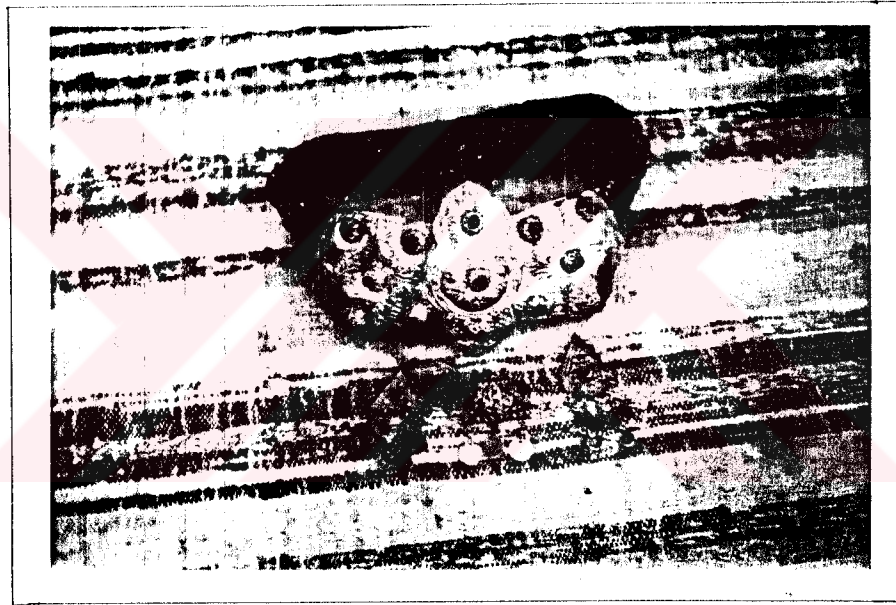
F 28 Çevre mendil

F 29 Bürgü

F 30 Grep

F 31 Gümüş kemer

F 32 Kıl çorap

F 33 Denizli ili kadın kıyafeti

F 34 Tavas kız kostümü önden görünüşü F 35 Tavas kız kostümü arkadan görünüşü

F 36 Heykelleşme

F 37 Heykelleşme

F 38 Ortaya bağlama

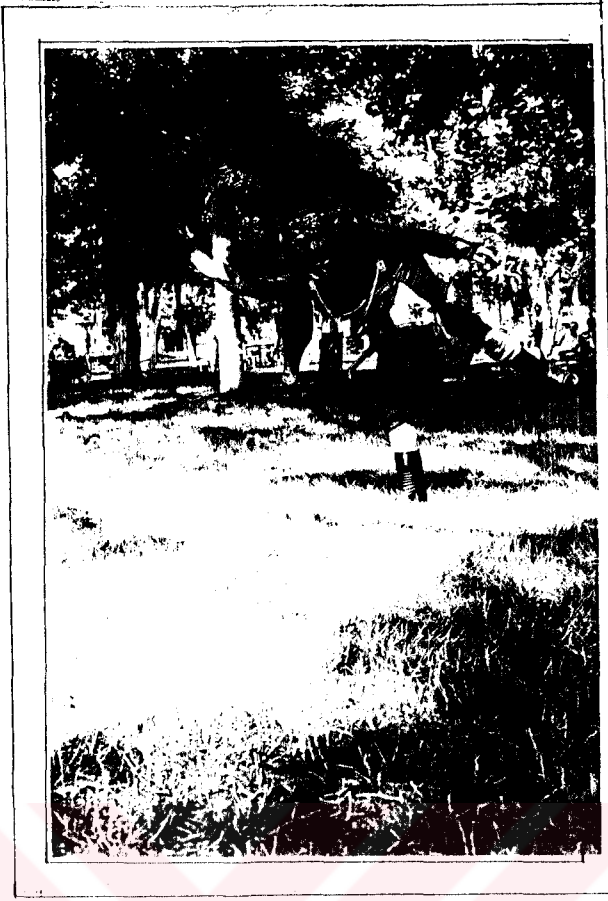
F 39 Sekme

F 40 Atlama

F 41 Sırama

F 42. Tek ayak üzerinde dönme figürü

F 43. Yerde çapraz dönme figürü

F.44. Konma figürüne hazırlık

F.45. Konma figünden kalkış

F.46. Diz vurma

F.47. Çapraz bağlama

F.48. Makas figürü

F.49. Eşme, önde makas figürü

F.50. Düşme figürü

F.51. Düz kollu yürüyüş

F.52. Sekme

F.53. Diz kırma

F.54. Uçleme figürü

F.55. Tek ayak konma

F.56. Büyük adım

F.57. Diz kırma

F.58. Tek ayak konma

F.59. Diz kırma

F.60. Oyuna başlama

F.61. Toprağa el sürme

F.62. Uçleme

F.63. Üçleme

F.64. Üçleme

F.65. Ortaya bağlama

F.66. Dönme

F.67. Atik

F.68 Atikten konma

F 69. Atlama figürü

F 70. Makas

F 71. Tek ayak üzerinde dönme

F.72. Tek ayak üzerinde dönmeden, yere konma

F.73. Diz vurma

F.74. Yerde çapraz dönme

F.75. Çapraz bağlama

F.76. Çapraz bağlama

F.77. Bitiriş

F.78. Uçleme

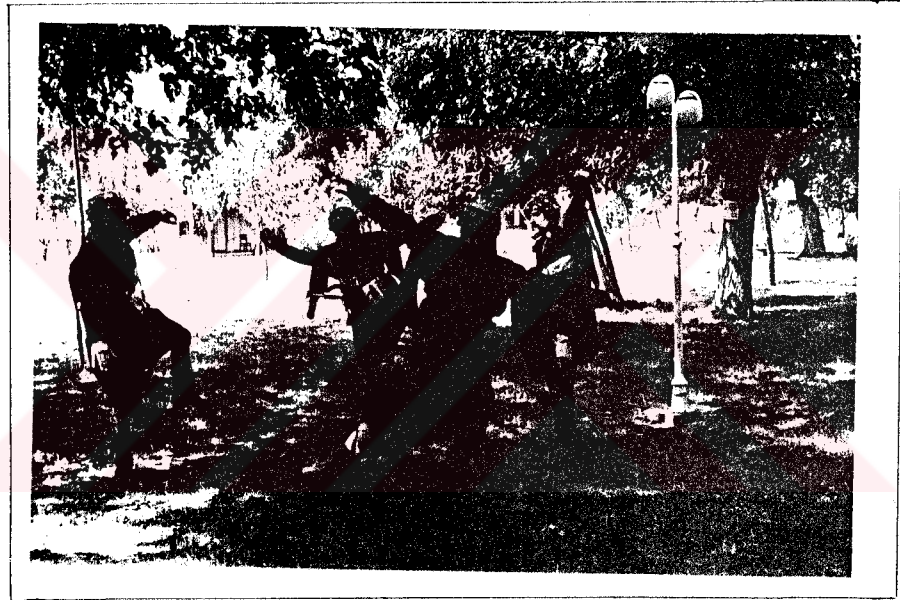
F.79. Uçlemeden sonra geri yüklenme

F.80. Onde makas

F.81. Sekme figürü

F.82 Sekmeden ayak yana çıkarak bağlama figürü:

F.83. Dönme figürü

F.84. Tırpan ve atık figürlerinin üçlemesi

F.85. Kol vurup kalkma hareketi

F.86. Çapraz bağlama

F.87. Tırpan ve Atık Figürlerinden Kalkış ve Heykelleşme

F.88 Atık figüründe makas hareketi

F.89. Dışa açılıp içe yüklenme hareketi

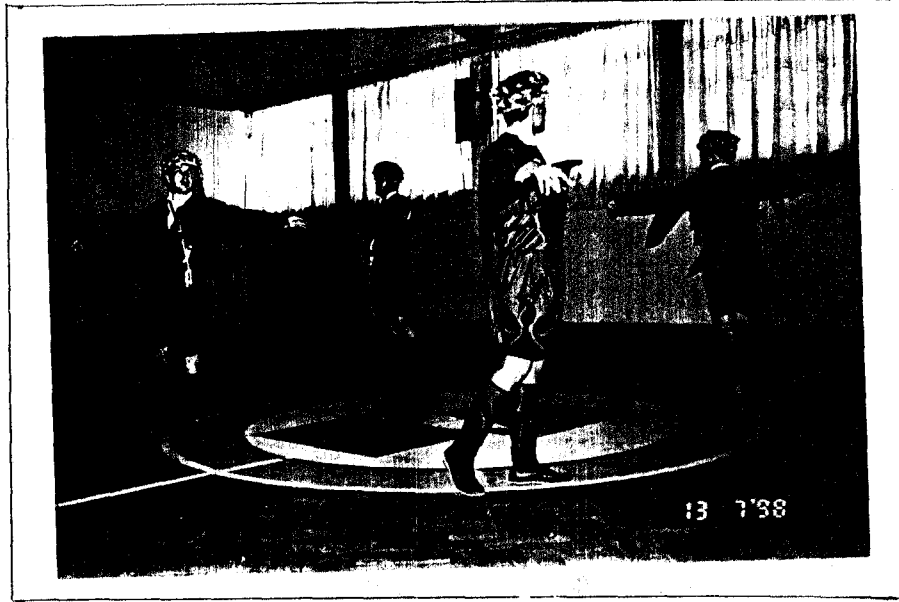
F.90. İçe toplanma figürü

F.91. İç dışta içe diz vurma hareketi

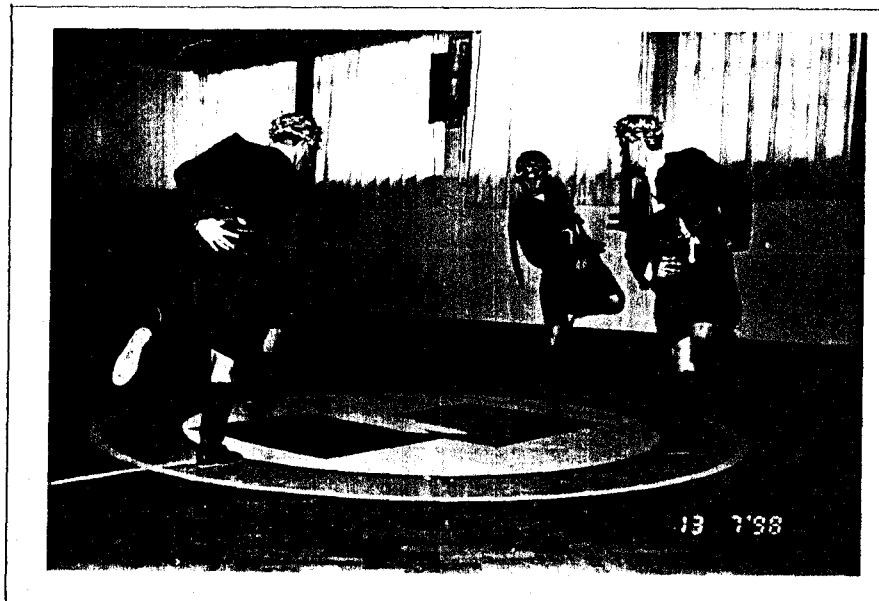
F.92. İçdışta dışa diz vurma hareketi

F.93. Üçleme adımı

F.94. Çapmaz düz kollu

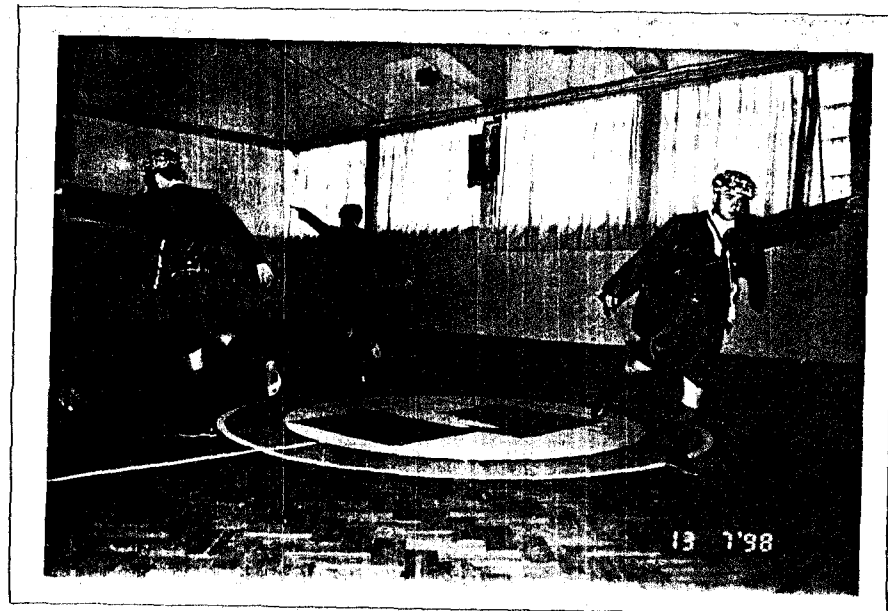
F.95. Ortaya bağlama

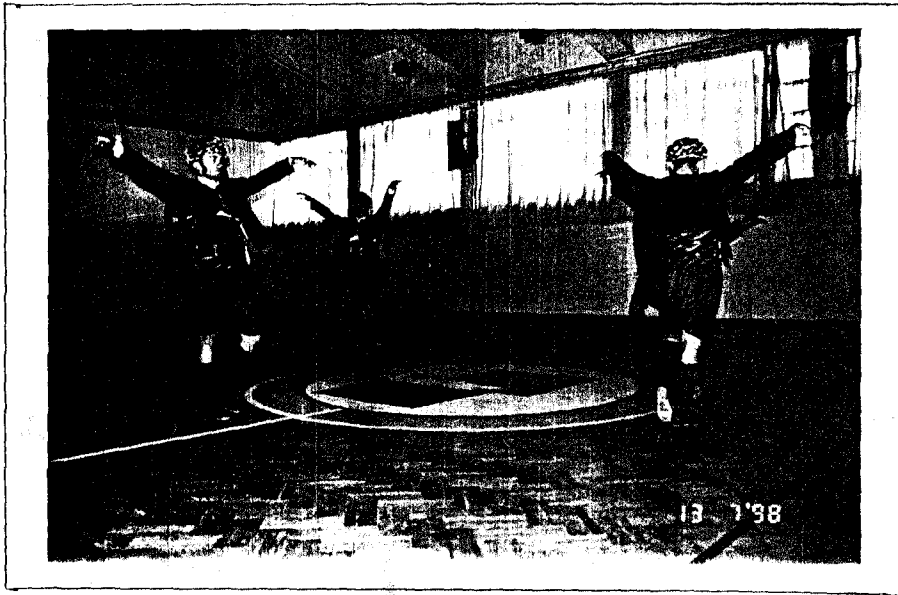
F.96. Heykelleşme

F.97. Figür bitirisi

F 98 Dönme

F.99. Ayak çekme

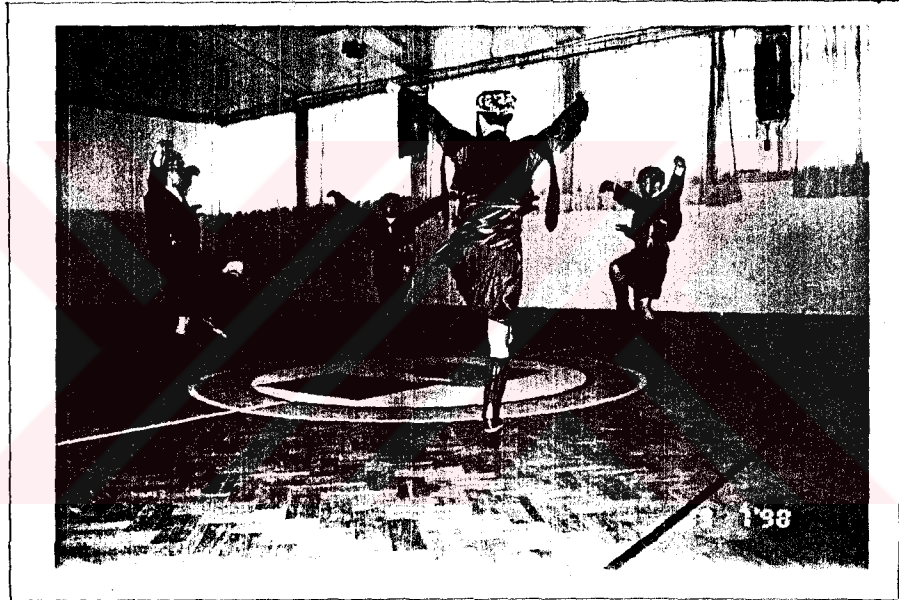
F.100. Ayak bağlama

F.101. Diz kırma

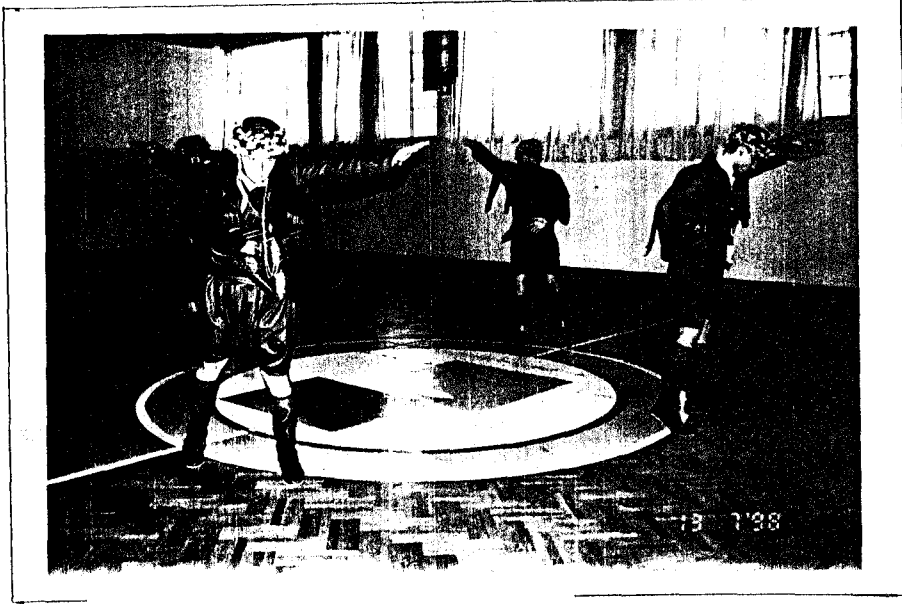
F.102. Ayak vurma

F.103. Sekme

F.104. Diz vurma

F.105. Dönme

F.106. Ayak çekme

F.107. Çapraz bağlama

F.108. Düz kollu

F.109. Yürüme

F.110. İçe yüklenme

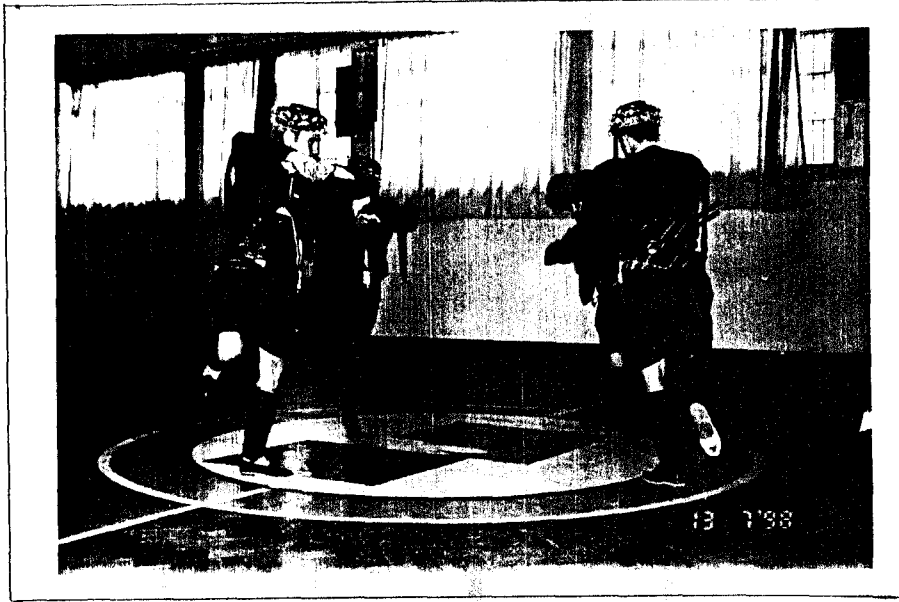
F.111. Sekme

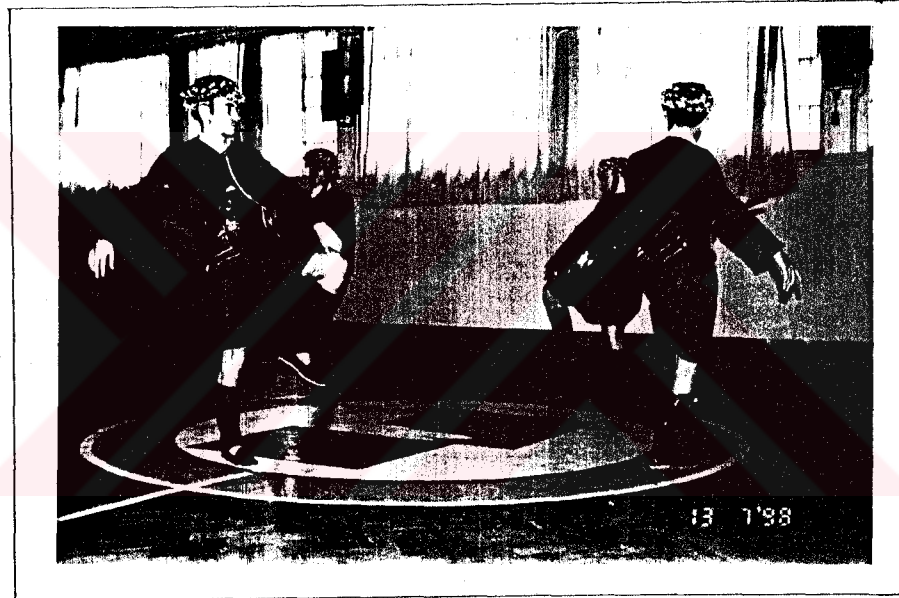
F.112. Sekme

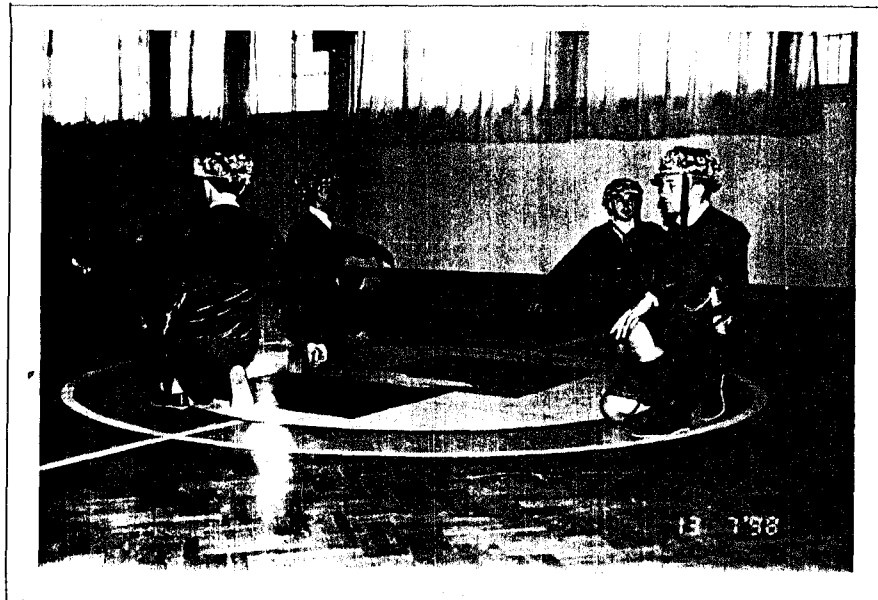
F.113. Sekme

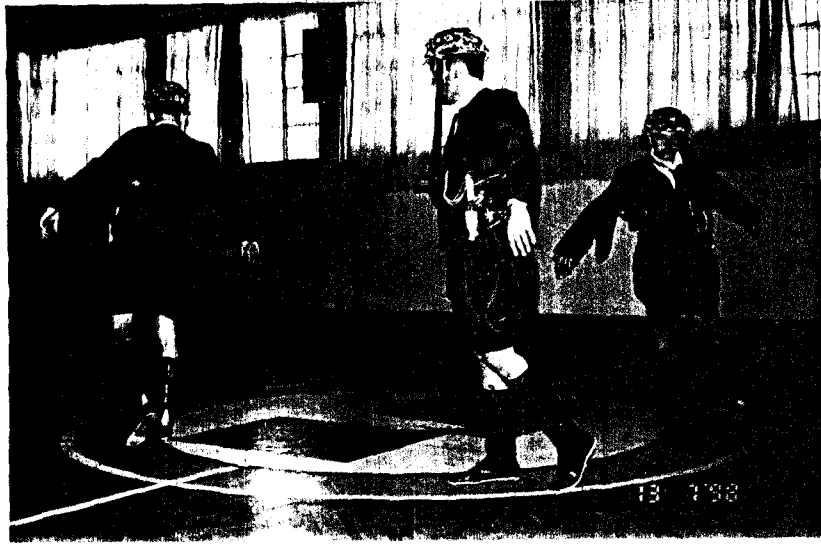
F.114, Makas (Ayak değiştirme)

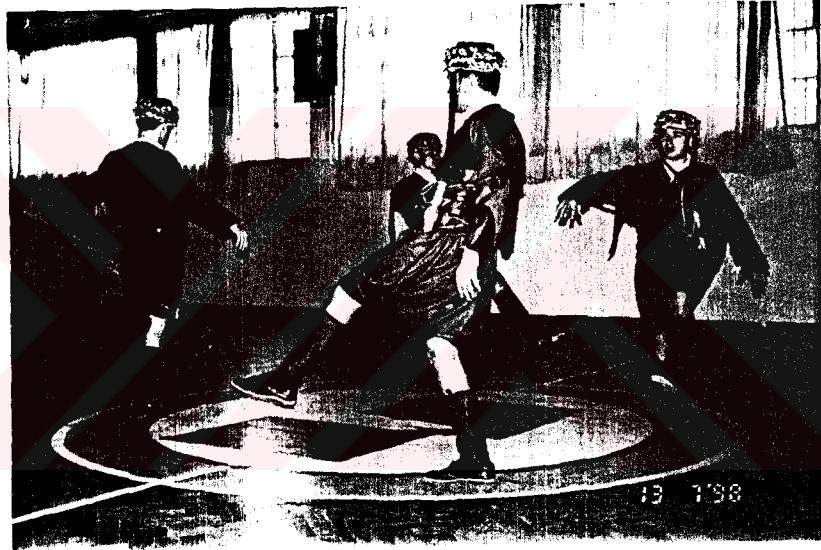
F.115. Sekme

F.116. Çökme

F.117. Makas

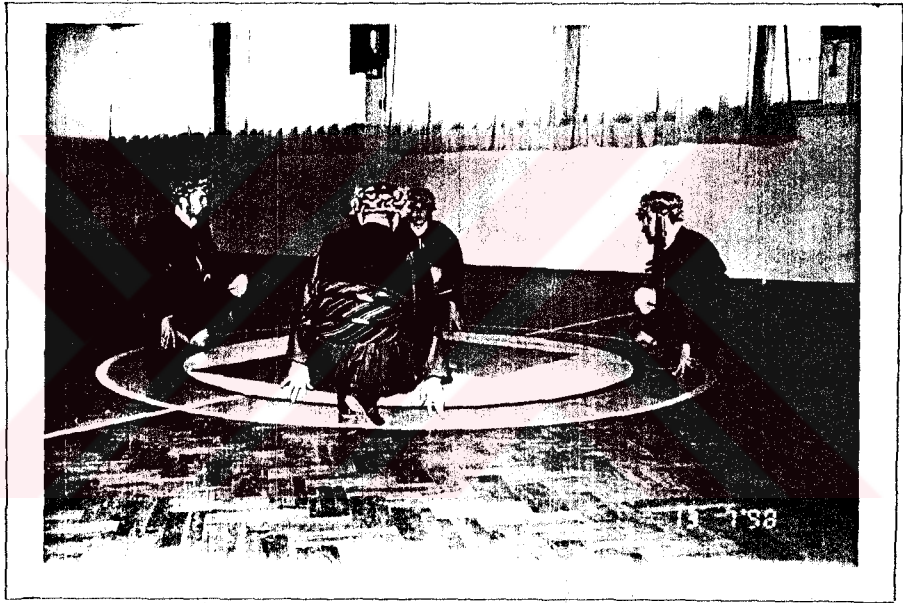
F.118. Makas

F.119. Ayak savurma figürüne hazırlık

F.120. Dönerek çökme

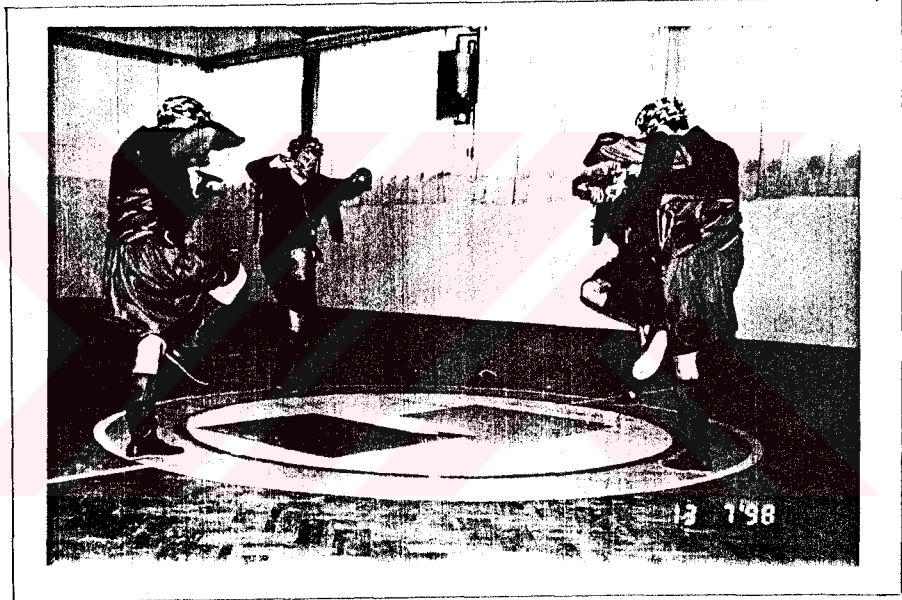
F.121. Çökme

F.122. Ayak vurma

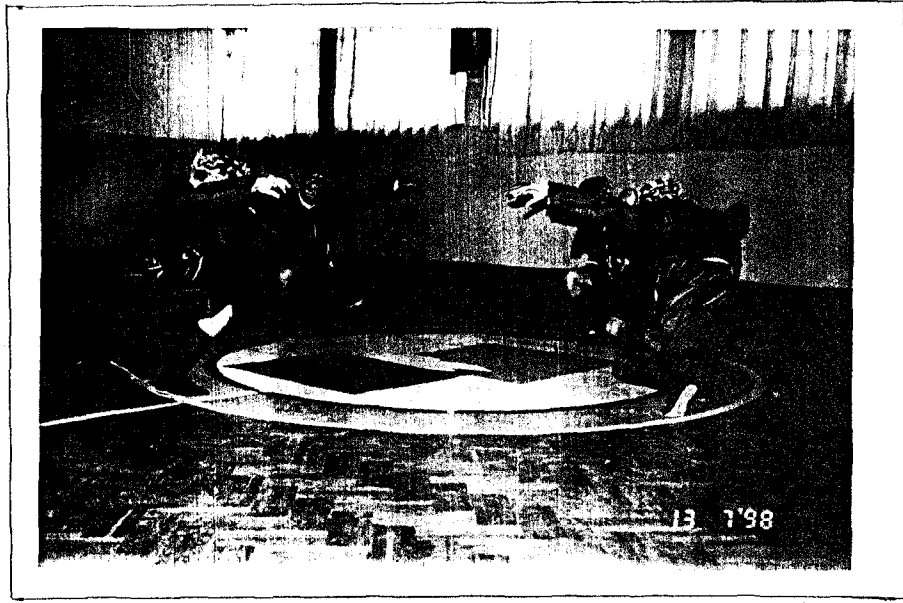
F.123. Ayak çekme

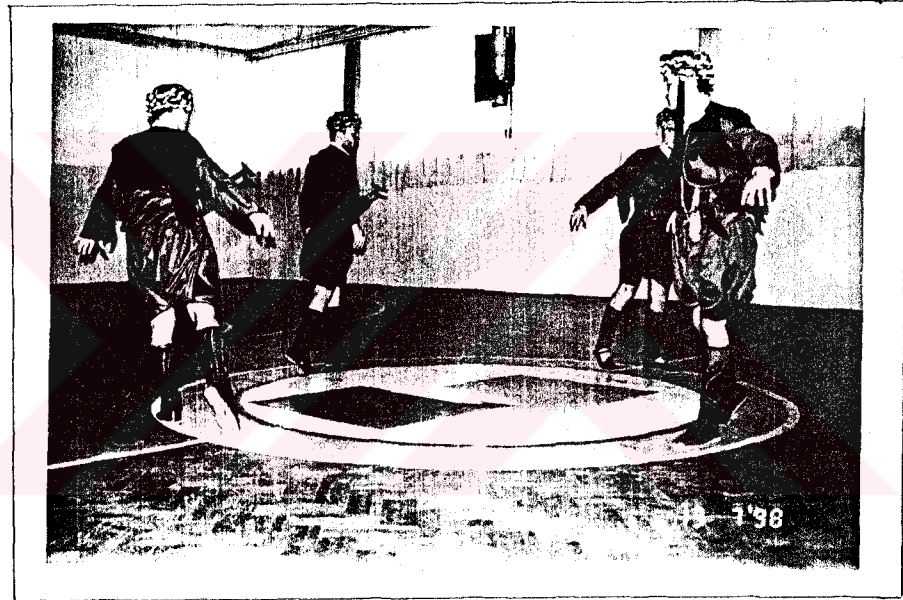
F.124. Diz kırma

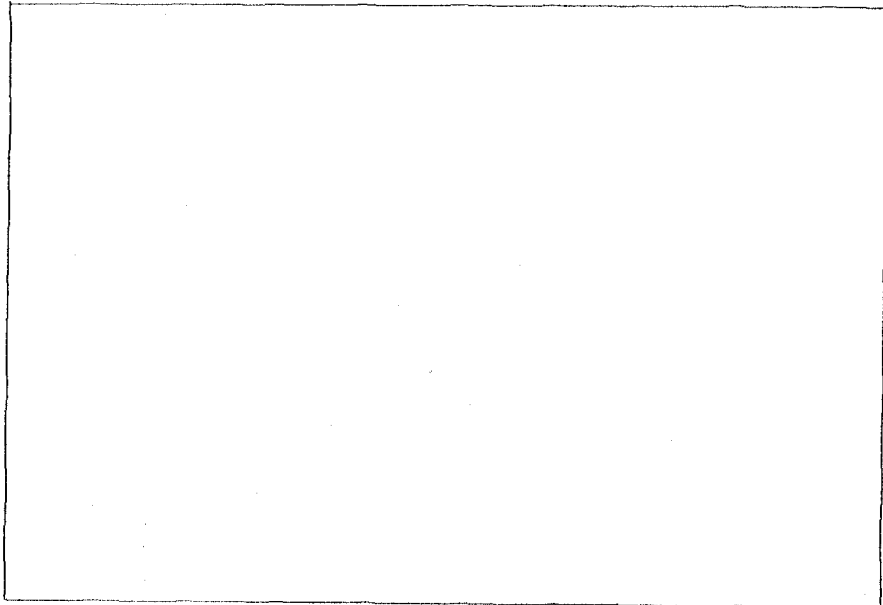
F.125. Ortaya bağlama

F.126. Diz vurma

F.127. Yürüme

EK 3

Y R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 365
İNCELEME TARİHİ: 5.10.1989

DERLEYEN
SALİH URHAN

YÖRESİ
DENİZLİ - ACIPAYAM - YEŞİLOVA
KİMDEN ALINDIĞI

AĞIR TAVAS ZEYBEĞİ

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
SALİH URHAN

SÜRESİ: ♩ = 36

GEZENNEME

ÖYÜN

SON

Genelürk

Kaynak Kişi
İbrahim KOÇ

Derleyen
Halil YÜREĞİLLİ

İBRAM USTA ZEYBEĞİ

Notaya Alan
Halil YÜREĞİLLİ

$\text{♩} = 40$
D, C

D-C

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T R T M REPERTUAR SIRA No:2603
İNCELEME TARİHİ : 22.11.1984

DERLEYEN
TALİP ÖZKAN

DERLEME TARİHİ
~1960~

YÖRE
ACIPAYAM

KİMDEN ALINDIĞI
İBRAHİM USTA

AL YAZMAMI DÜREYİM

(KIRIK TAVAS)

NOTAYA ALAN
MUSTAFA HOSSU
TALİP ÖZKAN

SÜRESİ : (♩ = 90)

AGIR

AL YA — Z MA — MI
AL YA — Z MA — M DAL

DÜ DA RE KAL Yİ — M A MAN
DA DI A MAN

AC KA PI Yİ — L Gİ DA RE KA — L
GOZ LE RI — M (Saz.....)

Yİ — M U YU U
DI KI LA

YA — N SA — R BE Nİ
SI ME Y HA NE

A MAN YAR OL DU GU — N
A MAN SER HO ŞU — M (Saz.....) NE — R

Bİ DE LE KA — L Yİ — M
DI

AL YAZMAMI DÜREYİM
(KIRIK TAYAS)
(Sahife - 2)

3

KÖP RÜ NÜ — N AL

TI GE Rİ — Z A MA NIN

ÜS TÜN DE — N GE Cİ VE

(Saz)

Rİ — Z ZA LI — M BA

BA — N VE — R ME — S SE

HAY - Dİ DAĞ LA RA GA

(Saz)

Çİ VE Rİ — Z uysal

— 1 —
AL YAZMAMI DÜREYİM
AMAN AÇ KAPIYI GİREYİM
UYU, UYAN, SAR BENİ
AMAN YAR OLDUĞUN BİLEYİM .

— 2 —
AL YAZMAM DALDA KALDI
AMAN GÖZLERİM YOLDA KALDI
YIKILASI MEYHANE
AMAN SERHOŞUM NERDE KALDI.

— 3 —
KÖPRÜNÜN ALTI GERİZ
AMANIN ÜSTÜNDEN GECİVERİZ
ZALİM BABAN VERMESSE
HAYDİ DAĞLARA GAÇİVERİZ.

YÖRESİ
DENİZLİ TAVAS
KİMDEN ALINDIĞI
ZABİTÇİ MEHMET

YAĞAR YAĞMUR ZEYBEGİ

DERLEYEN
Taliip ÖZKAN
DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
Adnan ATAMAN

2/38.

Serbest.

Ya ğar yağ mu Ba de i ğa

yer ya şa lur a nan

bir ho şa lur a nan

ya ğa rıyağ mu ba de i ğe

yer ya bir ho

ş a lur e fem

u. çandagı la

bi de nem serhos. a tur

(2)

Bağlantı.

ah gi di bay gan ay gür fi da nım.

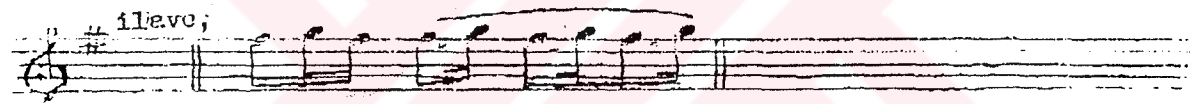
ya ra la y dır

ko ku lan ca k gü ze lim.

ya ra la y dır

ben bi li ri.....m

YAGAR YAGMUR Kİ RSESİNE emmefem

AVRUPA DÖKMÜŞ İNSESİNE

BEN BİLİHİM YAR SESİNE

BAG.

Kİ RSE:OMUZ

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Denizli İlinin Tavas İlçesinde doğdu. İlkokulu Kızılcabölük Cumhuriyet İlkokulunda, ortaöğrenimini Kızılcabölük Ortaokulunda ve Tavas Lisesinde yaptı. 1988 yılında girdiği Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, Denizli Eğitim Yüksekokulu Sınıf Öğretmenliği Bölümünden 1992 yılında mezun oldu. 1992-1994 yılları arasında bir buçuk yıl Çorum'un İskilip İlçesinde ilkokul öğretmenliği yaptıktan sonra 1994 yılında Pamukkale Üniversitesi Ortak Zorunlu Dersler Biriminde Beden Eğitimi ve Halk Oyunları Okutmanı olarak göreve başladı. 1994-1995 öğretim yılından bu yana Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Edebiyatı Ana Bilim Dalı Halkbilimi Bilim Dalında lisansüstü öğrenimine devam etmektedir.

Ramazan TEGİZ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ